

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ : ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

«Τα Σικελικά στον Θουκυδίδη και στον Διόδωρο Σικελιώτη»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της
Ελπίδας Π. Σγούρου
Α. Μ. : 1013201603029

Επιβλέπων καθηγητής: Β. Α. Κωνσταντινόπουλος

Συνεπιβλέποντες: Ε. Η. Βολονάκη
Α. Ευσταθίου

Καλαμάτα, Σεπτέμβριος 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>ΠΡΟΛΟΓΟΣ</i>	5
I. Εισαγωγή	7
A. Το έργο και το ύφος του Θουκυδίδη	7
B. Ο Διόδωρος Σικελιώτης και το έργο του	13
II. Η περίοδος του μεσοπολέμου	14
A. Ιστορική αναδρομή	14
1. Η ειρήνη του Νικία	14
2. Η ρήξη της ειρήνης	16
B. Προσδοκίες των Αθηναίων	18
III. Κατά την άποψη των δύο ιστορικών	21
A. Πρώτη φάση των επιχειρήσεων	21
1. Η αρχή του εγχειρήματος και τα εμπόδια	21
2. Άφιξη των Αθηναίων στη Σικελία	25
3. Πρώτες επιτυχίες	30
4. Η διπλωματική δράση	35
5. Η πολιορκία των Συρακουσών	38
B. Δεύτερη φάση των επιχειρήσεων	41

1. Άφιξη του Γυλίππου στη Σικελία	41
2. Η αρχή του «τέλους»	45
3. Πτώση Πλημμυρίου	47
4. Δεύτερη ναυμαχία	50
5. Συντριπτική καταστροφή των Αθηναίων	52
6. Η υποχώρηση	58
Γ. Πρωταγωνιστές	61
1. Οι δημηγορίες	61
2. Πολιτικοί αντίπαλοι	63
3. Αθηναίοι	68
α. Νικίας	68
β. Αλκιβιάδης	71
γ. Λάμαχος	74
δ. Δημοσθένης	75
4. Συρακούσιοι	77
α. Ερμοκράτης	77
β. Γύλιππος	79
<i>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ</i>	81
<i>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</i>	82
<i>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ</i>	85

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σκοπός της εργασίας είναι η σύνοψη των γεγονότων που διαδραματίστηκαν κατά τα έτη 415 – 413, τα οποία κάλυψε η Σικελική εκστρατεία και μας είναι γνωστά από το έκτο και έβδομο βιβλίο της Ιστορίας του Θουκυδίδη, αλλά και το δέκατο τρίτο βιβλίο του Διόδωρου Σικελιώτη. Ο Θουκυδίδης ήταν σύγχρονος των γεγονότων που διαδραματίστηκαν στη Σικελία, έδρασε ως «αυτόπτης μάρτυρας», πράγμα που τον ευνόησε ιδιαίτερος ώστε να είναι ακριβής στα γραφόμενα του. Ακόμα πιο τυχεροί είμαστε εμείς σήμερα για τη συγγραφική του προσφορά, καθώς σ' αυτόν οφείλουμε τη γνώση της ιστορίας μας κατά τα πρώιμα χρόνια.

Η Σικελική εκστρατεία δεν απασχόλησε μόνο τον Θουκυδίδη ως ιστορικό, αλλά και τον Διόδωρο, ο οποίος αν και πιο περιληπτικός απ' τον πρώτον, συνέβαλε σημαντικά με το έργο του, παρουσιάζοντας τα γεγονότα από μία δεύτερη οπτική. Στη συγκεκριμένη εργασία θα προσπαθήσουμε να παραθέσουμε και να σχολιάσουμε την πορεία της Σικελικής εκστρατείας μέσα απ' το έργο του Θουκυδίδη σε παραλληλισμό με τα λεγόμενα του Διόδωρου στα σημεία που κάτι παραπάνω έχει να προσθέσει στη γνώση μας περί των σικελικών.

Μερικές σελίδες που αποτελούν την εισαγωγή της εργασίας, περιλαμβάνουν μια βιογραφική προσέγγιση των δύο ιστορικών και αναφορά στο βαρυσήμαντο έργο τους, ώστε να μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα τον τρόπο που ο ένας ή ο άλλος έζησαν, κατανόησαν, αισθάνθηκαν, άκουσαν τα γεγονότα.

Ύστερα θα ακολουθήσει μία συνοπτική ιστορική αναδρομή, δηλαδή αναφορά στα ιστορικά γεγονότα που προηγήθηκαν της εκστρατείας και να καταλήξουμε στη λεπτομερή εξέταση των όσων συνέβησαν, από τη συνέλευση της εκκλησίας του δήμου για να αποφασιστεί η εκτέλεση της, μέχρι την ολοκληρωτική καταστροφή της αθηναϊκής δύναμης.

Το τελευταίο κεφάλαιο αποτελείται από ενότητες που εξετάζονται οι πρωταγωνιστές της Σικελικής εκστρατείας και απ' τα δύο στρατόπεδα. Στην ουσία θα αναφερθούμε στις προσωπικότητες και τις δράσεις του καθενός, τον τρόπο που επέλεξαν να κινηθούν σε κρίσιμες στιγμές και τη ψυχογραφία τους πριν τη στιγμή για μία άξιας σημασίας απόφαση. Επίσης δεν θα μπορούσα να μην αφιερώσω ορισμένες σελίδες στις φημισμένες δημηγορίες του Θουκυδίδη γενικά και περισσότερο συγκεκριμένα σ' αυτές που αποτέλεσαν σημεία αναφοράς των γεγονότων της εκστρατείας. Όπως, στο αγώνα λόγων μεταξύ του Νικία και

του Αλκιβιάδη, των δύο πολιτικών αντιπάλων, πρώτου ξεκινήσει ο αθηναϊκός στρατός το μεγάλο εγχείρημα.

Οι δημηγορίες που διακόπτουν την αφήγηση στο έργο του Θουκυδίδη είναι αυτές που μας βοηθούν στη σκιαγράφηση της προσωπικότητας τους, να κατανοήσουμε το μέγεθος της συμβολής τους στην επιχείρηση και να κατανοήσουμε καλύτερα τα γεγονότα και τον τρόπο δράσης των πολιτικών προσώπων της εποχής.

Απαραίτητα συγγράμματα κατά τη διάρκεια της μελέτης μου αποτέλεσαν σχολιαστικές εκδόσεις όπως αυτή του Gomme, του Hornblower και του Βλάχου. Ενώ άκρως βοηθητικές ήταν οι μελέτες όπως της πολυγραφοτάτης Romilly, καθώς και το συλλογικό έργο επιμέλειας Α. Ρεγκάκου και Χ. Τσαγγάλη.

Ι.Εισαγωγή

Α. Το έργο και το ύφος του Θουκυδίδη

Αποθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι έχουμε στη διάθεσή μας μόνο λίγες βιογραφίες από συγγραφείς του 5^{ου} αιώνα, που μπορούμε να αξιοποιήσουμε αν θέλουμε να παρουσιάσουμε τη ζωή του Θουκυδίδη. Πενιχρά είναι τα στοιχεία που γνωρίζουμε για τον βίο του από μελετητές και αυτά ουκ ολίγες φορές, έχουν αμφισβητηθεί. Ωστόσο μπορούμε να θεωρήσουμε ότι βρισκόμαστε πιο κοντά στην αλήθεια όσον αφορά ορισμένες αναφορές που κάνει ο Θουκυδίδης στον εαυτό του μέσα στο έργο του και κατά κάποιον τρόπο επιβεβαιώνουν κάποιες πληροφορίες.¹ Ο Θουκυδίδης γεννήθηκε στην Αθήνα, στο δήμο Αλμιούντα και το όνομα του πατέρα του γνωρίζουμε ότι είναι Ολόρος. Αμφισβητείται όμως η ακριβή χρονολογία της γέννησης του και με επιφυλακτικότητα τοποθετείται μεταξύ του 460 και του 455 π.Χ.²

Ο Θουκυδίδης άρχισε να γράφει την ιστορία του μόλις είχε ξεσπάσει ο πόλεμος μεταξύ των δύο δυνατών αντίπαλων πόλεων, Αθήνας και Σπάρτης. Οι δύο πόλεις βρίσκονταν στο κορύφωμα της δύναμής τους και όλοι οι Έλληνες έπαιρναν το μέρος της μιας ή της άλλης. Το έργο του Θουκυδίδη αποτελεί κληρονομιά ενός παρατηρητή με πολιτική ικανότητα και διορατικότητα.³ Φαίνεται να είχε προβλέψει ότι θα ήταν ο μεγαλύτερος και σπουδαιότερος πόλεμος, καθώς ο ένοπλος εθνικισμός βρισκόταν στο απόγειό του και η σύγκρουση των δύο πόλεων αναμενόταν σφοδρή.

Μελετώντας της ιστορία του Θουκυδίδη εντοπίζουμε τέσσερα σημεία στα οποία αναφέρεται στον ίδιο. Το πρώτο λαμβάνει χώρα στην αρχή του έργου του, όπου εξηγεί γιατί καταπιάστηκε με το έργο του με το που ξέσπασε ο πόλεμος. Επίσης, πληροφορούμαστε πως και ο ίδιος προσβλήθηκε απ' το λοιμό κατά την περιγραφή της κατάστασης. Ύστερα στην εξιστόρηση του για την εκστρατεία στη Θράκη το 424 π.Χ., δηλώνει ότι ήταν ένας από τους δέκα στρατηγούς της Αθήνας του έτους και κατά τη θητεία του απέτυχε να απαλλάξει την Αμφίπολη απ' την πολιορκία του Σπαρτιάτη στρατηγού Βρασίδα. Από το χωρίο αυτό που μας γίνεται γνωστό το όνομα του πατέρα του και το συναντάμε για πρώτη φορά, μαθαίνουμε ότι είχε επιρροή σε ντόπιους Θράκες

---

¹ Βλ. Finley, J.H., (2004⁶: 17)

² Βλ. Montanari, F., (2010²: 517)

³ ο.π., (2004⁶: 15)

λόγω κάποιων χρυσωρυχείων τα οποία είχε στην κατοχή του στην περιοχή. Επίσης, το όνομα του πατέρα του μας παραπέμπει σε συγγένεια με το Μιλτιάδη και τον πολιτικό Κίμωνα, του οποίου ο παππούς είχε το ίδιο όνομα, έτσι είναι προφανές ότι ο Θουκυδίδης ήταν αριστοκράτης.⁴ Τέλος, στο χωρίο που προλογίζει τα γεγονότα που ακολούθησαν τη Νικίειο Ειρήνη, δηλώνει ότι εξορίστηκε για είκοσι χρόνια εξαιτίας της αποτυχίας του στην Αμφίπολη, πράγμα που του έδωσε τη δυνατότητα με ήρεμη κρίση να παρακολουθήσει τα γεγονότα, να γνωρίσει τα πράγματα με ακρίβεια, ερχόμενος σε επαφή και με τις δύο παρατάξεις.⁵

Η χρονολογία του θανάτου του θα πρέπει να τοποθετείται μεταξύ του 403 και του 399 π.Χ. Σύμφωνα με τον βιογράφο Μαρκελλίνο, ο Θουκυδίδης πέθανε λίγο παραπάνω από πενήντα ετών. Η πληροφορία αυτή μοιάζει να συμπίπτει με τα λεγόμενα του Θουκυδίδη, ο οποίος αναφέρει ότι έζησε ολόκληρο τον πόλεμο και βρισκόταν σε ηλικία που του επέτρεπε να έχει ήρεμη κρίση. Η αφήγηση των γεγονότων σταματά στο εικοστό πρώτο έτος του πολέμου και δεν φτάνει μέχρι το εικοστό έβδομο, καθώς ο ιστορικός πέθανε ξαφνικά λίγο μετά το 404.⁶

Ο Θουκυδίδης ως ιστορικός αφήνει πίσω τις ηροδότειες αντιλήψεις περί υπερφυσικών δυνάμεων και επιχειρεί να αναζητήσει τις αιτίες των γεγονότων, αποκλειστικά στον άνθρωπο. Στοχεύει στον ορθολογισμό και η ιστορία γι' αυτόν είναι αποτέλεσμα ανθρώπινων πράξεων. Τώρα πια, η ιστοριογραφία δεν είναι απλή καταγραφή γεγονότων του παρελθόντος, αλλά αποτελεί εμπεριστατωμένη έρευνα και ο Θουκυδίδης είναι ο θεμελιωτής της επιστημονικής ιστοριογραφίας.⁷

Η ιστοριογραφία του Θουκυδίδη δεν αποσκοπεί στη γνώση του παρελθόντος, όπως των προγενέστερων του, αλλά στη γνώση του μέλλοντος καθώς είναι κυρίως πολιτική και αυτό αποτελεί σημαντική καινοτομία. Η σύλληψη του έργου του έχει γίνει με σκοπό να αποτελέσει *κτῆμα ἐς αἰεί*⁸. Το έργο του εντάσσεται στη ζωή της πόλης, στην παρατήρηση των αντιπαραθέσεων και των συγκρούσεων της πολιτικής ζωής.⁹

Η ιστορία του είναι χωρισμένη σε οχτώ βιβλία και η διαίρεση αυτή πιστεύεται ότι οφείλεται στους Αλεξανδρινούς φιλολόγους.¹⁰ Επιλέγει να αφηγηθεί γεγονότα συγχρονισμένα με τον ίδιο, για τα οποία μπορεί να συλλέξει πληροφορίες με ακρίβεια και

---

⁴ Βλ. Hornblower, S., (2003: 37)

⁵ Βλ. Finley, J.H., (2004⁶: 20)

⁶ ο.π., (2004⁶: 24)

⁷ Βλ. Κωνσταντινόπουλος, Β.Α., (2013: 33)

⁸ ο.π., (2013: 42-43)

⁹ Βλ., Montanari, F., (2010²: 515)

¹⁰ ο.π., (2010²: 519)

πιστή χρονολόγηση.¹¹ Μάλιστα για την ακρίβεια που επιθυμεί επιλέγει ένα νέο χρονολογικό σύστημα, κατά το οποίο η διάκριση γίνεται βάσει των ετών του πολέμου. Τα έτη αυτά έπειτα διαιρούνται σε θέρη και χειμώνες.¹²

Ο Θουκυδίδης είναι ένας από τους πρώτους Έλληνες, ο οποίος έχει τοποθετήσει την ανθρώπινη δράση στο επίκεντρο. Αποφεύγει τους πλατειασμούς και επικεντρώνεται στο αντικείμενο του. Τον διακρίνει η επιλεκτικότητα, καθώς διαλέγει τα ουσιώδη και απορρίπτει τα επουσιώδη για την ιστορία του. Δεν περιλαμβάνει στο έργο του όλες τις πληροφορίες που έχει συλλέξει, αποβάλλει αυτές που κατά τη γνώμη του δεν διαφωτίζουν το θέμα ικανοποιητικά.¹³

Η αρχαία ελληνική γραφή με τον Θουκυδίδη έκανε ένα βήμα μπροστά και δεν αρκέστηκε στην απλή καταγραφή των όσων λέγονται. Ο ίδιος ο ιστορικός παρουσιάζει το έργο του σε σχέση με τη γραφή. Χρησιμοποίησε το σύνθετο ρήμα *ξυγγράφω* για να δώσει «όνομα» στο έργο του: «*Θουκυδίδης Αθηναῖος ξυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Αθηναίων* , «*ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους*» (1.1.1) Η σημασιολογία του ρήματος μας επιτρέπει να κατανοήσουμε πως στην κυριολεξία ο Θουκυδίδης έχει «συν-γράψει» τον πόλεμο, δηλαδή έχει συγκεντρώσει σε μνημειώδες κείμενο, πολυάριθμα διαφορετικά γεγονότα διασκορπισμένα στο χρόνο.¹⁴ Το ύφος του Θουκυδίδη είναι άκρως τυποποιημένο, δεν είναι λογοτεχνικό, έχει συντακτικό πυρήνα, δυνατότητα εναλλαγής και εμπλουτισμού.

Αυτό που εντυπωσιάζει περισσότερο στο έργο του Θουκυδίδη είναι η ύπαρξη δημηγοριών. Οι συγκεκριμένες ιδέες και οι τρόποι έκφρασης επιχειρηματολογιών που χρησιμοποιούνται μας βοηθούν να σχηματίσουμε μία εικόνα της εποχής. Κατά την εποχή του Θουκυδίδη το ενδιαφέρον για τον πεζό λόγο και κυρίως για το ρητορικό πεζό λόγο, αναπτύχθηκε ταχύτητα. Μελετώντας το έργο του Θουκυδίδη, διαπιστώνουμε ότι στα χωρία δημηγοριών στο σύνολο του έργου, κυριαρχεί ένα ομοιόμορφο ύφος. Ο ιστορικός δεν διαφοροποιεί το κάθε χαρακτήρα μέσα στο έργο του προσδίδοντας στο σημείο ένα ξεχωριστό ύφος, αλλά τα πρόσωπα σκιαγραφούνται μέσα απ' την παρουσίαση της προσωπικής τους στάσης απέναντι στο κάθε ζήτημα. Επομένως καταλαβαίνουμε ότι ο Θουκυδίδης πετυχαίνει τη διαφοροποίηση των αγορητών μέσα από το τύπο της

---

¹¹ Βλ., Said, S., Trede, M., Boulluec, A., (2001²: 245)

¹² Βλ. Κωνσταντινόπουλος, Β.Α. , (2013: 64)

¹³ ο. π. , (2013: 89)

¹⁴ Βλ., Bakker, E. J. (2011 : 126)

επιχειρηματολογίας τους.¹⁵ Η εναλλαγή των λόγων και της αφήγησης μας παραπέμπει στα έργα του Ομήρου, έτσι φαίνεται ότι ο Θουκυδίδης ακολούθησε την πρακτική της ποιητικής αφήγησης και της πρώιμης ιστοριογραφίας. Καινοτομία του αποτέλεσε, ότι υιοθέτησε όσον αφορά τους λόγους τα πρότυπα της ρητορικής.¹⁶

Οι εγκιβωτισμένοι λόγοι είναι διάχυτοι σε ολόκληρο το έργο. Κάθε εγκιβωτισμένος λόγος απαρτίζεται από προοίμιο και υστερόγραφο. Στο προοίμιο απαντούν κάποια συστατικά μέρη όπως η αναφορά στο λόγο που ακολουθεί (τοιιάδε) ή αναφορά στην επιλογή των ομιλητών, ενδέχεται να περιλαμβάνει ένα σύντομο χαρακτηρισμό του ομιλητή και τα κίνητρα του (6.8.4). Ενώ όταν τελειώνει ο λόγος, ο Θουκυδίδης επιλέγει μία φράση ως ένδειξη της ολοκλήρωσης του (6.15.2) (6.19.2) (6.24.2). Υπάρχει δηλαδή μία αφηγηματική γέφυρα, η οποία λειτουργεί ως υστερόγραφο του προηγούμενου και ως προοίμιο του επόμενου. Όλοι οι λόγοι του Θουκυδίδη ακολουθούν αυτό το σχήμα στο πλαίσιο ενός επεισοδίου.¹⁷

Όσον αφορά το ύφος, αλληλένδετα μεταξύ τους είναι τα τρία βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν το κάθε είδος: η δομή, η γλώσσα και το περιεχόμενο. Η σύνδεση των τριών αυτών στοιχείων είναι τόσο στενή καθώς είναι ευνόητο πως μία αλλαγή στη σειρά συγκεκριμένων λέξεων προσδίδουν διαφορετικό νόημα. Αναλυτικότερα στο στοιχείο της γλώσσας συγκαταλέγεται εκτός απ' το λεξιλόγιο και η γραμματική, επειδή η γραμματική μορφή είναι το μέσο για την επίτευξη συγκεκριμένου αισθητικού και νοηματικού αποτελέσματος. Η δομή είναι αυτή που επιτρέπει στο συγγραφέα να τοποθετήσει τις λέξεις κατά τέτοιο τρόπο, προσδίδοντας τους ιεραρχία προκειμένου να δώσει έμφαση στις έννοιες που επιθυμεί και να πετύχει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Αυτά τα δύο πρώτα στοιχεία οδηγούν στη νοηματική προσέγγιση και όλα μαζί αποτελούν τα προσωπικά στοιχεία του ύφους του συγγραφέα.¹⁸

Η προσωπικότητα του συγγραφέα, τα γενικά κοινωνικά χαρακτηριστικά, η εθνικότητα, το θέμα του έργου, η επικρατούσα κατάσταση και το ακροατήριο είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν το ύφος. Ο Θουκυδίδης διαφοροποιείται απ' τον προκατόχο του Ηρόδοτο όσον αφορά το έργο του, παρόλο που και των δύο είναι ιστορικού περιεχομένου. Το έργο του Ηροδότου ήταν κατά τέτοιο τρόπο δομημένο που προοριζόταν για να εκφωνηθεί, ενώ ο Θουκυδίδης ήλπιζε σ' ένα έργο κτῆμα ἐς ἀεί και για το λόγο αυτό διατήρησε ένα

¹⁵ Βλ., Finley, J. H. (2004⁶ : 255-256)

¹⁶ Βλ., Morrison, J. V. (2011 : 256)

¹⁷ ο. π. , (2011 : 261)

¹⁸ Βλ., Κωνσταντινόπουλος, Β. Α., (2010 : 36-37)

σφριγηλό και αυστηρό ύφος, το αντιθετικό. Ο Θουκυδίδης φαίνεται απ' την ιδέα της σύλληψης του έργου, ότι το προόριζε να αναγνωσθεί.

Ο πεζός λόγος σημειώνει εξέλιξη και περνά από το συμβολικό στον εννοιολογικό τρόπο σκέψης. Το ύφος της πρώιμης αττικής πεζογραφίας ήταν κατεξοχήν το αντιθετικό ύφος, το οποίο υιοθέτησε και προσάρμοσε ο Θουκυδίδης για να χρησιμοποιηθεί στην ιστοριογραφία, θα πρέπει να αναζητήσουμε τις απαρχές του όμως στη Σοφιστική του 5^{ου} αιώνα π.Χ. Το αντιθετικό ύφος απαντά ολοκληρωμένο στον ρήτορα Αντιφώντα, αλλά φτάνει στην ακμή του με το Θουκυδίδη. Ο Πρωταγόρας ήταν ο υποκινητής αυτής της καινοτομίας που οδήγησε στην εξέλιξη του ελληνικού λόγου. Ο Πρωταγόρας υποστήριζε πως για κάθε ζήτημα, η επιχειρηματολογία μπορεί να διαφέρει με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται αντιθετικοί λόγοι (*Δισσοί Λόγοι*). Έτσι άρχισαν οι αντιθετικοί λόγοι να γίνονται κυρίαρχο εκφραστικό μέσο του πεζού λόγου. Με το έργο του Θουκυδίδη μάλιστα αποδείχθηκε πως αυτός ο τρόπος ανάπτυξης μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για την αφήγηση ιστορίας, εκτός των ρητορειών, και μάλιστα αποτελεί βασικό όργανο για την κατάκτηση της αλήθειας.¹⁹

Ο Αριστοτέλης στο έργο του *Ρητορική* για πρώτη φορά αναπτύσσει υφολογικά ζητήματα και προχωρά μάλιστα στη διάκριση του ύφους του πεζού λόγου, σε συνεχές και περιοδικό. Όπως παρατήρησε ο Finley το παρατακτικό ύφος με τις μικρές ανεξάρτητες προτάσεις απέχει παρασάγγας από το περιοδικό ύφος με την κομψή υπόταξη της μίας περιόδου στην άλλη. Την απόσταση κάλυψε το αντιθετικό ύφος, που διαθέτει το ισχυρότερο τρόπο για να δοθεί έμφαση και αντίθεση μέσα στην ίδια περίοδο. Το αντιθετικό ήταν το ύφος της σαφήνειας και αποτέλεσε είδος τέχνης του πεζού λόγου, που δεν στάθηκε στην απλή έκθεση γεγονότων και πληροφοριών. Η αφαιρετική σκέψη, η τόλμη της γλώσσας, η ποικιλία και η λεπτομέρεια είναι τα χαρακτηριστικά του ύφους του Θουκυδίδη.²⁰

Η γλωσσική μορφή του Θουκυδίδη είναι αρχαϊκή και ποιητική. Χρησιμοποίησε την αρχαία αττική διάλεκτο με το εφελκυστικό -ν στις άκλιτες λέξεις και σε ληκτικά μορφήματα κλιτών, με τις προθέσεις ξύν αντί σύν (*ξυνῆψαν, ξυνεπιθοῖν, ξυνενέγκοι, ξυγγενές*) και ἐς αντί εἰς, με το σύμπλεγμα -σσ- αντι -ττ-. Ενώ ο ποιητικός χαρακτήρας στο έργο του είναι εμφανής από λέξεις που τις συναντάμε στην τραγωδία ή στην ιωνική διάλεκτο. Τα αφηρημένα ουσιαστικά, τα οποία είναι διάχυτα στο έργο έχουν

¹⁹ Βλ., Κωνσταντινόπουλος, Β. Α., (2010 : 80)

²⁰ Βλ., Finley, J. H., (2004⁶ : 258, 262)

ποιητική χροιά, εξαιτίας της επιρροής της ρητορείας από την ποίηση. Επίσης χρησιμοποιούνται ρήματα με δύο ή και τρεις προθέσεις για να δηλωθούν βραχυλογικά έννοιες (*ἀντιπαρακελεύομαι, ἀντιπαράσχωσιν*). Η γλώσσα του Θουκυδίδη είναι πλούσια παρόλο που αποφεύγει τα σχήματα λόγου και αποτελεί χαρακτηριστικό του ύφους του.²¹

Η έλλειψη αφηρημένων ουσιαστικών οδηγούν στην επινόηση τους μέσω των ουδετέρων, των επιθέτων, των μετοχών και των έναρθρων απαρεμφάτων. Ο πρώιμος πεζός λόγος δεν είχε αναπτύξει λεξιλόγιο και ο δανεισμός εννοιών από την ποίηση ήταν καταναγκαστικός. Χρησιμοποιεί σύνθετα ρήματα με τη βοήθεια των συνδέσμων και έτσι του δίνεται η δυνατότητα να δηλώσει πολλές έννοιες . Επίσης κάνει χρήση όρων από το ιατρικό λεξιλόγιο και αυτό δίνει στο έργο του επιστημονική διάσταση .²²

---

²¹ Βλ., Finley, J. H., (2004⁶ : 272-274)· Κωνσταντινόπουλος, Β. Λ. . (2010 : 117)

²² ο.π., (2010 : 115-118)

B. Ο Διόδωρος Σικελιώτης και το έργο του

Ο Διόδωρος Σικελιώτης υπήρξε σημαντικός αρχαίος Έλληνας ιστορικός και έζησε τον 1^ο αιώνα π.Χ. Μηδαμινά είναι τα στοιχεία που μας σώζονται και αφορούν τη ζωή του. Το συγγραφικό έργο του Διόδωρου περιλαμβάνει σαράντα βιβλία που αποτελούν την Ιστορική του Βιβλιοθήκη. Τα πρώτα έξι αναφέρονται στην περίοδο που προηγήθηκε του Τρωϊκού Πολέμου. Τα ακόλουθα έντεκα καλύπτουν την παγκοσμία ιστορία από τον Τρωϊκό Πόλεμο μέχρι τον θάνατο του Μέγα Αλέξανδρου, ενώ τα υπόλοιπα είκοσι τρία συνεχίζουν την εξιστόρηση και φτάνουν μέχρι τα χρόνια του Καίσαρα.²³ Κάθε ένα απ' τα βιβλία στις πρώτες σελίδες του περιέχει περιεχόμενα. Το κύριο ηθικό μήνυμα που αφήνει πολλές φορές να εννοηθεί μέσα απ' τη συγγραφή της Βιβλιοθήκης του είναι ότι ο καθένας παίρνει ό, τι του αξίζει, δηλαδή το καλό ανταμείβεται και το κακό τιμωρείται.²⁴

Όσον αφορά τις πηγές του ιστορικού φαίνεται πως για τα γεγονότα στην Ελλάδα ακολουθεί τον Έφορο. Βέβαια ο Έφορος δεν αποτελεί τη μοναδική πηγή του Διόδωρου, καθώς ο ίδιος αναφέρεται στο έργο του Αντιόχου του Συρακούσιου και σ' αυτό του Θουκυδίδη. Από τον πρώτο ελάχιστα γνωρίζουμε για τα γεγονότα στη Σικελία, ενώ αν παρατηρήσουμε υπάρχουν πολλές ταυτίσεις στο έργο του Διόδωρου μ' αυτό του Θουκυδίδη. Επιπλέον ως πηγές σχετικά με τα Σικελικά θα μπορούσαν ν' αναφερθούν ο Τιμαίος ο Ταυρομενίτης, ο Σιληνός ο Καλακτίνος και ο Φίλιστος ο Συρακούσιος.²⁵

Ο Διόδωρος είναι επιλεκτικός στις πηγές κι αυτό φαίνεται ξεκάθαρα στις μελέτες του. Άλλες φορές διαπιστώνεται να μένει πιστός στη γλώσσα και στο ύφος της πηγής που χρησιμοποίησε. Επίσης, είχε την τάση να ανακατεύει τα δεδομένα ακόμα και από αξιόπιστες πηγές. Πράγμα που σήμαινε κακή χρήση των πηγών του και ενίοτε τον οδηγούσε σε σημαντικές παραλήψεις ή σε λάθη χρονολογιών. Αυτές οι παραλήψεις του είχαν στοιχίσει τη χαμηλή του κατάταξη ανάμεσα στους ιστορικούς της εποχής και κατηγορήθηκε για αναξιπιστία. Τα γραφόμενα του μπορούν να προκαλέσουν σύγχυση στον αναγνώστη που επιθυμεί την ταυτοποίηση και σύγκριση πηγών για συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα.²⁶

---

²³ Βλ., Stylianos P. J. (2007²:17-18)

²⁴ Βλ., Hau, L. I. (2016:88)

²⁵ ο.π.,(2016:83) • ο.π., (2007²:2)

²⁶ ο.π.,(2016:132)

II. Η περίοδος του μεσοπολέμου

A. Ιστορική αναδρομή

1. Η ειρήνη του Νικία

Υστέρα από την περίοδο του Αρχιδάμειου πολέμου, το ξέσπασμα της επιδημίας, την καταδίκη του Περικλή και τη μετέπειτα προσβολή του από τον λοιμό, τις βιαιοπραγίες που ακολούθησαν μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών, την αποστασία των Μυτιληναίων το 428 π.Χ., την πίεση που υπέστη η Σπάρτη απ' τους αντιπάλους της, τον θάνατο των στρατηγών Κλέωνος και Βρασίδα στη μάχη της Αμφίπολης, άνοιξε ο δρόμος για μία ειρηνική διευθέτηση.

Παρά τις ορισμένες αντιδράσεις, ήταν εμφανή η προθυμία των δύο αντιμαχόμενων πλευρών για τη σύναψη μίας πεντηκονταετούς ειρήνης μεταξύ τους. Λόγω των συνθηκών το ειρηνόφιλο κόμμα, που αρχηγός του ήταν ο Νικίας κέρδισε την πλειοψηφία στην εκκλησία του δήμου. Έτσι, τον Απρίλιο του 421 συνάφθηκε η «Νικίειος ειρήνη» μεταξύ Αθηναίων, Λακεδαιμόνιων και των εκατέρωθεν συμμάχων.²⁷ Οι δύο πόλεις που προσωρινά κυριαρχούσαν φιλειρηνικά θα μοιράζονταν τον έλεγχο της Ελλάδας. Επίσης, η συνθήκη αυτή προέβλεπε την ανταλλαγή των αιχμαλώτων και των πόλεων που είχαν κυριευτεί.²⁸

Η συνθήκη είχε συμφωνηθεί να έχει διάρκεια πενήντα έτη, πράγμα που δεν τηρήθηκε. Δεν σεβάστηκε καμία από τις δύο πλευρές τους όρους της συνθήκης παρά μόνο για επτά περίπου έτη. Τα πρώτα χρόνια οι Αθηναίοι διένυαν μία περίοδο ευημερίας. Λίγοι ήταν οι πολεμοχαρείς που είχαν οικονομικά συμφέροντα από έναν πόλεμο, ο μεγαλύτερος αριθμός του λαού δεχόταν με χαρά την ειρήνη. Ωστόσο οι υποχρεώσεις που ανέλαβαν και οι δύο παρατάξεις δεν τηρήθηκαν. Η Αμφίπολη δεν παραδόθηκε στην Αθήνα και οι Αθηναίοι δεν παρέδωσαν τα Κύθηρα. Μάλιστα μέλη της Πελοποννησιακής συμμαχίας η Κόρινθος, τα Μέγαρα, η Ήλιδα και η Βοιωτία δεν επικύρωσαν καν την ειρήνη εφόσον χαμένοι παρά κερδισμένοι θα ήταν βάσει των ανταλλακτικών όρων που επέβαλε η συνθήκη. Αγανακτισμένες οι συμμαχικές πόλεις της Σπάρτης κατά κάποιον τρόπο την απομόνωσαν,

²⁷ Βλ., Bengston, H. (1991 : 207)

²⁸ Βλ., Botsford, Robinson (2015⁶ : 255)

εξαιτίας της σύναψης αμυντικής συμμαχίας με την Αθήνα.²⁹ Η απομόνωση της Σπάρτης στην ουσία σήμανε και την αρχή του τέλους της ειρήνευσης των λαών.

---

²⁹ Βλ., Bengston, H (1991 : 208)

2. Η ρήξη της ειρήνης

Η συμμαχία της Σπάρτης με την Αθήνα είχε ως συνέπεια τη διάλυση της Πελοποννησιακής Συμμαχίας, καθώς η Κόρινθος, η Βοιωτία και άλλες πόλεις δεν πείστηκαν ώστε να δεχτούν τους όρους της ειρήνης. Την ίδια περίοδο ο Αλκιβιάδης μόλις είχε πρωτοεμφανιστεί στην πολιτική σκηνή (420 π. Χ.) και ήταν αυτός που κατεύθυνε τα πρώτα διαβήματα προς την Πελοπόννησο. Μετά τη λήξη της τριαντάχρονης ανακωχής μεταξύ Σπάρτης και Άργους το 421 π.Χ., η Αθήνα σύναψε συμμαχία με το Άργος. Το 418 π.Χ. όμως κατά τη μάχη της Μαντίνειας οι νέοι σύμμαχοι Σπαρτιάτες και Αθηναίοι βρέθηκαν αντιμέτωποι. Οι πρώτοι στο πλευρό των Αργείων νίκησαν τους δεύτερους που στέκονταν στο πλευρό της Επιδαύρου προκαλώντας τους σημαντικές καταστροφές. Έπειτα οι Σπάρτη προέβη στην αποκατάσταση της Πελοποννησιακής Συμμαχίας και σε νέα συνθήκη με το Άργος.³⁰

Το 417 εφαρμόστηκε η μέθοδος του εξοστρακισμού, η οποία τέθηκε σε εφαρμογή για τελευταία φορά με τη συναίνεση του Νικία και την ελπίδα της ανατροπής του Αλκιβιάδη. Ωστόσο ο Αλκιβιάδης πέτυχε νίκη σε βάρος του Υπέρβολου, διατηρώντας επεκτατικές βλέψεις όχι μόνο κατά της Σικελίας αλλά και της Καρχηδόνας.³¹ Εν τέλει, ο Αλκιβιάδης αναδείχθηκε ο κύριος αντίπαλος του Νικία. Οι δύο πολιτικοί ένωσαν τις δυνάμεις τους και κατάφεραν να εξοριστεί ο Υπέρβολος το ίδιο έτος.

Παρά τον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο βασικών πολιτικών προσώπων, κοινό μέλημά τους ήταν η διαφύλαξη της αυτοκρατορίας και αυτό έγινε εμφανές το επόμενο έτος στην υπόθεση της Μήλου. Το νησί είχε καταφέρει να κρατήσει μέχρι τότε ουδέτερη στάση, αν και το μεγαλύτερο μέρος του απαρτιζόταν από Λακεδαιμονίους αποίκους. Το 416 όμως η Μήλος τάχθηκε στο πλευρό της Σπάρτης, εξουθενωμένη από τις αλλεπάλληλες επιδρομές των Αθηναίων. Οι Μήλιοι αρνήθηκαν να υποχωρήσουν κατόπιν έκκλησης των Αθηναίων, και αυτό είχε ως επακόλουθο την κατάληψη της πόλης, τη θανάτωση των ανδρών και τη σκλαβιά των γυναικόπαιδων. Έστερα απ' αυτά τα γεγονότα, οι βλέψεις των Αθηναίων στρέφονται προς τη Δύση.³²

Συγκεκριμένα, η Αθήνα έστρεψε το βλέμμα της στο νησί της Σικελίας, όπου είχαν ιδρυθεί ελληνικές πόλεις. Οι σχέσεις της Αθήνας με την καινούρια Ελλάδα της Δύσης αν και πρόσφατες, ήταν αξιόλογες. Από τις πιο πρόσφατες αποικίες των Αθηναίων ήταν οι

³⁰ Βλ., Botsford, Robinson (2015⁶ : 256) • Mosse, C. (2007⁸: 283)

³¹ ο.π., (2015⁶ : 257)

³² ο.π., (2007⁸: 284)

Θούριοι (443 π.Χ.) και τον ίδιο καιρό είχαν συνάψει συμμαχία με τους Λεοντίνους και το Ρήγιο. Σύμμαχος της Αθήνας ήταν το νησί της Κέρκυρας, πράγμα που πρόσφερε διευκόλυνση στη διέλευση προς τη δύση λόγω της γεωγραφικής του θέσης.³³ Οι Αθηναίοι παρατηρώντας την αυξανόμενη δύναμη των Συρακουσών, οι οποίοι ήταν στο πλευρό της Κορίνθου, τους δημιουργήθηκε αναμενόμενο άγχος. Η αναταραχή αυτή των ισχυρών Αθηναίων οφείλεται στο γεγονός, ότι επιδίωξη τους ήταν η ενίσχυση των ιωνικών πόλεων σε βάρος των δωρικών προκειμένου να εξασφαλίσουν την κυριαρχία τους.³⁴ Για σύντομο χρονικό διάστημα οι ελληνικές πόλεις της Σικελίας ήταν συμφιλιωμένες, όπως είχε οριστεί κατά το συνέδριο της Γέλας το 424 π.Χ. Όμως μετά από λίγο χρόνο οι Συρακούσιοι, δωρικής καταγωγής, υπέταξαν τους ιωνικής καταγωγής Λεοντίνους. Σ' αυτό το σημείο η Εγέστα στηριζόμενη στη συμμαχία της με τους Αθηναίους, ζήτη τη βοήθεια τους εναντίον των Σελινουντίων, οι οποίοι στο πλευρό τους είχαν τους Συρακούσιους με κοινό στόχο την αποκατάσταση της αυτονομίας των Λεοντίνων. Την έκκληση των Εγεσταιών, ο πολιτικός στρατηγός Αλκιβιάδης την αξιοποίησε κατάλληλα για την εξυπηρέτηση ιδιοτελών σκοπών του. Μάλιστα θεωρούσε ότι η σικελική κατάκτηση μπορούσε να αποτελέσει τη βάση μίας μεγάλης προσωπικής δύναμης.³⁵

---

³³ Βλ., Finley, J. H. (2004⁶ : 218)

³⁴ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:446-447)

³⁵ Βλ., Bengston, H. (1991: 209)

B. Προσδοκίες των Αθηναίων

Οι Αθηναίοι εκμεταλλεύτηκαν την έλλειψη εσωτερικής ενότητας στις ελληνικές πόλεις της Σικελίας, τις εντάσεις που υπήρχαν μεταξύ των πόλεων, καθώς και το αναζωπυρωμένο μίσος των Σικελών για τους Συρακούσιους. Η Σικελία σύμφωνα με το Θουκυδίδη απαρτιζόταν από διάφορους κατοίκους, αλλά κι από άποικους Έλληνες διαφορετικής καταγωγής.³⁶ Για τους Έλληνες της Ελλάδας η Σικελία ήταν η «χρυσή Δύση», εξαιτίας των μεγάλων οικονομικών δυνατοτήτων, του πλούτου των σικελικών πεδιάδων σε δημητριακά και κτηνοτροφία, των λαμπρών αναθημάτων. Όλοι αυτοί οι θησαυροί ήταν ο λόγος της πολυπόθητης κατάκτησής της. Επιπλέον ώθησε στους Αθηναίους για τις επικείμενες ενέργειες τους, έδινε το γεγονός ότι οι θαλάσσιοι δρόμοι της δυτικής Μεσογείου βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του αθηναϊκού στόλου.³⁷

Ο ελληνικός κόσμος μετά την ήττα της Περσίας είχε την τάση να στρέφεται γύρω από τα δύο κράτη, την Αθήνα και τη Σπάρτη. Ήταν τα δύο πιο ισχυρά παρά τις μεταξύ τους διαφορές. Το πρώτο είχε τη ναυτική δύναμη, ενώ το δεύτερο υπερίσχυε στη ξηρά. Επίσης στην Αθήνα δέσποζε το φιλελεύθερο δημοκρατικό πολίτευμα και στη Σπάρτη το ολιγαρχικό. Ο μεταξύ τους ανταγωνισμός σύμφωνα με τον Θουκυδίδη ήταν η βασική αιτία του Πελοποννησιακού πολέμου. Ο αγώνας της κυριαρχίας όμως δεν περιοριζόταν στην εγχώρια Ελλάδα, αλλά η φιλοδοξία των δύο πόλεων επεκτεινόταν ακόμα και εκτός συνόρων. Έτσι εξηγείται λοιπόν η ανησυχία της Αθήνας για υπεροχή στο νησί της Σικελίας.

Έχοντας κατά νου και την τελευταία παράμετρό συμπεραίνουμε ότι η Αθήνα αφενός επιδίωκε την παρεμπόδιση της ενοποίησης της Σικελίας, αφετέρου την παρεμπόδιση παροχής βοηθητικής στήριξης στη Σπάρτη από τη δύση σε περίπτωση εχθροπραξιών τρέφοντας τον φόβο της κυριαρχίας των τελευταίων στην Ελλάδα. Βέβαια υπήρχαν κι άλλα κίνητρα, όπως η πλήξη του εμπορίου της Κορίνθου και η πεποίθηση της εξασφάλισης θετικών αποτελεσμάτων στο απώτερο μέλλον.³⁸

Βέβαια Ο Ερμοκράτης, ο Συρακούσιος στρατηγός, δεν φάνηκε καθόλου ανυποψίαστος σχετικά με την στρατηγική που αναλογίζονταν ν' ακολουθήσουν οι Αθηναίοι. Φοβόταν πως αν οι Έλληνες της Σικελίας συνέχιζαν να υπονομεύουν ο ένας τον άλλον, οι Αθηναίοι θα εγκαθίδρυναν κάποια ηγεμονία στη Σικελία και αντί να προστατέψουν τους συμμάχους

³⁶ Βλ., Zahrt, M. (2011:655)

³⁷ Βλ., Bengston, H. (1991: 209)

³⁸ Βλ., Finley, J. H. (2004⁶ : 218)

τους, θα έρχονταν στο μέλλον κάποια στιγμή με μεγάλο στόλο και θα καθυπόταζαν ολόκληρη τη Σικελία. Έτσι ήταν θερμός υποστηρικτής της ενότητας των Σικελών και προσπαθούσε την εξάλειψη της εσωτερικής αστάθειας των λαών, για την οποία μίλησε αργότερα ο Αλκιβιάδης. Οι περισσότερες από τις επιχειρήσεις των Αθηναίων έγιναν με σκοπό την υποστήριξη των συμμάχων και την καταστροφή των εχθρών όταν θα δινόταν η ευκαιρία. Μέλημα των Αθηναίων ήταν να τροφοδοτούν την αντίθεση μεταξύ των Συρακουσών και των υπόλοιπων δωρικών πόλεων για να εμποδίσουν την κυριαρχία τους. Πετυχαίνοντας αυτή τη φάση του σχεδίου τους, συνεπώς εξαλείφεται και η πιθανότητα να βοηθηθούν απ' τους ενοποιημένους λαούς οι Πελοποννήσιοι.³⁹

Το 422 οι Αθηναίοι είχαν προσπαθήσει πάλι με εκστρατεία να επέμβουν στη Σικελία, τον καιρό που οι Συρακούσιοι είχαν καταλάβει τα εδάφη των ιωνικής καταγωγής Λεοντίνων. Η ενέργεια τους αυτή δεν ήταν αποδοτική και μετά την αποτυχία τους οι Αθηναίοι επέστρεψαν. Κατά τα χρόνια που ακολούθησαν μετά την επιστροφή τους, οι Λεοντίνοι διώχθηκαν ξανά ύστερα από λίγο καιρό. Σ' αυτό το σημείο η επιστροφή των Λεοντίνων ήταν ένας απ' τους βασικούς σκοπούς της Σικελικής Εκστρατείας των Αθηναίων το 415-413.

Στα δυτικά της Σικελίας είχε ξεσπάσει πόλεμος μεταξύ των Εγεσταιών και των Σελινούντιων. Οι Εγεσταιοί ζήτησαν βοήθεια απ' τους Αθηναίους χρησιμοποιώντας ως επιχείρημα το ενδεχόμενο να υποτάξουν οι σύμμαχοι των Σελινούντιων και τους υπόλοιπους συμμάχους των Αθηναίων, όπως συνέβη με τους Λεοντίνους, έτσι να κυριαρχήσουν σ' όλη τη Σικελία. Αυτό θα μπορούσε να επιφέρει κάποια στιγμή, μεγάλη εκστρατεία υπέρ των Δωριέων της Πελοποννήσου και να καταλύσουν μαζί την εξουσία της Αθήνας. Επίσης, η Εγέστα μέσω των απεσταλμένων της εγγυήθηκε στους Αθηναίους την προμήθεια πολλών χρημάτων για τον πόλεμο. Προκειμένου να επιβεβαιωθούν οι Αθηναίοι για τα χρηματικά πόσα που έταξαν οι Εγεσταιοί, έστειλαν πρέσβεις να ελέγξουν κατά την άνοιξη του 415 π.Χ. Πεισμένοι οι απεσταλμένοι των Αθηναίων φέρνοντας εξήντα τάλαντα αργυρού με την επιστροφή τους, μίλησαν για πολυτέλεια και πλούτο.⁴⁰ Λέγεται πως τους είχαν ξεγελάσει οι Εγεσταιοί, έχοντας δανειστεί από γειτονικές πόλεις χρυσό και αργυρό για να τους εντυπωσιάσουν.⁴¹

Εξαπατημένοι οι Αθηναίοι λοιπόν προέβησαν σε συγκέντρωση και ψηφίστηκε απ' την εκκλησία του αττικού δήμου να σταλθούν στη Σικελία επανδρωμένες τριήρεις, με

---

³⁹ Βλ., Zahmt, M. (2011: 654-655)

⁴⁰ ο.π., (2011: 658)

⁴¹ Βλ., Finley, J. H. (2004⁶ : 221)

στρατηγούς τον Αλκιβιάδη, το Νικία και το Λάμαχο. Οι τρεις στρατηγοί που εξελέγησαν θα είχαν απόλυτη δικαιοδοσία.⁴² Ο λαός με αίσθημα αλαζονείας από την πρόσφατη επιτυχία στη Μήλο, δελεάστηκε με την ιδέα της δημιουργίας νέων κατακτήσεων σ' ένα ξένο κόσμο, παρά τις φρόνιμες συμβουλές του Νικία. Το σημαντικότερο λάθος όμως ήταν ότι έκλεξε αρχηγό αυτόν που αποδοκίμαζε το εγχείρημα αυτό, τον Νικία.⁴³

Ο Αλκιβιάδης ύστερα απ' αυτή την απερίσκεπτη απόφαση, πρόβαλε συνεχώς δύο λόγους για τη στήριξη της ορθής επιλογής. Πρώτον, λόγω των εσωτερικών διενέξεων που επικρατούσαν ανάμεσα στις σικελικές πόλεις, θεωρούσε ότι ήταν ώριμες για κατάκτηση, δεύτερον την απαραίτητη επεκτατική πολιτική για την ισχύ της Αθήνας. Η μανία του για επίδειξη απαιτούσε μεγάλα χρηματικά ποσά, πράγμα που μπορούσε να καταφέρει μόνο από κάποια κατάκτηση.⁴⁴

Οι στόχοι της εκστρατείας δεν είχαν καθοριστεί με σαφήνεια και το γεγονός αυτό άφηνε περιθώριο για διαφωνίες ανάμεσα στους Αθηναίους στρατηγούς. Από τη μία ως στόχος ήταν η υποστήριξη της Εγέστας κατά την διένεξη της με το Σελινούντα. Αν όμως ήταν ο πραγματικός λόγος της εκστρατείας, όπως υποστήριζε ο Νικίας, θα έπρεπε μετά απ' την επιτυχία αυτή να επέστρεφαν πίσω. Ένας άλλος λόγος της επιτέλεσής της ίσως, ήταν η ενοποίηση όλων των μη ιωνικών πόλεων της Σικελίας έναντι των δωρικών, καθώς θεωρήθηκε συνέχεια της προηγούμενης επέμβασης του 427.⁴⁵ Περισσότερο οι παραπάνω θεωρίες αποτελούν «κάλυψη» των πραγματικών κινήτρων της Αθήνας, που δεν είναι πέρα άλλων από την ικανοποίηση της προσωπικής της ματαιοδοξίας.

---

⁴² Βλ., Bengston, H. (1991: 209)

⁴³ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:449)

⁴⁴ Βλ., Finley, J. H. (2004⁶ : 224)

⁴⁵ ο.π., (2004⁶ : 232)

III, Κατά την άποψη δύο ιστορικών

A. Πρώτη φάση των επιχειρήσεων

1. Η αρχή του εγχειρήματος και τα εμπόδια

Κατόπιν της έκκλησης βοήθειας των Εγεσταίων προς τους Αθηναίους, για την επανεγκατάσταση των Λεοντίνων που είχαν εκδιωχθεί, η Εκκλησία του δήμου αποφάσισε την αποστολή σημαντικής αθηναϊκής δύναμης στη Σικελία. Μετά την απόφαση συγκλήθηκε για δεύτερη φορά η Εκκλησία του δήμου με θέμα την άμεση ετοιμασία του στόλου. Στρατηγοί όπως προείπαμε είχαν εκλεγεί ο Λάμαχος, ο Αλκιβιάδης και ο Νικίας. Ο τελευταίος μάλιστα είχε εκλεγεί ακούσια και υποστήριζε σθεναρά μέχρι τελευταία στιγμή την άποψη του, ότι η απόφαση της πόλης δεν ήταν ορθή. Παρά τις ενστάσεις του σχετικά με το ρίσκο που ήταν έτοιμη η Αθήνα να πάρει, δεν κατάφερε να ανατρέψει την καθορισμένη απόφαση.

Το 415 π.Χ. το εκστρατευτικό σώμα ήταν έτοιμο και όλα τα οικονομικά αποθέματα της Αθήνας είχαν διατεθεί σ' αυτό. Η πολεμική δύναμη που ετοιμαζόταν να πλεύσει απαρτιζόταν από 134 τριήρεις και 130 πλοία ανεφοδιασμένα, ενώ τον στρατό αποτελούσαν πάνω από 5.000 στρατιώτες, 1.300 ελαφρά οπλισμένοι και 300 ιππείς. Περίπου 27.000 άνδρες υπολογιζόταν ότι επάνδρωναν τα πλοία.⁴⁶

Το πρωινό εκείνο πριν την αναχώρηση του στόλου για την εκστρατεία σημειώθηκε μεγάλη αναταραχή στην Αθήνα από ένα επεισόδιο που έγινε, αυτό των Ερμοκοπιδών⁴⁷. Η αποστολή καθυστέρησε παρόλο που ήταν έτοιμη να αποπλεύσει κατά τα τέλη του καλοκαιριού. Ένα πρωί του Μαΐου διαπιστώθηκε ότι οι πέτρινες μορφές, γνωστές ως στήλες του Ερμή, οι οποίες κοσμούσαν τις εισόδους ναών και κατοικιών στην Αθήνα, είχαν ακρωτηριαστεί. Το γεγονός θεωρήθηκε ιεροσυλία και ερμηνεύτηκε ως κακός οϊωνός της εκστρατείας. Υποστηρίχθηκε, ότι η πράξη αυτή υπέκρυπτε συνωμοσία εναντίον του κράτους και ότι οι πρωταγωνιστές ανήκουν στον κύκλο των ολιγαρχικών. **Κατά τον Διόδωρο, ο λαός ήταν αγανακτισμένος με την ενέργεια αυτή με σκοπό την κατάλυση**

⁴⁶ Βλ., Botsford, Robinson (2015⁶ : 264)

⁴⁷ Η ημερομηνία του ακρωτηριασμού των Ερμών υπολογίζεται ότι έγινε στις 25 Μαΐου του 415, [Βλ. Hornblower, S. (2010 : 272)]

της δημοκρατίας και αναζητούσε τους δράστες προσφέροντας μεγάλες αμοιβές σ' όποιον έκανε συγκεκριμένη καταγγελία.(ΔΙΟΔ. ΙΓ', 2)

Οι εχθροί του Αλκιβιάδη δεν έχασαν την ευκαιρία να τον κατηγορήσουν για ύβρη με το πρόσχημα πως αυτός ήταν που στο παρελθόν είχε βεβηλώσει στο σπίτι κάποιου φίλου του τα ιερά Μυστήρια της Ελευσίνας. Ενοχοποιήθηκε ως δράστης της πράξης και υποκινητής συνωμοσίας κατά της δημοκρατίας.⁴⁸ Ο Αλκιβιάδης ζήτησε άμεση διαλεύκανση του θέματος, με τη σκέψη ότι ήταν απαραίτητος για τον απόπλου της εκστρατείας και θα αθωνόταν. Όμως οι εχθροί του ανέβαλαν τη δίκη μέχρι την επιστροφή του, υπολογίζοντας τη δημοτικότητα του ανάμεσα στους στρατιώτες και στους ναύτες. Ο φόβος της αφοσίωσης των στρατευμάτων στον Αλκιβιάδη αποτελεί εξαίρεση στην περίπτωση αυτή, καθώς δεν συνηθίζονταν να συνδέονται οι πολίτες με τον στρατό.⁴⁹

Ο Θουκυδίδης δίνει ιδιαίτερη προσοχή και με μεγάλη λεπτομέρεια αναφέρεται στο θέμα της θρησκείας που σχετίζεται με τα γεγονότα των Μυστηρίων και των Ερμοκοπιδών. Αν και δεν το συνηθίζει να αναλύει ζητήματα θρησκείας, αυτό το σημείο αποτελεί εξαίρεση επειδή τα θεωρεί σημαντικά για μία τόσο κρίσιμη στιγμή για την Αθήνα.⁵⁰ Στην παράγραφο 27.1 μάλιστα περιγράφει λεπτομερώς τις Ερμές, αν και θα μπορούσε να παραλείψει την αναφορά. Οι αρχαίες πηγές από τα τέλη του 5^{ου} αιώνα παρουσιάζουν την εικόνα του φόβου των Αθηναίων για μια νέα τυραννία, έτσι και εδώ ο Θουκυδίδης στηρίζει προγεγραμμένες αναφορές. Ο Αριστοφάνης μάλιστα στους Σφήκες (488-492) προσπάθησε πρωτίτερα να αποτυπώσει την ανησυχία των Αθηναίων με τους ακόλουθους στίχους:

*Όλα για σας είναι τυραννίδα και συνωμότες,
είτε πρόκειται για μεγάλη είτε για μικρή κατηγορία,
αν και δεν έχω καν ακούσει τη λέξη τυραννίδα, εδώ και πενήντα χρόνια.
Αλλά τώρα είναι φτηνότερη και από το ψάρι·
έτσι ώστε στην πραγματικότητα το όνομά της κυκλοφορεί σε όλη την αγορά.*⁵¹

⁴⁸ Βλ., Bengston, H. (1991 : 210) • Ο Αλκιβιάδης κατηγορήθηκε για τις δύο βεβηλώσεις που αφορούν τις Ερμοκοπίδες και τα Μυστήρια, συνεπώς και υποστηρικτής της κατάλυσης του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η έκφραση μάλιστα *δήμου κατάλυσις*, που χρησιμοποιείται απ' τον Θουκυδίδη παραπέμπει σε ρητορικό λόγο.

⁴⁹ Βλ., Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J. (1970 : 290)

⁵⁰ ο.π., (1970 : 367)

⁵¹ Βλ., Carrey, C. (2010 : 41)

Ωστόσο, η περιγραφή αυτή του Θουκυδίδη ίσως αποσκοπεί στην προσπάθεια του να τις παρουσιάσει ως αναπόσπαστο κομμάτι της αθηναϊκής πολιτείας.

Ύστερα από την αναταραχή που προκάλεσε ο ακρωτηριασμός των Ερμών, υπολογίζεται στις αρχές του Ιουνίου όπως υποθέτει ο Dover, ο στόλος ξεκίνησε για το μεγάλο ταξίδι στην ανοιχτή θάλασσα με αισιοδοξία για το μέλλον, όταν ο ήχος της σάλπιγγας έδωσε το σήμα και ενώ είχαν γίνει οι προαπαιτούμενες σπονδές. Συνειδητοποιημένοι οι στρατιώτες για τις προσεχές δυσκολίες που τους περίμεναν, το θάρρος τους δεν έχαναν μοναχά όταν αντίκριζαν τον τεράστιο αριθμό τους. Σε καμία άλλη μάχη στο παρελθόν δεν είχαν δαπανηθεί τόσα πολλά χρήματα για τον πολεμικό εξοπλισμό (ΘΟΥΚ. 6.31.1). Βεβαία αυτή την επισήμανση του Θουκυδίδη δεν μπορούμε να τη δεχτούμε ως βέβαιη αλλά μπορούμε να την ερμηνεύσουμε και να κατανοήσουμε που στηρίζει τα λεγόμενά του. Αρχικά, πρόκειται για μία μεγάλη μάχη μεταξύ δύο διάσημων και δυνατών πόλεων, η δύναμη τους και μόνο καθώς ήταν γνώστη στον αρχαίο κόσμο, μας κάνει να προσμένουμε ένα τεράστιο εγχείρημα. Επιπλέον ο χρόνος που δαπανήθηκε για αυτόν το πόλεμό σίγουρα υποδηλώνει και το μέγεθος του. Έτσι, αντιλαμβανόμαστε πως ο ιστοριογράφος ξεχωρίζει αυτή τη μάχη από κάθε άλλη στο παρελθόν που ενεπλάκη ελληνική πόλη.⁵²

Ο Διόδωρος αναφέρει πως είχαν ετοιμαστεί εκατόν σαράντα τριήρεις και μεγάλος αριθμός από φορτηγά πλοία για μεταφορά αλόγων, σιτηρών κι άλλων εφοδίων. Υπήρχαν οπλίτες, σφενδονήτες, ιππείς και περισσότεροι από επτά χιλιάδες σύμμαχοι. Μάλιστα οι στρατηγοί σε μυστική συνεδρίαση συζήτησαν πως θα ρυθμίσουν τα πράγματα στη Σικελία σε περίπτωση κυριαρχίας τους στο νησί. Αποφάσισαν να εξανδραποδίσουν τους Σελινούντιους και τους Συρακούσιους, ενώ στους υπόλοιπους να καθορίσουν φόρους που θα έδιναν στους Αθηναίους κάθε χρόνο. Τόση ήταν η σιγουριά των Αθηναίων για επιτυχία. (ΔΙΟΔ.ΙΓ', 2)

Εντωμεταξύ οι Συρακούσιοι είχαν θορυβηθεί στο άκουσμα των ειδήσεων για την επικείμενη εκστρατεία, έτσι ορίστηκε έκτακτη συνέλευση κατά την οποία πρωταγωνιστικό ρόλο ανέλαβε ο Ερμοκράτης ανεβαίνοντας στο βήμα, και έπειτα ο Αθηναγόρας. Ακολούθησε ένας αγώνας λόγων μεταξύ τους, ανάλογος μ' αυτόν που είχε λάβει χώρα κατά την εκκλησία του δήμου στην Αθήνα μεταξύ του Νικία και του Αλκιβιάδη, προκειμένου να αποφασιστεί η εκτέλεση ή μη της Σικελικής εκστρατείας. Ύστερα τον λόγο πήρε ένας ανώνυμος στρατηγός των Συρακουσών. Ο συγκεκριμένος ομιλητής

---

⁵² Βλ., Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J. (1970 : 290, 384)

περιέργως παρά την ανωνυμία του, φαίνεται να ασκούσε κάποια εξουσία στους υπολοίπους εφόσον αναφέρεται πως δεν επέτρεψε σε κανέναν άλλον να ανέβει στο βήμα.⁵³ Εν τέλει παρά τη διχογνωμία που επικρατούσε ανάμεσα στο πλήθος η απόφαση της συνέλευσης ήταν η προετοιμασία του στρατού.

---

⁵³ Βλ., Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J. (1970 : 416)

2.Αφιξη των Αθηναίων στη Σικελία

Το στράτευμα των Αθηναίων προτού αγκυροβολήσει στο νησί της Σικελίας, στάθμευσε στην Κέρκυρα για να συγκεντρώσει τους συμμάχους και να γίνει επιθεώρηση του σώματος. Επίσης, εκείνη τη χρονική στιγμή είχαν την ευκαιρία να συζητηθεί με ποιόν τρόπο θα πλεύσουν, ώστε να φτάσουν ακέραια και ασφαλή τα πλοία με το πλήρωμα τους στον προορισμό τους. Όντας έτοιμος ο στρατός και λαμβάνοντας τις απαραίτητες οδηγίες από τους στρατηγούς ξεκίνησε την πλεύση του για τον τελικό προορισμό του. Χωρίστηκε ο στόλος σε τρεις μοίρες, από τις οποίες την κάθε μοίρα ανέλαβε με κλήρο ένας από τους τρεις στρατηγούς, προκειμένου να μη πλεύσουν όλοι μαζί και έρθουν αντιμέτωποι με δυσκολίες. Τα μέτρα που λήφθηκαν φαίνονται ορθά και δείχνουν σύνεση, ορίστηκαν βάσει προβλεπτικότητας και σωστής οικονομίας κινήσεων. Έτσι εύκολα μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο κύριος εισηγητής του σχεδίου ήταν ο Νικίας, αν υπολογίσουμε τη γενικότερη συνετή και συγκρατημένη στάση του.⁵⁴

Ο Θουκυδίδης παρουσιάζοντας έναν κατάλογο του εκστρατευτικού σώματος που οδηγούνταν στη Σικελία, επιδιώκει να τονίσει το μέγεθος της επιχείρησης. Μάλιστα μεταγωγικά πλοία με τρόφιμα και επαγγελματίες διάφορων ειδικοτήτων, απαραίτητων για την κάλυψη των πρώτων αναγκών, συνόδευαν τα πολεμικά πλοία. Ανάμεσα στους επαγγελματίες, ταξίδευαν χτίστες και ξυλουργοί με τα κατάλληλα εργαλεία τους για οχυρώσεις. Οι Αθηναίοι φαίνεται ότι είχαν ένα καλά οργανωμένο σχέδιο κατά νου που θα τους επέφερε σίγουρη νίκη έναντι των Συρακουσών.⁵⁵

Αναλογιζόμενοι την ταχύτητα των πλοίων με το βαρύ φορτίο τους και το ταξίδι μέχρι τη Σικελία, η απόσταση πρέπει να ήταν τεράστια για εκείνη την εποχή. Δεδομένου ότι τα πλοία δεν ταξίδευαν ποτέ νύχτα, αλλά αναζητούσαν σταθμούς για να περάσουν το βράδυ και να ανεφοδιαστούν, ο χρόνος που δαπανήθηκε πλέοντας στη θάλασσα θα ήταν μεγάλος συγκρίνοντας τον με τα σημερινά δεδομένα ενός αντίστοιχου ταξιδιού. Ο Θουκυδίδης δεν αναφέρει στην ιστορία του τίποτα σχετικό με τις στάσεις σε λιμάνια του αθηναϊκού στόλου και τον τρόπο ανεφοδιασμού ή τις δυσκολίες που συνάντησε το στράτευμα με αντίπαλο του αυτή τη φορά τη θάλασσα.⁵⁶

Φθάνοντας στις Ιταλικές ακτές οι Αθηναίοι, δεν γίνονταν παντού δεχτοί. Δεν τους άφηναν να εισχωρήσουν στο εσωτερικό των πόλεων και δεν τους πουλούσαν τρόφιμα.

⁵⁴ Βλ., Βλάχος, Α. Σ. (1994 : 148)

⁵⁵ Βλ., Hornblower, S. (2010 : 419)

⁵⁶ ο.π., (1994 : 150)

Μόνο στο Ρήγιο τους επιτράπη να αγκυροβολήσουν και να στήσουν στρατόπεδο, αλλά έξω από την πόλη. Το ερώτημα που δημιουργείται είναι γιατί οι Ρηγίνοι εφόσον δέχτηκαν τους Αθηναίους στον τόπο τους, τους απαγόρευσαν τη διέλευση στο εσωτερικό της πόλης. Μόνο υπόθεση μπορούμε να κάνουμε δίχως βάσιμη αιτιολογία, αν σκεφτούμε τον φόβο που προκαλεί η εικόνα ενός τεράστιου και καλά οπλισμένου στρατεύματος. Στο Ρήγιο είχαν εγκατασταθεί Χαλκιδείς, όπως Χαλκιδείς ήταν και οι Λεοντίνοι, έτσι βασιζόμενοι στην κοινή αυτή καταγωγή προσπάθησαν οι Αθηναίοι να τους πείσουν να βοηθήσουν τους Λεοντίνοι. Ωστόσο οι Ρηγίνοι δήλωσαν ότι θα διατηρήσουν στο εξής ουδέτερη στάση και θα δρούσαν ανάλογα με το τι θα συναποφάσιζαν οι υπόλοιποι Έλληνες της Ιταλίας.

Οι Συρακούσιοι φαίνεται να ήταν δύσπιστοι στις φήμες μέχρι τελευταία στιγμή για την έλευση στρατού απ' την Αθήνα, όμως τώρα βέβαιοι για τις προθέσεις των αντιπάλων τους, μαθαίνοντας πως ήδη ο εχθρός έχει αγκυροβολήσει στο Ρήγιο, αρχίζουν πυρετωδώς προετοιμασίες για ενδεχόμενη μάχη. **Ανέδειξαν τρεις στρατηγούς με απόλυτη εξουσία, τον Ερμοκράτη, τα Σικανό και Ηρακλείδη. Αυτοί πάραυτα έκαναν στρατολογία και έστειλαν επίσημους απεσταλμένους στις πόλεις της Σικελίας ζητώντας απ' αυτές να μετάσχουν στον αγώνα για την κοινή σωτηρία, διαδίδοντας πως φαινομενικά οι Αθηναίοι αρχίζουν πόλεμο εναντίον των Συρακούσιων, στην πραγματικότητα όμως θέλουν ολόκληρο το νησί, όπως μας λέει ο Διόδωρος.(ΔΙΟΔ. ΙΓ, 4)**

Εντωμεταξύ οι Αθηναίοι δοκιμάζουν την πρώτη απογοήτευση όταν καταφθάνουν οι απεσταλμένοι τους απ' την Εγέστα και τους ενημερώνουν ότι ο πλούτος που τους είχαν υποσχεθεί, δεν υφίσταται. Η φράση μάλιστα *και τῷ Νικία προσδεχωμένῳ ἦν τὰ παρὰ τῶν Ἐγεσταῖοι* υποδηλώνει κάποια ικανοποίηση του στρατηγού Νικία καθώς επαληθεύονταν οι φόβοι του, ενώ οι άλλοι δύο στρατηγοί πιθανότατα ξαφνιάστηκαν από την αλλαγή των δεδομένων.⁵⁷

Ύστερα από αυτή την απογοήτευση με τη στάση του Ρηγίου και μετά την εξαπάτηση τους από τους Εγεσταίους, οι τρεις στρατηγοί έπρεπε να συζητήσουν ποιά στρατηγική θα ακολουθούσαν. Ο Νικίας πρότεινε να πλεύσουν με όλη τη στρατιά εναντίον του Σελινούντα, που ήταν και ο κύριος στόχος τους. Αφού σταθμεύσουν εκεί να συμβιβάσουν τους Σελινουντίους με τους Εγεσταίους. Να επιδείξουν τη δύναμη τους και στις άλλες πόλεις πλέοντας στις ακτές, αποσκοπώντας στο να κινήσουν την προθυμία τους να βοηθήσουν τους συμμάχους τους ή αν μπορούν σε σύντομο χρόνο να βοηθήσουν τους

---

⁵⁷ Βλ., Rood, T. (2004:168) • Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 151)

Λεοντίνους χωρίς να δαπανήσουν τους πόρους τους. Τέλος, αφού πετύχουν τα παραπάνω να πάρουν το δρόμο της επιστροφής. Το σχέδιο του Νικία συνοψίζει τα λεγόμενα του κατά τη συνέλευση πριν την αποστολή (Z 10.5,12.1,22).⁵⁸ Ταυτίζεται απόλυτα με τον συγκρατημένο χαρακτήρα του. Η Αθήνα όμως δεν έχει υποβληθεί σε τόσο μεγάλα έξοδα για μία μακρινή επιχείρηση με τόσο περιοριστικούς σκοπούς. Ο Νικίας με την έλλειψη τόλμης που τον διακατέχει, ξεχνά πως οχτώ χρόνια πριν, οι στρατηγοί Πυθόδωρος και Σοφοκλής εξορίστηκαν επειδή γύρισαν άπρακτοι από τη Σικελία. Έτσι άπρακτος βάσει σχεδίου του θα γυρνούσε και ο Νικίας.⁵⁹

Αντίθετο μ' αυτό του Νικία ήταν το σχέδιο του Αλκιβιάδη. Αυτός ήταν κάθετος στο ενδεχόμενο της επιστροφής τους χωρίς να έχουν κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα προς όφελός τους. Επομένως ως λύση προτείνει να προσπαθήσουν να προσεταιριστούν όλες τις ελληνικές πόλεις, εκτός του Σελινούντα και των Συρακουσών, για να εξασφαλίσουν στρατιωτική βοήθεια. Μάλιστα ως κύριο μέλημα παρουσιάζει να πείσουν τους Μεσσήνιους αρχικά να έρθουν με το μέρος τους, θεωρώντας την πόλη πέρασμα για την απόβαση στη Σικελία και πολύ χρήσιμο το λιμάνι τους για να τοποθετηθεί εκεί η στρατιωτική βάση των Αθηναίων. Ο Αλκιβιάδης παρουσιάζει το σχέδιο του χωρίς να αναφέρει σε ποιο αποτέλεσμα αποσκοπεί και δεν συνάδει με τον κερδοσκοπικό του χαρακτήρα που γνωρίζουμε. Ίσως να έτρεφε την πεποίθηση πως αν συγκέντρωνε έναν αξιόλογο αριθμό συμμάχων, θα ανάγκαζε τρομοκρατημένους τους Συρακούσιους χωρίς καμία βοήθεια στο πλευρό τους, να δουν σαν μοναδική λύση τη συμφωνία ειρήνης. Το ανταλλακτικό τίμημα όμως για μία τέτοια προθυμία των Συρακούσιων θα ήταν τεράστιο.⁶⁰

Τρίτος στη σειρά, ο Λάμαχος εξέθεσε τη δίκη του άποψη όσον αφορά το σχέδιο δράσης τους. Επιδεικνύοντας αποφασιστικότητα και τόλμη προέταξε ως λύση την επίθεση εναντίον των Συρακουσών και επιτέλεση μάχης πάραυτα, όσο ακόμα οι αντίπαλοι ήταν απροετοίμαστοι. Μία τέτοια αιφνιδιαστική επίθεση θα τάραζε τους Συρακούσιους, αν βέβαια δεν βρίσκονταν οι περισσότεροι στους αγρούς όντας ανήξεροι για τι τους περίμενε, όπως εκτιμούσε ο Λάμαχος. Αν βέβαια απ' την άλλη ήταν παρόντες και με σπασμωδικές κινήσεις έτρεχαν να περισώσουν οτιδήποτε από τις περιουσίες τους, τότε και πάλι υπέρ των Αθηναίων θα ήταν η τύχη, υποστήριζε ο Λάμαχος, αφού θα εξασφαλιζόνταν κατά αυτόν τον τρόπο εφόδια για τους κατακτητές της πόλης. Επίσης διατεινόταν ότι

⁵⁸ Βλ., Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J., (1970 : 314)

⁵⁹ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 152)

⁶⁰ ο.π., (1970 : 314)

ορμητήριο του στόλου τους έπρεπε να κάνουν τα Μέγαρα, καθώς ήταν ακατοίκητα⁶¹ και γεωγραφικά ήταν κοντά από τις Συρακούσες.

Η αλήθεια είναι πως αυτή η πόλη μπορεί να ευνοούσε λόγω της θέσης της, αλλά υστερούσε, όντας παρθένα γη στο να παρέχει τροφή και προϊόντα πρώτης ανάγκης στους στρατιώτες αν οριζόταν ως βάση του στρατοπέδου των Αθηναίων. Εν τέλει δεν εισακούστηκε η γνώμη του Λάμαχου και δεν κατάφερε να πείσει τους άλλους δύο στρατηγούς, είτε γιατί το σχέδιο του ήταν αρκετά τολμηρό, είτε γιατί υστερούσε ευλωτίας. Μία άλλη σκέψη που συνέβαλε στο να μην υπερισχύσει το σχέδιο του Λάμαχου ίσως ήταν το γεγονός ότι οι Αθηναίοι μειονεκτούσαν στο ιππικό, εν αντιθέσει με την ισχύ τους στο ναυτικό, επομένως η κοντινή απόσταση των Μεγάρων με τις Συρακούσες θα μπορούσε και να αποβεί μοιραία για τον στρατό των Αθηναίων.⁶² Ο Θουκυδίδης φαίνεται να παρουσιάζει ως καταλληλότερο το σχέδιο του Λάμαχου. Άλλωστε, ότι μπορεί να ήταν διαφορετική η τύχη για την Αθήνα αν αποφαιζόταν η στρατηγική του Λάμαχου, αποδεικνύεται στη συνέχεια και ο ιστοριογράφος ήδη το γνωρίζει.⁶³

Εν τέλει, επικράτησε το σχέδιο του Αλκιβιάδη και με αυτό συντάχθηκε τελικά και ο στρατηγός Λάμαχος. Έτσι άρχισε η άμεση αναζήτηση συμμάχων στις γύρω περιοχές. Πρώτος σταθμός τους ήταν η Μεσσήνη, όπου οι κάτοικοί της το μόνο που τους εξασφάλιζαν ήταν αγορά εκτός των τειχών της πόλης. Έπειτα ο Αλκιβιάδης έπλευσε για το Ρήγιο και από κει προχώρησε στη Νάξο, η οποία δέχτηκε τις προτάσεις συμμαχίας, καθώς οι Νάξιοι ήταν Χαλκιδείς. Όμως οι Καταναίοι στη συνέχεια αρνήθηκαν να τους δεχτούν. Τότε, κατά τη διάρκεια μίας λαϊκής συνέλευσης των Καταναίων και την ώρα που μιλούσε ο Αλκιβιάδης, ο στρατός παραβιάζοντας μία μικρή πύλη κατάφερε να εισχωρήσει στην αγορά της πόλης. Κάποιοι από τους κατοίκους που ήταν με τους Συρακούσιους τράπηκαν σε φυγή, ενώ όσοι έμειναν σύναψαν συμμαχία με τους Αθηναίους και τους επέτρεψαν μάλιστα να μεταφέρουν όλους τους στρατιώτες τους από το Ρήγιο στην πόλη τους, ώστε να στήσουν το στρατόπεδο τους.

Θορυβούμενοι οι Αθηναίοι ότι οι Συρακούσιοι ετοιμάζονταν για επίθεση, κατευθύνθηκαν προς την πόλη τους και μόλις επιβεβαιώθηκαν ότι επρόκειτο για ψευδείς ειδήσεις, έπλευσαν προς την Καμάρινα, για την οποία φήμες διαδίδονταν ότι ήταν έτοιμη να συμμαχήσει μαζί τους. Φεύγοντας απ' την Καμάρινα άπρακτοι, αποβιβάστηκαν σε

⁶¹ Τα Μέγαρα είχαν καταστραφεί από τον Γέλωνα το 483/482 και από τότε δεν είχαν αποκατασταθεί.

⁶² Βλ. Kagan, D. (1996² : 216)

⁶³ Βλ., Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J., (1970 : 315)

παραλιακό σημείο των Συρακουσών και έκαναν λεηλασίες. Όμως το ιππικό των Συρακούσιων κατάφερε να τους εκτοπίσει, έτσι οι Αθηναίοι επέστρεψαν στην Κατάνη. Αναφέρεται πως οι μετακινήσεις αυτές έγιναν με όλο τον στρατό (ΘΟΥΚ. 6. 52.1), επειδή πιθανότατα οι Αθηναίοι ήθελαν να προβούν σε μία ακόμα επίδειξη της δύναμης τους, αφού δεν χρειαζόταν μία ολική μετακίνηση παρά αρκούσαν μερικά πλοία.⁶⁴

Στο εξής μία κρατική τριήρης, η Σαλαμινία, εστάλη στη Σικελία για να μεταφέρει στον στρατηγό Αλκιβιάδη την απόφαση της Αθήνας για ανάκλησή του. Συγκλονιστικό είναι το γεγονός της ανάκλησης αφού αφορά τον εμπνευστή της εκστρατείας και τον εμπνευστή της στρατιάς, και όχι έναν οποιοδήποτε από τους στρατηγούς. Στην Αθήνα το θέμα είχε πάρει ανεξέλεγκτες διαστάσεις, συλλαμβάνονταν και φυλακίζοντας όσοι θεωρούνταν ύποπτοι για τον ακρωτηριασμό των Ερμών, δίχως βάσιμες αποδείξεις. Όσοι κατηγορούσαν τον Αλκιβιάδη πριν το ταξίδι συνέχισαν να τον κατηγορούν και εν απουσία του, εξωθώντας την κατάσταση και στοχεύοντας στην κακή διάθεση των Αθηναίων εναντίον του. Ο Αλκιβιάδης όμως φρόντισε να δραπετεύσει κατά την επιστροφή του και να βρει καταφύγιο στην Πελοπόννησο, συγκεκριμένα στην ολιγαρχική Σπάρτη, επιλέγοντας έτσι την εκούσια εξορία.⁶⁵ **Κατά τον Διόδωρο, όταν έφτασαν όσοι ήταν στη Σαλαμινία κι αναζήτησαν τον Αλκιβιάδη χωρίς να τον εντοπίσουν, οι ίδιοι απέπλευσαν στην Αθήνα και ανάγγειλαν στο λαό τα γεγονότα. Οι Αθηναίοι έδωσαν στο δικαστήριο τα ονόματα του Αλκιβιάδη και όσων είχαν φύγει μαζί του και τους καταδίκασαν χωρίς να παραστούν οι κατηγορούμενοι στη δίκη, σε θάνατο. (ΔΙΟΔ. ΙΓ', 5)**

Μετά την απομάκρυνση του Αλκιβιάδη η εκστρατεία έχασε την ψυχική δύναμη και ο στρατός άρχισε να χάνει την αυτοπεποίθησή του. Οι Αθηναίοι στρατηγοί που είχαν απομείνει πίσω στη Σικελία είχαν διαφωνίες όσον αφορά το σχέδιο δράσης, έτσι αναλώνονταν σε μικροεπιχειρήσεις κατά τον πρώτο χρόνο χωρίς ουσιώδη αποτελέσματα. Οι άντρες έχαναν το θάρρος τους σπαταλώντας τα εφόδια.

⁶⁴ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 155)

⁶⁵ Βλ., Botsford, Robinson , (2015⁶ : 264)

3.Πρώτες επιτυχίες

Παρά τη ξαφνική αποχώρηση του Αλκιβιάδη, οι δύο εναπομείναντες στρατηγοί έθεσαν σε εφαρμογή το διπλωματικό τους σχέδιο περί συμμαχιών. Έτσι ο Νικίας και ο Λάμαχος χώρισαν το στράτευμα σε δύο τμήματα και με κλήρο ανέλαβε από ένα ο έκαστος. Άρχισαν την πλεύση τους προς την Εγέστα και τον Σελινούντα. Ακολούθησαν την πορεία κατά μήκος των παραλίων και έφτασαν στην Ιμέρα, όπου δεν έγιναν δεχτοί. Στη συνέχεια κατέλαβαν την Ύκκαρα, πήραν τους κατοίκους της για δούλους και παρέδωσαν την πόλη στους Εγεσταίους. Επίσης, οι Αθηναίοι έστειλαν πρέσβεις σε όσους Σικελούς ήταν σύμμαχοί τους, ζητώντας στρατό και κινήθηκαν προς την Ύβλα, όμως δεν κατάφεραν να την κυριεύσουν.

Όταν πια ήρθε ο χειμώνας, οι Αθηναίοι ήταν έτοιμοι να επιτεθούν εναντίον των Συρακουσών, όμως το θάρρος τον αντιπάλων είχε εξυψωθεί όντας θεατές στην τελευταία αποτυχία των Αθηναίων στην Ύβλα, έτσι αναλογίζονταν μία ευθεία και άμεση επίθεση και οι Συρακούσιοι εναντίον τους. Οι Αθηναίοι στρατηγοί όμως δεν ήταν ανυποψίαστοι και δρούσαν με τέτοιο τρόπο βάσει σχεδίου. Σκοπός τους ήταν να κρατήσουν σε απόσταση τους αντιπάλους προκειμένου να πετύχουν μία εύκολη κατάληψη των εδαφών των Συρακουσίων κατά τη διάρκεια της νύχτας. Οι Αθηναίοι γνώρισαν ότι υστερούσαν στο ιππικό σώμα και προσπάθησαν να διασφαλίσουν τους οπλίτες τους, έτσι θεώρησαν καταλληλότερη την παράκτια πλεύση τους για να φτάσουν στον προορισμό τους, όπου οι αντίπαλοι δεν θα τους προξενούσαν βαρυσήμαντες απώλειες.

Ακολουθώντας οι Αθηναίοι ορισμένους Συρακούσιους φυγάδες τους υπέδειξαν την κατάλληλη θέση κοντά στο Ολυμπίο για να στρατοπεδεύσουν. Μάλιστα, ο Θουκυδίδης αναφερόμενος στους Συρακούσιους φυγάδες, έμμεσα κάνει αναφορά στις εσωτερικές διαμάχες των αντιπάλων, το οποίο είναι ένα θέμα που σε αρκετά σημεία ο ιστοριογράφος αρέσκειτε να επισημαίνει στην αφήγησή του.⁶⁶ Όλη η δράση των Αθηναίων είναι βασισμένη σε ένα προδιαγεγραμμένο σχέδιο, που θα μπορούσε να αποτελεί και σχέδιο όχι των Αθηναίων στρατηγών, αλλά των Συρακούσιων φυγάδων. Αν πάλι το σχέδιο ήταν των Αθηναίων αναμφισβήτητα οι φυγάδες είχαν τον πρωταγωνιστικό ρόλο τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και η βοήθεια τους ήταν πολύτιμη.⁶⁷ Θέτοντας το σε εφαρμογή λοιπόν, ένας έμπιστος των Αθηναίων, ως άνθρωπος από την Κατάνη, κατευθύνεται προς τις

⁶⁶ Βλ. Hornblower, S. (2010 : 467)

⁶⁷ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 162)

Συρακούσες για να πληροφορήσει τους Συρακούσιους για τη δράση των αντιπάλων τους. Στην ουσία το πλάνο των Αθηναίων ήταν να ορίσουν οι ίδιοι τη δράση των Συρακούσιων, έτσι ώστε να είναι προετοιμασμένοι και αποτελεσματικοί.

Η ενημέρωση από τον πληροφοριοδότη ήταν περιττή για τους Συρακούσιους αφού ήδη είχαν αποφασίσει για την επίθεσή τους εναντίον των Αθηναίων στην Κατάνη. Παρ' όλα αυτά τώρα το θάρρος και η εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους έγιναν ακόμα μεγαλύτερα. Οι Συρακούσιοι κι ορισμένοι από τους συμμάχους τους άρχισαν τις ετοιμασίες για τη μέρα που θα κατευθύνοντας εναντίον της Κατάνης. Οι Αθηναίοι εντωμεταξύ αφού πληροφορήθηκαν ότι πλησιάζουν οι εχθροί, μ' όλο τον στρατό και όσους συμμάχους είχαν επιβιβάστηκαν στα πλοία και κατά τη διάρκεια της νύχτας έπλευσαν προς τις Συρακούσες. Οι Αθηναίοι αποβιβάζονται απέναντι απ' το Ολυμπίο την ίδια ώρα που οι Συρακούσιοι έφθασαν στην Κατάνη και απογοητευμένοι συνειδητοποιούν ότι ο αθηναϊκός στρατός έχει ανοιχτεί στο πέλαγος. Ταραγμένοι οι Συρακούσιοι σπεύδουν να επιστρέψουν ώστε να υπερασπιστούν τον τόπο τους. Το σχέδιο των Αθηναίων είναι πολύ καλά οργανωμένο και βασίζεται σε ικανούς κατασκόπους, απ' την άλλη η παραπλάνηση των Συρακούσιων είναι απόλυτη. Ο άτολμος Νικίας ίσως να δέχτηκε με δυσπιστία το σχέδιο αυτό λόγω του μεγάλου ρίσκου, αλλά σίγουρα θα ένοιωσε ανακούφιση με την τελική του έκβαση.⁶⁸

Ο Διόδωρος αναφέρει ότι όταν οι Συρακούσιοι κατάλαβαν πως είχαν εξαπατηθεί, γύρισαν γρήγορα πίσω και έκαναν επιθέσεις στο στρατόπεδο των Αθηναίων. Οι Αθηναίοι βγήκαν από το στρατόπεδό τους, δόθηκε μάχη, κατά την οποία σκότωσαν τετρακόσιους Συρακούσιους και τους υπόλοιπους τους ανάγκασαν να φύγουν. (ΑΙΟΔ. ΙΓ', 6)

Με τη βοήθεια των φυγάδων οι Αθηναίοι εγκαταστάθηκαν στην καταλληλότερη περιοχή ανενόχλητοι, όπως υποδηλώνει η φράση «καθ' ήσυχίαν» (ΘΟΥΚ.6.66.1) Πιθανότατα, οι Συρακούσιοι προδότες συνέβαλαν σημαντικά υποδεικνύοντας όλα τα επικίνδυνα σημεία στους Αθηναίους ώστε να καταστήσουν τον στρατόπεδο τους δυσπρόρητο. Ο Θουκυδίδης επιχειρεί να περιγράψει τις ενέργειες των Αθηναίων εγκαθιστάμενοι στο Ολυμπίο προκειμένου να είναι ασφαλείς. Ωστόσο, δεν δίνει καμία τοπογραφική εξήγηση, έτσι τα ονόματα (*Δάσκωνα, Άναπο*) που αναφέρει δεν είναι κατατοπιστικά για τον αναγνώστη για να φανταστεί το τοπίο. Φαίνεται πως ο ιστοριογράφος στο έργο του αναφερόμενος ακόμα και σε σημαντικές μάχες, παρ' όλο που

---

⁶⁸ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 164)

δίνει μια λεπτομερέστατη περιγραφή των συμβάντων, αποσιωπά να περιγράψει τοποθεσίες θεωρώντας το περιττό και αρκείται μόνο στην αναφορά τοπωνύμιων.⁶⁹

Άξιο σημασίας να αναφερθεί είναι η περιγραφή από τον Θουκυδίδη της παράταξης του στρατού των Αθηναίων. Έτοιμοι λοιπόν οι Αθηναίοι να ριχτούν στη μάχη επέλεξαν βάσει σχεδίου να παραταχθούν οι ίδιοι στο κέντρο, ενώ δεξιά και αριστερά τους, τοποθετήθηκαν οι σύμμαχοί τους. Σε σχήμα φάλαγγας παρατάχθηκαν όλοι οι άνδρες χωρισμένοι σε δύο τμήματα με οδηγία, ώστε σε περίπτωση δυσκολίας τα τμήματα να αλληλοβοηθηθούν. Στην ουσία είχαν προνοήσει για να υπάρχει τμήμα ανδρών ως εφεδρεία που θα δράσει αν βρεθούν σε ανάγκη. Σύμφωνα με τον Βλάχο αυτή είναι η πρώτη και μοναδική φορά που στις μάχες κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου χρησιμοποιείται εφεδρεία και μάλιστα τόσο ογκώδης αν αναλογιστούμε ότι αποτελείται από το ήμισυ του αθηναϊκού στρατού. Ενδέχεται η υπερβολική αυτή προφύλαξη να είναι σχέδιο του διστακτικού Νικία. Από την άλλη οι αντίπαλοι μαζί με τους συμμάχους τους παρατάχθηκαν σε μία φάλαγγα στο δεξιό κέρασ. Στην πρώτη γραμμή τοποθετήθηκαν οι Συρακούσιοι ιππείς οι οποίοι αριθμούνται από τον ιστοριογράφο στους 2.000 ενώ στο πλευρό τους έτρεξαν για να τους ενισχύσουν μόνο μερικές εκατοντάδες σύμμαχοι. Αυτό μας επιτρέπει να σκεφτούμε πως οι Συρακούσιοι βασίζονταν στο ιππικό τους σώμα, αφού μία τόσο μεγάλη δύναμη την έφεραν από την πατρίδα τους. Σχετικά με τη δύναμη του ιππικού των Αθηναίων αναφορά γίνεται στην § 6.98 όπου οι ιππείς υπολογίζονται στους 650 και έτσι προκύπτει η αναλογία 2/1.⁷⁰

Πριν οι Αθηναίοι ριχτούν στη μάχη τον λόγο πήρε ο Νικίας, όπως είθισται να συμβαίνει πριν να αρχίσει ένας αγώνας. Με παραινετικά λόγια γρήγορα ο στρατηγός οδήγησε το στρατό στην επίθεση αιφνιδιάζοντας τους αντιπάλους που δεν πίστευαν ότι θα επιτεθούν πρώτοι και τόσο άμεσα. Οι Συρακούσιοι αναγκάστηκαν να αμυνθούν και με περίσσιο θάρρος προχώρησαν στην αντεπίθεση. Παρά την απειρία τους, αφού στις μάχες που έδιναν, κατά καιρούς εναντίον άλλων ελληνικών πόλεων της Σικελίας έστελναν μικρές δυνάμεις και δεν είχε χρειαστεί ν' αναμετρηθούν έως τότε με έναν τόσο ισχυρό εχθρό, υπέδειξαν τόλμη στον αγώνα.⁷¹ Αρχικά συγκρούστηκαν οι λιθοβόλοι, αλλά η μεταξύ τους ανταλλαγή πυρών δεν φαίνεται να έφερε κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα, έτσι αφού προηγήθηκαν οι θυσίες ζώων από τους μάντιες, οι σάλπιγγες έδωσαν τον εναρκτήριο σήμα για επίθεση. Τα κίνητρα των αντιπάλων σίγουρα ήταν διαφορετικά οι μεν Αθηναίοι

---

⁶⁹ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 165)

⁷⁰ Βλ., Hornblower, S. (2010 : 472)

⁷¹ ο.π., (1994 : 166)

μάχονταν για να κατακτήσουν την ξένη χώρα, οι δε Συρακούσιοι για την πατρίδα τους, τη σωτηρία και την ελευθερία τους στο παρόν και στο μέλλον.

Οι πολεμιστές δεν ήρθαν αντιμέτωποι μόνο με ισχυρούς αντιπάλους, αλλά και με μία σφοδρή καταιγίδα, που δυσκόλευε τους άπειρους από μάχες και τους προκαλούσε μεγαλύτερο φόβο, ενώ οι περισσότεροι έμπειροι την δέχονταν απλά σαν φαινόμενο της εποχής. Αυτή τη ψυχολογική αντίθεση επισημαίνει ο Θουκυδίδης στην §70.1, που προκάλεσαν τα καιρικά φαινόμενα στους μαχόμενους, απ' τη μία τον φόβο των Συρακουσίων κι απ' την άλλη την άνεση στη μάχη των έμπειρων Αθηναίων, που σε καμία περίπτωση δεν θεώρησαν την καταιγίδα δυσαρέσκεια των θεών.⁷²

Οι αντίπαλοι των Αθηναίων δεν υπέκυψαν εύκολα, ωστόσο κατάφεραν να διασπάσουν το στρατό των Συρακουσίων και να τους τρέψουν σε φυγή. Οι Αθηναίοι τους καταδίωξαν μέχρι το σημείο που θεωρούσαν ασφαλές, έπειτα αφού αναχαιτίστηκαν οι δυνάμεις τους επέστρεψαν να συλλέξουν τους νεκρούς τους και να τους αποθέσουν στην πυρά. Μάλιστα, όπως αναφέρει ο Βλάχος η καύση των νεκρών στο πεδίο της μάχης αποτελεί μοναδική περίπτωση και πιθανότατα επισημαίνεται από το Θουκυδίδη γι' αυτόν το λόγο. Ενώ το γεγονός ότι οι Αθηναίοι δεν έφτασαν στο ιερό μετά το τέλος της μάχης είναι αμφιλεγόμενο, καθώς σύμφωνα με τον Πausanία, αυτοί είναι που εμπόδισαν τη διέλευση των αντιπάλων τους στο μνημείο. Όμως δεν είναι ξεκάθαρο το τι πραγματικά συνέβη. Επίσης ο Διόδωρος έχει αναφερθεί στον τρόπο που οι Συρακούσιοι απειράπησαν και δεν κατάφεραν να αφαιρέσουν τον θησαυρό του ναού.⁷³

Κατόπιν, οι Αθηναίοι επέλεξαν να αναχωρήσουν για την Κατάνη, γεγονός που προκαλεί εντυπωσιασμό αφού εγκατέλειψαν το προγεφύρωμα τους για ανούσιους λόγους, όπως γιατί ήταν χειμώνας και γιατί έκριναν πως δεν ήταν σε θέση να πολεμήσουν προτού έρθουν να ενισχύσουν την αποστολή τους ιππείς απ' την Αθήνα. Θα χαρακτηρίζαμε λάθος την επιλογή τους αυτή για τον λόγο ότι η Κατάνη, όπου ήταν η βάση τους, απείχε μόνο πέντε ώρες ταξίδι για τα αθηναϊκά καράβια ανεφοδιασμού ή οτιδήποτε άλλο κρινόταν απαραίτητο, έτσι οι δυσκολίες δεν ήταν σημαντικές. Ο Λάμαχος και ο Νικίας εγκαταλείποντας την πολύτιμη θέση, άφησαν τους Συρακούσιους πίσω να οργανώσουν καλύτερα την άμυνα τους.⁷⁴

Με το στρατήγημα του Νικία να παρασύρει τον στρατό των Συρακουσίων στην Κατάνη με σκοπό να κάνουν επίθεση στο στρατόπεδο των Αθηναίων και απ' την άλλη οι

⁷² Βλ., Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J., (1970 : 346)

⁷³ ο.π., (1970 : 346)

⁷⁴ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 169)

τελευταίοι να τους περιμένουν ετοιμοπόλεμοι, μία νίκη είχε τώρα κερδηθεί παρά το μειονέκτημα ότι δεν είχε καθόλου ιππικό σώμα. Όμως ο Νικίας ήταν ανίκανος να συνεχίσει τη μάχη, προβάλλοντας ένα σωρό από δικαιολογίες. Οι συνέπειες των πράξεων του ήταν φυσικά η αποδυνάμωση του αθηναϊκού στρατού και η απουσία της ζωντανίας, καθώς κι όλο και περισσότερο συνηθιζόταν η θέα της μεγάλης αθηναϊκής στρατιάς από τους ντόπιους, που πλέον δεν τους προκαλούσε το δέος που τους προκαλούσε η έναρξη του εγχειρήματος.⁷⁵

---

⁷⁵ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:452)

4.Η διπλωματική δράση

Ύστερα απ' την ανεπάρκεια που υπέδειξαν οι στρατηγοί των Αθηναίων για ένα ολοκληρωτικό πλήγμα έναντι των αντιπάλων, ο χειμώνας που ακολούθησε περιελάμβανε και απ' τις δύο πλευρές μία στάση ανασυγκρότησης. Αρχικό μέλημά τους, φάνηκε να ήταν η αναζήτηση συμμάχων. Οι Αθηναίοι κατάφεραν να έχουν στο πλευρό τους το μεγαλύτερο ποσοστό των Σικελιωτών του νησιού, ενώ η Καμάρινα προτίμησε να μείνει ουδέτερη.⁷⁶ Ο αθηναϊκός στόλος αφοσιώθηκε στην καλή του προετοιμασία, έχοντας στο νου να φέρει ιππείς απ' την Αθήνα, να στρατολογήσει συμμάχους, να συγκεντρώσει χρήματα και εφόδια, ώστε την άνοιξη να επιτεθεί στις Συρακούσες. Μ' αυτά τα σχέδια έπλευσε προς τη Νάξο και την Κατάνη ωστόσο ξεχειμώνιαζε.

Οι Συρακούσιοι αφού συγκάλεσαν συνέλευση, πρώτος στο βήμα ανέβηκε ο Ερμοκράτης. Ένας έμπειρος άνδρας στα πολεμικά πράγματα, που στο σημείο αυτό θέλησε ν' ενθαρρύνει τους συμπολίτες του και να προτείνει τρόπο δράσης. Ο Θουκυδίδης στην §6.72 προτού αναφερθεί στα λεγόμενα του Ερμοκράτη, προέβη σε μία σύντομη εισαγωγή παρουσίασης του, όπως παρατηρούμε ότι κάνει συχνά στο έργο του κάθε φορά που επρόκειτο να εισάγει στην ιστορία του ένα καινούριο για τον αναγνώστη πρόσωπο με σημαντική συμβολή στην εξέλιξη των γεγονότων που διαδραματίζονται. Μάλιστα στη συγκεκριμένη περίπτωση η παρουσίαση του Ερμοκράτη εθεωρείτο σημαντική, καθώς αποτέλεσε ένα πρόσωπο που δεν υπήρξε απλά ένας ομιλητής τη δεδομένη στιγμή, αλλά εκλέχτηκε και στρατηγός των Συρακουσίων.⁷⁷ Το γεγονός πως σε άλλες περιπτώσεις ανδρών ο Θουκυδίδης δεν επιλέγει μια τέτοιου είδους εισαγωγή, επιβεβαιώνει την τακτική του να αποσιώπα τα ανούσια και να υπογραμμίζει τα επουσιώδη στην ιστορία του.

Βάσει της προτροπής του Ερμοκράτη για περιορισμό του αριθμού των στρατηγών, ο λαός εξέλεξε τρεις στρατηγούς, τον Ερμοκράτη, τον Ηρακλείδη και τον Σικανό. Έπειτα απεσταλμένοι κατευθύνθηκαν στην Πελοπόννησο για αναζήτηση συμμάχων. Οι Συρακούσιοι ευελπιστούσαν, πως αφού έπειθαν τους Λακεδαιμονίους να διεξάγουν πόλεμο εναντίον των Αθηναίων, θα ανάγκαζαν τους αντιπάλους να εγκαταλείψουν τη Σικελία ή να αδυνατούν να στείλουν μεγαλύτερες στρατιωτικές ενισχύσεις εκεί. Ωστόσο, ούτε το ένα συνέβη, ούτε το άλλο, αφού όπως βλέπουμε παρακάτω η Αθήνα έστειλε τεράστιο εκστρατευτικό σώμα και μάλιστα με στρατηγό τον Δημοσθένη. Έτσι είναι οφθαλμοφανές πως η εκστρατεία θα κριθεί στη Σικελία και όχι από τις ενέργειες των

⁷⁶ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:452)

⁷⁷ Βλ., Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J., (1970 : 347)

Πελοποννήσιων στην Ελλάδα.⁷⁸ Παράλληλα οι Αθηναίοι ξεκινούσαν να βάζουν σε εφαρμογή τα δικά τους σχέδια, όχι όμως με την ίδια επιτυχία, καθώς δεν έγιναν δεκτοί από τους Μεσσήνιους και μόνη τους ελπίδα στάθηκε η χρηματική και στρατιωτική ενίσχυση απ' την Αθήνα.

Κατά τη διάρκεια του χειμώνα κι ενώ οι Αθηναίοι βρίσκονταν στη Νάξο, οι Συρακούσιοι προετοίμαζαν ανενόχλητοι την άμυνά τους, χτίζοντας ένα τείχος και οχυρώνοντας τις Συρακούσες. Επίσης, στάλθηκαν Συρακούσιοι πρέσβεις στην Καμαρίνα λόγω ανησυχίας τους για ενδεχόμενη συμμαχία με τον αντίπαλο. Εκεί είχαν φθάσει και πρέσβεις των Αθηναίων. Συγκλήθηκε συνέλευση του λαού και πρώτος ο Ερμοκράτης ανέβηκε στο βήμα με σκοπό τη διαβολή των Αθηναίων. Ο Θουκυδίδης στο σημείο αυτό συμπεριλαμβάνει στο έργο του δύο μεγάλες δημηγορίες, αυτή του Ερμοκράτη και αυτή του Εύφημου Αθηναίου για το ζήτημα της αναποφασιστικότητας της Καμαρίνας. Ο Ερμοκράτης προσπαθεί να πείσει τους Καμαριναίους να ταχθούν στο πλευρό των Συρακουσών έναντι των Αθηναίων και να πάψουν να διατηρούν μία ουδέτερη στάση, όπως εξακολουθούσαν να έχουν. Απ' την άλλη με τα λόγια του ο Εύφημος προσπαθεί να πετύχει το αντίθετο, δηλαδή να παρασύρει τους Καμαριναίους εναντίον των Συρακουσών. Παρά των αγώνα των δύο ανδρών, εν τέλει η Καμαρίνα αποφασίζει να μείνει ουδέτερη κι άξιο σημασίας είναι ότι πρώτη φορά στον Θουκυδίδη παρατηρούμε έναν άκαρπο αγώνα λόγων, χωρίς καμία κατάληξη.⁷⁹

Ύστερα λοιπόν από τη λήξη αυτής της συνέλευσης και οι δύο πλευρές επέστρεψαν στις βάσεις τους και πάλι στράφηκαν στις προσπάθειες τους για προσεταιρισμό άλλων πόλεων και στην πολεμική τους προετοιμασία. Πρέσβεις των Συρακουσίων έφτασαν στην Κόρινθο και έκαναν έκκληση για βοήθεια. Πρόθυμοι οι Κορίνθιοι να παρέχουν βοήθεια, έστειλαν μάλιστα και δικούς τους πρέσβεις στη Λακεδαίμονα για να πείσουν μαζί τους Λακεδαιμόνιους για την αποστολή στρατού στη Σικελία, αλλά και για τον πόλεμο εντός Ελλάδας εναντίον των Αθηναίων. Παρόντες στη Λακεδαίμονα, όπου πραγματοποιήθηκε συνέλευση ήταν ο Αλκιβιάδης και οι συνεξόριστοί του. Έφοροι κι άλλοι άρχοντες πρότειναν συμβιβασμό με τους Αθηναίους, αλλά ο Αλκιβιάδης ήταν αυτός που πήρε το λόγο και τους παρακίνησε να δράσουν. Εκφώνησε έναν δυνατό και εντυπωσιακό λόγο, παρουσιάζοντας τα απεριόριστα σχέδια της αθηναϊκής φιλοδοξίας, που είχε σαν σκοπό

---

⁷⁸ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 170)

⁷⁹ ο.π., (1994 : 172-173)

κατακτήσεις στη δύση και θα καθιστούσε τους Αθηναίους ικανούς να επιστρέψουν και να καταλάβουν και την Πελοπόννησο.⁸⁰

Οι Λακεδαιμόνιοι όντας αρχικά διστακτικοί, ακούγοντας τα λόγια του Αλκιβιάδη ενθαρρύνθηκαν, γιατί πίστευαν ότι άκουγαν έναν άνθρωπο που είχε άριστη γνώση των πραγμάτων, αποφάσισαν να κινηθούν εχθρικά εναντίον της Αθήνα και την αποστολή ενισχύσεων στη Σικελία. Επίσης όρισαν στρατηγό για την αποστολή στις Συρακούσες τον Γύλιππο και οχύρωσαν τη Δεκέλεια στην Αττική, μία συμφορά που προκαλούσε φόβο στους Αθηναίους. Έτσι τέλειωσε ο χειμώνας και παράλληλα το δέκατο έβδομο έτος του πολέμου για τον οποίο έγραψε ο Θουκυδίδης.

---

⁸⁰ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:454)

5. Η πολιορκία των Συρακουσών

Όταν πια ήρθε η άνοιξη, οι Αθηναίοι κατευθύνθηκαν στα Υβλαία Μέγαρα και ρήμαξαν τις καλλιεργημένες εκτάσεις των ντόπιων, ενώ στο διάβα τους σκότωσαν μερικούς Συρακούσιους, έστησαν τρόπαιο και τέλος επέστρεψαν στα πλοία τους. Έπειτα με συνθηκολόγηση κατέλαβαν τη σικελική πόλη Κεντόριπα και γύρισαν στην Κατάνη. Σε μία πρώτη σύγκρουση ο Νικίας κατάφερε να κατατροπώσει το στρατό των Συρακουσών, μετά την αποβίβαση του αθηναϊκού στόλου στο λιμάνι της πόλης. Τότε, ο Ερμοκράτης θορυβούμενος απ' την επίθεση ζήτησε άμεση βοήθεια από την Κόρινθο και τη Σπάρτη. Μάλιστα, τις παρότρυνε να κηρύξουν παράλληλο πόλεμο εναντίον των Αθηναίων στην Ελλάδα. Ο Αλκιβιάδης απ' την άλλη στεκόταν πλέον στο πλευρό των Σπαρτιατών και ενίσχυε με τις συστάσεις του τις ενέργειες αυτές εναντίον των Αθηναίων.⁸¹

Το καλοκαίρι οι Συρακούσιοι αφού πληροφορήθηκαν πως είχαν φθάσει ιππείς από την Αθήνα, θεώρησαν σάφρον να φρουρήσουν τις προσβάσεις στις Επιπολές, ώστε να μην καταφέρουν οι Αθηναίοι κατεβαίνοντας απ' εκεί να περικλύσουν τους Συρακούσιους με περιτείχισμα. Ο Ερμοκράτης είχε αντιληφθεί την ανάγκη φρουρήσεων αυτών των υψωμάτων γι' αυτό διάλεξε μια δύναμη των εξακοσίων.⁸² Όμως οι Αθηναίοι την ίδια νύχτα, που ο Ερμοκράτης επιθεωρούσε τον οπλισμό και τους επίλεκτους που θα φρουρούσαν το σημείο, είχαν αποπλεύσει ήδη μ' όλο τον στρατό από την Κατάνη και χωρίς να γίνουν αντιληπτοί στάθμευσαν στον Λέοντα, μόλις έξι με επτά στάδια από τις Επιπολές. Η επιθεώρηση του στρατού απ' τον Ερμοκράτη έγινε στις ακτές του Μεγάλου Λιμένα, εκεί όπου τον προηγούμενο χρόνο είχαν κάνει την πρώτη απόβαση οι Αθηναίοι. Πιθανότατα οι Αρχηγοί των Συρακουσίων να σκέφτηκαν ότι οι Αθηναίοι θα επαναλάμβαναν το εγχείρημα τους από τη θάλασσα, αλλά πεζική αθηναϊκή δύναμη κινήθηκε προς τις Επιπολές και πρόλαβε ν' ανέβει από τον Ευρύηλο χωρίς να γίνουν αντιληπτοί.⁸³ Οι Συρακούσιοι έσπευσαν να βοηθήσουν, ωστόσο η απόσταση που είχαν να διανύσουν οι αντίπαλοι ήταν μεγάλη με αποτέλεσμα να επιτεθούν στους Αθηναίους ανοργάνωτα. Οι Συρακούσιοι νικήθηκαν σ' αυτή τη μάχη, κι επέστρεψαν στην πόλη τους με αρκετές απώλειες στρατιωτών, ενώ οι Αθηναίοι έστησαν ξανά τρόπαιο και έδωσαν στους Συρακούσιους τους νεκρούς τους με προσωρινή ανακωχή.

⁸¹ Βλ., Bengston, H. (1991: 210)

⁸² Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:456)

⁸³ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 190)

Το σχέδιο των Αθηναίων ήταν να κατασκευάσουν ένα τείχος διαμέσου των Επιπολών, που θα φτάνει μέχρι το λιμάνι, καθώς κάτι τέτοιο θα ανέκοπτε την επικοινωνία των αντιπάλων κι από ξηρά κι από θάλασσα.⁸⁴ Οι Αθηναίοι εγκατέστησαν φρουρά στο Λάβδαλο και οι Συρακούσιοι έμειναν άναυδοι στο θέαμα της ταχύτητας με την οποία προχωρούσαν την κατασκευή του οχυρώματος. **Όπως αναφέρει ο Διόδωρος, οι Αθηναίοι άρχισαν την περιτείχιση κατασκευάζοντας ένα οχύρωμα γύρω από το Λάβδαλο, σιγά σιγά άρχισαν να περικλείουν τους Συρακούσιους προξενώντας τους φόβο, έτσι οι τελευταίοι βγήκαν από την πόλη ώστε να εμποδίσουν την κατασκευή, αλλά ύστερα από ιππομαχία που ακολούθησε, έχασαν πάλι πολλούς άνδρες και τράπηκαν σε φυγή. Οι Αθηναίοι κατέλαβαν την περιοχή που είναι κάτω από το λιμάνι, οχύρωσαν την Πολίχνη, έκλεισαν μέσα και το ιερό του Δία και άρχισαν να πολιορκούν τις Συρακούσες. (ΑΙΟΔ. ΙΓ', 7)**

Μετά τη μάταιη προσπάθεια των Συρακούσιων να εμποδίσουν την ανέγερση του τείχους, αποφάσισαν να προχωρήσουν στην κατασκευή ενός αντιτειχίσματος με σκοπό να κόψει αυτό των Αθηναίων πριν φτάσει στο λιμάνι. Στην αρχή η Αθηναίοι έδειξαν να μην ενδιαφέρονται για τις ενέργειες των εχθρών τους και συνέχισαν την ανέγερση του δικού τους τείχους απ' την δυτική πλευρά. Στην πραγματικότητα περίμεναν μία ευκαιρία που σύντομα τους δόθηκε από την απροσεξία των Συρακουσίων. Οι Συρακούσιοι στρατηγοί ετοιμάζονται για μάχη, δεν φροντίζουν όμως να παρατάξουν τον στρατό τους. Απειρία και αταξία επικρατεί στο στράτευμα των Συρακουσών.⁸⁵ Έγινε μία επίθεση κατά του αντιτειχίσματος και πολύ εύκολα καταστράφηκε ολοκληρωτικά. Τότε οι Συρακούσιοι ξεκίνησαν την κατασκευή ενός δεύτερου αντιτειχίσματος, το οποίο πάλι οι Αθηναίοι οδηγούμενοι από τον στρατηγό Λάμαχο κατέστρεψαν. Όμως, Συρακούσιοι στρατιώτες κατέφθασαν και σε μάχη που δόθηκε, ο στρατηγός Λάμαχος σκοτώθηκε. Η κακοτυχία για την αθηναϊκή επιτυχία συνεχιζόταν. Αρχικά ο αδύναμος Νικίας διορίστηκε αρχηγός, ο Αλκιβιάδης ανακλήθηκε και τώρα ο Λάμαχος σκοτώθηκε.⁸⁶

Οι Συρακούσιοι τώρα με περισσότερο θάρρος βγήκαν πάλι να αντιμετωπίσουν τους Αθηναίους και έστειλαν μάλιστα και μέρος της δύναμης τους στο κυκλικό οχύρωμα των Επιπολών πιστεύοντας ότι θα το έβρισκαν έρημο. Όμως το κυκλικό οχύρωμα τους εμπόδιζε να τον καταστρέψουν ο ίδιος ο Νικίας, ο οποίος διέμενε εκεί λόγω ασθένειας. Από γράμμα του προς τους Αθηναίους γνωρίζουμε ότι ο Νικίας υπέφερε από νεφρική

⁸⁴ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:456)

⁸⁵ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 192)

⁸⁶ ο.π.,(1998³:457)

ασθένεια. (ΘΟΥΚ.7.15.2) Ο άρρωστος Νικίας ήταν ο μοναδικός στρατηγός που είχε απομείνει να καθοδηγεί το αθηναϊκό στράτευμα, όμως οφείλουμε να αναγνωρίσουμε πως παρά την σοβαρή του ασθένεια τη δεδομένη στιγμή υπέδειξε ευρηματικότητα και γρήγορη αντίληψη.⁸⁷ Οι Συρακούσιοι υποχώρησαν επειδή πλησίαζαν οι Αθηναίοι για να βοηθήσουν, αφού είχαν καταφέρει να απωθήσουν τον εχθρό στο λιμάνι. Οι Συρακούσιοι αντιλήφθηκαν ότι με τα μέσα που διέθεταν δεν ήταν σε θέση να εμποδίσουν άλλο το χτίσιμο του τείχους. Οι Αθηναίοι και σ' αυτή τη μάχη αναδείχθηκαν νικητές γι' άλλη μια φορά και με διπλό τείχος άρχισαν να αποκλείουν τους Συρακούσιους. Οι Συρακούσιοι βλέποντας την τροπή που είχε πάρει η κατάσταση και όντας σε απόγνωση χωρίς καμία εξωτερική βοήθεια, άρχισαν να σκέφτονται το σενάριο της συνθηκολόγησης με τον Νικία, πράγμα που θα χαροποιούσε ιδιαίτερος τον Αθηναίο στρατηγό όπως είναι φυσικό.

Ωστόσο, κάθε σκέψη για παράδοση εγκαταλείφθηκε όταν κατέφθασε στους Συρακούσιους ένας Κορίνθιος στρατηγός, ο Γογγύλος με την είδηση ότι πλησιάζουν κορινθιακά πλοία και ένας Σπαρτιάτης στρατηγός, ο Γύλιππος.⁸⁸ Ο Γύλιππος ακούγοντας αναληθείς ειδήσεις, όπως ότι οι Συρακούσες ήταν εντελώς αποκλεισμένες από περιτειχίσμα, είχε χάσει τις ελπίδες του για τη Σικελία, αλλά ήθελε να σώσει ότι μπορούσε από την Ιταλία έτσι κατευθύνθηκε προς τον Τάραντα. Ο Νικίας πληροφορούμενος ότι ο Γύλιππος βρισκόταν κοντά όχι με σημαντικό αριθμό πλοίων, δεν θορυβήθηκε και δεν επιτηρούσε τις κινήσεις του λαμβάνοντας υπόψη του την έλευση ως πολεμική επιχείρηση. Η αμέλεια αυτή του Νικία είναι το δεύτερο σοβαρό λάθος του μετά τη μη ολοκλήρωση του περιτειχίσματος.

Σύμφωνα με τον Διόδωρο, οι κάτοικοι των Συρακουσών αναθάρρησαν όταν πληροφορήθηκαν πως ο Γύλιππος βρισκόταν στην Ιμέρα και συγκέντρωνε στρατιώτες. Όταν συγκέντρωσε τρεις χιλιάδες πεζούς και διακοσίους ιππείς, προχώρησε προς τις Συρακούσες. Επίσης, ενώ ο Θουκυδίδης δεν αναφέρει την παρουσία του Γυλίππου στη μάχη όπου ο Λάμαχος έχασε τη ζωή του, ο Διόδωρος παρουσιάζει αυτόν να είναι ο καθοδηγητής της στρατιωτικής δύναμης εναντίον των Αθηναίων στις Επιπολές. Ωστόσο και οι δυο ιστορικοί καταλήγουν με τη νίκη των Αθηναίων.(ΔΙΟΔ. ΙΓ', 7)

⁸⁷ Βλ., Hornblower, S. (2010 : 531)

⁸⁸ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:457)

B. Δεύτερη φάση των επιχειρήσεων

1. Αφιξη του Γυλίππου στη Σικελία

Ο Γύλιππος με τον Κορίνθιο στρατηγό Πυθήν εγκαταλείποντας τον Τάραντα, κατευθύνθηκαν τώρα προς τους Επιζεφυρίους Λοκρούς. Έλαβαν σαφέστερες πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση των Συρακούσων, δηλαδή πως δεν είχαν αποκλειστεί τελείως με τείχος και ότι θα μπορούσε να είναι εφικτή μια ενδεχόμενη εισχώρηση από τις Επιπολές στο εσωτερικό της πόλης. Οι δύο αρχηγοί του εγχειρήματος αμφιταλαντεύονταν στην απόφαση δράσης τους, αν θα ήταν δηλαδή ορθότερο να μπουν στις Συρακούσες από τη θάλασσα ή να φτάσουν στην Ιμέρα και με περισσότερο στρατό να επιχειρήσουν να μπουν στην πόλη από τη ξηρά.

Τελική απόφαση τους ήταν να κατευθυνθούν προς την Ιμέρα. Θα ήταν παράφρον να ακολουθούσαν την πρώτη εκδοχή, αφού οι Συρακούσες δεν είχαν αποκλειστεί από στεριά, έτσι υπήρχε δυνατότητα ακόμα να εισέλθουν από τις Επιπολές στην πόλη, ενώ στη θάλασσα κυριαρχούσε ο εχθρός.⁸⁹ Αφού ο Σπαρτιάτης στρατηγός συγκέντρωσε ετερόκλητες δυνάμεις, ανέβηκε τον λόφο των Επιπολών και χωρίς να συναντήσει καμία αντίσταση προχώρησε προς την πόλη από το ίδιο μονοπάτι που είχαν χρησιμοποιήσει οι Αθηναίοι για να καταλάβουν τις Επιπολές. Αν ο Νικίας δεν είχε αμελήσει την ολοκλήρωση του περιτειχίσματος δεν θα ήταν τώρα εφικτή η προσέλευση του εχθρού και η προσπάθεια του Γυλίππου πιθανόν θα αποτύχαινε.⁹⁰

Ο Γύλιππος έχει όλη την ενεργητικότητα και ευρηματικότητα για να ανατρέψει την κατάσταση, ενώ στον αθηναϊκό στρατό κυριαρχεί ραθυμία και χαλαρότητα, για τα οποία υπαίτιος είναι ο άβουλος, ασθενής, αρχηγός Νικίας.⁹¹ Πρώτο μέλημα του Γυλίππου ήταν το έργο της άμυνας και πρώτη του επιτυχία ήταν η κατάληψη του οχυρού Λαβδάλου. Δεν ξέφευγε όμως από τον στόχο του που δεν ήταν άλλος από το να αποτρέψει τον αποκλεισμό των Συρακουσών από τους Αθηναίους, πράγμα που θα μπορούσε να πετύχει μόνο με την ανέγερση ενός καινούριου αντιτειχίσματος. Με την ίδια εμμονή συνέχισαν το χτίσιμο για την ολοκλήρωση του δικού τους τείχους και οι Αθηναίοι, ενώ παράλληλα δίνονταν σύντομες μάχες μεταξύ των δύο στρατών.⁹² Εν τέλει αυτοί που υπερίσχυσαν ήταν οι

⁸⁹ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 206)

⁹⁰ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:457)

⁹¹ ο.π., (1994 : 207)

⁹² ο.π., (1998³:458)

Συρακούσιοι, αφού οι Αθηναίοι αναγκάστηκαν να στρίψουν το τείχος τους και δεν κατόρθωσαν να φθάσουν μέχρι την ανατολική ακτή. Ένα ακόμα σοβαρό σφάλμα των Αθηναίων γιατί επέλεξαν να αφιερώσουν χρόνο στην οικοδόμηση ενός διπλού τείχους προς τον Μεγάλο Λιμένα, ενώ καθυστέρησαν σημαντικά στην κατασκευή του βόρειου τείχους που θα είχε αποκλείσει τις Συρακούσες και θα είχε προλάβει τον εχθρό.⁹³

Ο Θουκυδίδης με λεπτομέρεια παραθέτει τα γεγονότα και περιγράφει βήμα βήμα τις κινήσεις του Γύλιππου με την άφιξη του. Αναφέρεται στην ανακωχή που προτείνει ο Γύλιππος στους Αθηναίους δια μέσου της φωνής ενός απεσταλμένου του. Συγκεκριμένα αφού έδωσε εντολή να αποθέσουν τα όπλα οι στρατιώτες του, στέλνει κήρυκα στους Αθηναίους να τους μεταφέρει ότι έχουν την επιλογή να εγκαταλείψουν τη Σικελία ειρηνικά μέσα σε πέντε ημέρες. Ωστόσο, οι αντίπαλοι αγνόησαν τις προθέσεις του περί ανακωχής και τάχθηκαν σε θέση μάχης. **Ο Διόδωρος απ' την άλλη αποσιωπά τις περισσότερες απ' αυτές τις πληροφορίες που επιλέγει ν' αναφέρει ο Θουκυδίδης και ξεκινά την εξιστόρηση του από το σημείο που οι δύο στρατοί αρχίζουν να μάχονται.**

Ο Γύλιππος έτοιμος με τον στρατό του, περίμενε την επίθεση των Αθηναίων, βλέποντας όμως πως αυτοί ότι δεν επρόκειτο να επιτεθούν, οδήγησε το στράτευμα του στον Τεμενίτη και εκεί στρατοπέδευσε. Την επόμενη μέρα έστειλε ένα μέρος του στρατού στο Λάβδαλο και κυρίευσε το φρούριο, ενώ σκότωσε όσους από τους αντιπάλους έπιασε εκεί. Επίσης την ίδια μέρα οι Συρακούσιοι κατέλαβαν μία αθηναϊκή τριήρη στο λιμάνι, έτσι οι επιτυχίες έρχονταν μία μία. Οι Συρακούσιοι συνέχισαν την οικοδόμηση του δικού τους τείχους με σκοπό να φτάσουν στον Ευρύηλο και ανέγειραν επίσης τέσσερα οχυρά στη δυτική πλευρά του λόφου. Εν τω μεταξύ ο Νικίας είχε κατορθώσει να καταλάβει το Πλημμύριο, όπου έχτισε κι αυτός με τη σειρά του στο σημείο αυτό τρία αθηναϊκά οχυρά.⁹⁴

Όταν ο Γύλιππος έκρινε κατάλληλη τη στιγμή επιτέθηκε στους Αθηναίους. Οι στρατιώτες των δύο πλευρών έδιναν μάχη ανάμεσα στα τειχίσματα και αυτό καθιστούσε αδύνατη την συμμετοχή του ιππικού σώματος. Οι Αθηναίοι αναδείχθηκαν νικητές και έστησαν τρόπαιο. Όμως μία άλλη κατάλληλη στιγμή ο Γύλιππος οδήγησε ξανά το στράτευμά του εναντίον του εχθρού και οι Αθηναίοι αντεπιτέθηκαν. Έξυπνα ο Σπαρτιάτης στρατηγός οδήγησε τους στρατιώτες πιο έξω από τα τείχη για να έχει τη δυνατότητα αυτή τη φορά να χρησιμοποιήσει και το ιππικό του. Κι όπως σωστά είχε σχεδιάσει κατάφερε να τρέψει σε φυγή τους Αθηναίους και χωρίς να χάσουν χρόνο οι Συρακούσιοι προχώρησαν την οικοδόμηση του δικού τους τείχους περά από το αθηναϊκό. Τώρα πια οι Αθηναίοι

⁹³ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 209)

⁹⁴ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:458)

ακόμα κι αν νικούσαν δεν είχαν τρόπο να αποκλείσουν τις Συρακούσες με περιτείχισμα. **Ο Διόδωρος αναφέρει πως οι Συρακούσιοι έδωσαν μάχη , σκότωσαν πολλούς Αθηναίους κι αφού νίκησαν γκρέμισαν το τείχος τους σ' όλη την έκταση των Επιπολών, αναγκάζοντας τους αντιπάλους να εγκαταλείψουν το σημείο και να μεταφερθούν με όλο τους τον στρατό σε άλλο στρατόπεδο.(ΔΙΟΔ. ΙΓ', 8)**

Κατόπιν, συμμαχικά πλοία των Συρακουσίων κατάφεραν να εισχωρήσουν στο λιμάνι χωρίς επιτήρηση από τους Αθηναίους και οι ναύτες πρόσφεραν βοήθεια στο χτίσιμο του τείχους των Συρακουσίων. Εν τω μεταξύ ο Γύλιππος αναχώρησε για να αναζητήσει περισσότερο στράτευμα στα μέρη της Σικελίας και πολύ περισσότερο για να προσεταιριστεί κι άλλες πόλεις που μέχρι εκείνη την ώρα διατηρούσαν ουδέτερη στάση. Απεσταλμένοι στάλθηκαν στη Λακεδαίμονα και στην Κόρινθο για να ζητήσουν ενισχύσεις, όπως το ίδιο είχαν κάνει και οι Αθηναίοι. **Κατά τον Διόδωρο, στάλθηκαν στους Συρακούσιους από την Κόρινθο, από τη Βοιωτία και από τη Συκυώνα χίλιοι άνδρες, ενώ από τη Σπάρτη εξακόσιοι.(ΔΙΟΔ. ΙΓ', 8)** Με περίσσιο θάρρος και ανεβασμένο ηθικό οι Συρακούσιοι αφιερώθηκαν στην εκπαίδευση του στόλου και των πληρωμάτων των πλοίων.

Ο Νικίας αποδείχθηκε ολότελα ανίκανος για μία σθεναρή επίθεση κι ενώ δεν είχε κάνει καμία αξιόλογη πρόοδο, πρόθυμα θα εγκατέλειπε την πολιορκία, αλλά δεν τολμούσε να αντιμετωπίσει την εκκλησία του δήμου στην Αθήνα.⁹⁵ Ο Νικίας παρατηρώντας πως μέρα με τη μέρα οι πολεμικές δυνάμεις του εχθρού αυξάνονταν, έστειλε λεπτομερή αναφορά εγγράφως στους Αθηναίους παρουσιάζοντας τους την επικρατούσα κατάσταση στο νησί με σκοπό την ανάκληση τους ή τη συντομότερη δυνατή ενίσχυση. Επέλεξε την ασυνήθιστη γραπτή μέθοδο πληροφόρησης αντί της προφορικής, γιατί είχε εξαιρετική σημασία σε μια τόσο κρίσιμη στιγμή η Αθήνα να ενημερωθεί για την ακριβή κατάσταση των πραγμάτων. Εκτός των άλλων, ο στρατηγός ζήτησε μάλιστα την ανάκληση του ίδιου λόγω ασθένειας. Ωστόσο οι Αθηναίοι γι' ακόμη μια φορά με απρονοησία δεν έκαναν δεκτό το αίτημά του αντικατάστασης.⁹⁶

Οι Αθηναίοι όρισαν δύο συναρχηγούς του Νικία, τον Δημοσθένη και τον Ευρυμέδοντα. Πρώτον έστειλαν στη Σικελία τον Ευρυμέδοντα με δέκα πλοία και ασήμι για να αναγγείλει ότι έρχεται μεγαλύτερη βοήθεια από την Αθήνα. Ενώ ο Δημοσθένης καθυστέρησε μένοντας πίσω για να προετοιμάσει την εκστρατεία. Την άνοιξη του

⁹⁵ Βλ., Botsford, Robinson (2015⁶ : 265)

⁹⁶ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:459)

επόμενου χρόνου ο Δημοσθένης έφτασε στη Σικελία με εκστρατευτικό σώμα 15.000 ανδρών.⁹⁷

---

⁹⁷ Βλ., Botsford, Robinson (2015⁶ : 265)

2. Η αρχή του «τέλους»

Την ίδια εποχή, την άνοιξη του 413 π.Χ., η ίδια η πόλη των Αθηναίων κινδύνευε, αφού οι Πελοποννήσιοι πραγματοποίησαν εισβολή στην Αττική με αρχηγό τον Άγη και με υπόδειξη του Αλκιβιάδη τοποθέτησαν μόνιμη φρουρά στη Δεκέλεια. Οι Αθηναίοι αναγκάστηκαν να αποσυρθούν μέσα στην πόλη.⁹⁸ Από την αρχή του πολέμου είχαν σκοπό οι Λακεδαιμόνιοι να οικοδομήσουν φρούριο στην Αττική. Ωστόσο το αποφασίζουν και το εκτελούν το 19^ο έτος του πολέμου. Δεν εξηγείται η αμέλεια των Αθηναίων να οχυρώσουν τη Δεκέλεια, χτίζοντας έναν ισχυρό φρούριο, αφού η τοποθεσία είχε πολύ μεγάλη σημασία γι' αυτούς.⁹⁹

Αρχικά οι Λακεδαιμόνιοι ρήμαζαν την περιοχή γύρω από τη Δεκέλεια και άρχισαν να την οχυρώνουν μοιράζοντας το έργο στις διάφορες συμμαχικές πόλεις. Ενώ η οικοδόμηση προχωρούσε, παράλληλα στην Πελοπόννησο έστελναν με εμπορικά πλοία οπλίτες στη Σικελία. Επίσης είκοσι πέντε κορινθιακά πλοία έμειναν αγκυροβολημένα στη Ναύπακτο για να φυλάνε είκοσι αττικά πλοία μέχρι να αποπλεύσουν οι δυνάμεις από την Πελοπόννησο. Έτσι η προσοχή των Αθηναίων ήταν στις τριήρεις της Ναυπάκτου και όχι στα εμπορικά πλοία που ετοιμάζονταν για το ταξίδι τους.

Ο σκοπός των Κορινθίων ήταν η καθήλωση των εχθρικών δυνάμεων στη Ναύπακτο, ώστε να μη μπορέσουν οι Αθηναίοι να τις χρησιμοποιήσουν για επίθεση στα πλοία που μετέφεραν στρατό στη Σικελία. Από τον Θουκυδίδη ο αδρανής στρατηγός της μοίρας της Ναυπάκτου δεν κατονομάζεται. Παίζει το παιχνίδι του εχθρού, ενώ θα έπρεπε να επιτεθεί στα πλοία των Κορινθίων.¹⁰⁰

Οι Αθηναίοι την ίδια χρονική περίοδο που γινόταν η οχύρωση της Δεκέλειας, έστελναν κι αυτοί τριάντα πλοία με αρχηγό τον Χαρίκλη στην Πελοπόννησο. **Ο Διόδωρος επιβεβαιώνει στην ιστορία του τον ακριβή αριθμό των πλοίων των Αθηναίων, που είναι ίσα με τριάντα και επικεφαλής τους είναι ο στρατηγός Χαρίκλης. (ΔΙΟΔ. ΙΓ', 9)** . Είχε δοθεί εντολή στον Χαρίκλη να πάει στο Άργος και να ζητήσει να επιβιβαστούν στα πλοία Αργείοι οπλίτες σύμφωνα με τους όρους της συμμαχίας.

Επιπλέον, ο Δημοσθένης εκείνον τον καιρό θα έφτανε στη Σικελία, όπως είχε αποφασιστεί, με εξήντα πέντε πλοία και χίλιους διακόσιους οπλίτες. Σ' αυτόν είχε δοθεί εντολή προτού πλεύσει όμως για τη Σικελία να ακολουθήσει τον Χαρίκλη στη Λακωνία

⁹⁸ Βλ., Botsford, Robinson (2015⁶ : 265)

⁹⁹ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 225)

¹⁰⁰ ο.π., (1994 : 226)

και να βοηθήσει στις πολεμικές επιχειρήσεις Σύμφωνα με τον Διόδωρο, ο Δημοσθένης έφτασε στη Σικελία με ογδόντα τριήρεις και πέντε χιλιάδες οπλίτες (ΔΙΟΔ. ΙΓ', 9).

3. Πτώση Πλημμυρίου

Την περίοδο που έφτασε ο Δημοσθένης στη Σικελία, επέστρεψε κι ο Γύλιππος στις Συρακούσες φέρνοντας μαζί του στρατό που είχε κατορθώσει να συγκεντρώσει από διάφορες πόλεις. Σύμφωνα με τον Βλάχο, ο Γύλιππος έλειπε από την πόλη των Συρακουσών για πολλούς μήνες, ίσως επειδή θεωρούσε εξασφαλισμένη την άμυνα της πόλης ή επειδή αναγκάστηκε να απουσιάζει τόσο χρόνο λόγω της απροθυμίας των άλλων πόλεων για συμμαχία. Επίσης, ο Γύλιππος και ο Ερμοκράτης ενθάρρυναν το στράτευμα τους με λόγια κατάλληλα, επισημαίνοντας τους πως οι Αθηναίοι τη ναυτική δύναμή τους την κληρονόμησαν από τους πατέρες τους και είναι περισσότερο στεριανοί απ' ότι οι ίδιοι που είναι νησιώτες. Αυτά τα λόγια είχαν μεγάλη σημασία γιατί το σχέδιο των Συρακουσίων στρατηγών θα βασιζόταν στο ναυτικό, έτσι θα έπρεπε με κάθε τρόπο να απαλειφθεί η προκατάληψη ότι οι Αθηναίοι στη θάλασσα υπερέχουν. Μάλιστα είπαν στους στρατιώτες ότι θα έπρεπε να εξοπλίσουν όσο το δυνατόν περισσότερα πλοία. Οι Συρακούσιοι πείστηκαν και πρόθυμοι να ναυμαχήσουν άρχισαν τις προετοιμασίες.

Το σχέδιο του Γυλίππου περιλαμβάνει αιφνίδια επίθεση εναντίον του Πλημμυρίου. Όμως για να πετύχει τον κύριο στόχο του κρίνει ότι είναι απαραίτητος ο αντιπερισπασμός, γι' αυτό προσπαθεί να πείσει τους Συρακούσιους να ναυμαχήσουν, ώστε να τραβήξουν την προσοχή του εχθρού και να γίνει ευκολότερη η επιχείρηση εναντίον του Πλημμυρίου. Βέβαια, ορθώς θα μπορούσαμε να σκεφτούμε ότι ο Γύλιππος δρα ριψοκίνδυνα, καθώς για να καταφέρει να φτάσει στο στόχο του, παρακινεί την έναρξη μιας σχεδόν βέβαιης ήττας στη θάλασσα.¹⁰¹

Αφού είχαν γίνει όλες οι ετοιμασίες του στρατεύματος, ο Γύλιππος κατά τη διάρκεια της νύχτας έδωσε εντολή όλο το πεζικό να επιτεθεί στα οχυρώματα του Πλημμυρίου, ενώ ταυτόχρονα ξεκινούσαν και οι τριήρεις των Συρακουσίων. Ο Γύλιππος ήταν έτοιμος να επιτεθεί κι από στεριά κι από θάλασσα. Στη θάλασσα νικήθηκαν οι Συρακούσιοι, αλλά ενώ η ναυμαχία διεξαγόταν στο λιμάνι, η χερσαία δύναμη του Γυλίππου είχε καταφέρει να καταλάβει τα οχυρά στο ακρωτήριο. Αποτέλεσμα ήταν τα αθηναϊκά πλοία να υποχωρήσουν και να επιστρέψουν στο φρούριο τους που την είσοδο του τώρα όριζαν οι Συρακούσιοι. Έτσι οι Αθηναίοι πολιορκήθηκαν και από ξηρά και από θάλασσα. Δεν

---

¹⁰¹ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 227)

έφτανε αυτό, οι Συρακούσιοι πέτυχαν και την αιχμαλωσία ορισμένων πλοίων έξω από τις ιταλικές ακτές, που έφερναν ενισχύσεις από την Αθήνα.¹⁰²

Οι Αθηναίοι που φύλαγαν το Πλημμύριο είχαν κατέβει στη θάλασσα να βοηθήσουν και είχαν στρέψει την προσοχή τους στη ναυμαχία. Έτσι ο Γύλιππος αιφνιδιαστικά πρόλαβε να επιτεθεί στα οχυρώματα των αντιπάλων και να τα κυριεύσει. Όλα ευνοούσαν τον Γύλιππο, που πιθανότατα είχε υπολογίσει και βασιστεί στην απερισκεψία των Αθηναίων που κατέβηκαν στη θάλασσα ως απλοί θεατές της ναυμαχίας με το πρόσχημα για ενδεχόμενη συμβολή αν κρινόταν αναγκαίο.¹⁰³

Ο Διόδωρος αναφέρει πως οι Συρακούσιοι αποφάσισαν να ναυμαχήσουν και επάνδρωσαν ογδόντα τριήρεις να πλεύσουν εναντίον του εχθρού. Τότε οι Αθηναίοι με μόνο εξήντα πλοία βγήκαν να τους αντιμετωπίσουν. Όταν πια η ναυμαχία βρισκόταν στο αποκορύφωμά της, όλοι οι Αθηναίοι κατέβηκαν από τα φρούρια τους προς της θάλασσα. Απ' την άλλοι οι Συρακούσιοι είχαν προβλέψει αυτό που θα γινόταν και γι' αυτό είχαν στείλει δυνάμεις στα οχυρά των Αθηναίων και τα κατέλαβαν, καθώς τα φρουρούσαν λίγοι Αθηναίοι στρατιώτες, που κι απ' αυτούς σκότωσαν πολλούς. Εν τέλει οι Αθηναίοι όπως μας λέει και ο Θουκυδίδης εγκατέλειψαν τη ναυμαχία και κατέφυγαν στο φρούριο που τους είχε απομείνει. Όμως οι Συρακούσιοι τώρα κυριαρχούσαν και στη στεριά και οι Αθηναίοι δεν μπορούσαν πλέον να καταφύγουν εκεί, έτσι αναγκάστηκαν να επιστρέψουν πίσω και να ναυμαχήσουν ξανά. Η παράταξη των Συρακούσιων είχε διασκορπιστεί, οι Αθηναίοι άρπαξαν την ευκαιρία και βύθισαν έντεκα πλοία των εχθρών. Με το τέλος της μάχης ο καθένας ήταν νικητής, οι Αθηναίοι στη θάλασσα και οι Συρακούσιοι στη στεριά .(ΔΙΟΔ. ΙΓ, 9)

Το πλήγμα για τους Αθηναίους ήταν μεγάλο. Με την πτώση των οχυρωμάτων σκοτώθηκαν και αιχμαλωτίστηκαν πολλοί, ενώ σημαντικά εφόδια που φυλάσσονταν εκεί τώρα ήταν όλα στα χέρια των Συρακουσίων. Οι Αθηναίοι χρησιμοποιούσαν τα οχυρώματα ως αποθήκες, έτσι εμπορεύματα, τρόφιμα και πολεμικός εξοπλισμός βρίσκονταν εκεί. Μαζί μ' αυτά και τρεις τριήρεις που τις είχαν ανασύρει στη στεριά. Τέτοιος ήταν ο θησαυρός που κέρδισαν οι Συρακούσιοι με την έκβαση της μάχης. Το χειρότερο όλων όμως για τους Αθηναίους ήταν η κατάληψη του Πλημμυρίου, γιατί δεν θα είχαν πλέον τρόπο ανεφοδιασμού. Όλα μαζί προκάλεσαν πτώση του ηθικού στον αθηναϊκό στρατό.

¹⁰² Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:460)

¹⁰³ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 229)

Οι Συρακούσιοι γεμάτοι ελπίδα ζητούσαν μεγαλύτερες ενισχύσεις για να προφτάσουν να καταστρέψουν τον αθηναϊκό στρατό προτού καταφθάσει ο Δημοσθένης με τις δικές του δυνάμεις. Ο Δημοσθένης καθυστερεί και κάνει χρονοβόρες μικροεπιχειρήσεις στην Πελοπόννησο. Οι Αθηναίοι ήταν σε άθλια κατάσταση όντας αντιμέτωποι συγχρόνως με δύο πολέμους, έναν στην Ελλάδα και έναν στη Σικελία.

4. Δεύτερη ναυμαχία

Στο άκουσμα λοιπόν πως οι Αθηναίοι πλησιάζουν, οι Συρακούσιοι θέλησαν να επαναλάβουν μία επίθεση με τα πλοία και τις δυνάμεις της ξηράς. Προκειμένου να έχουν καλύτερα αποτελέσματα απ' τη τελευταία φορά, είχαν προβεί σε ορισμένες αλλαγές τους στόλου. Κυρίως οι αλλαγές αφορούσαν την ανακατασκευή των πλοίων τους ώστε να είναι πιο εύχρηστα και να υπερτερήσουν έναντι των αθηναϊκών που δεν είχαν ανάλογη δομή. Στην ουσία θέλησαν να περιορίσουν την ταχύτητα των αντίπαλων πλοίων και την ευκινησία, ωστόσο η ταχύτητα σε μια τέτοια μάχη δεν είναι το σημαντικότερο πλεονέκτημα ώστε να εξασφαλίσει μία θετική έκβαση.¹⁰⁴ **Κατά τον Διόδωρο, ο Κορίνθιος στρατηγός Αρίστωνας ήταν αυτός που τους συμβούλεψε να κάνουν τις πλώρες των πλοίων πιο μικρές και πιο χαμηλές. Οι αττικές τριήρεις είχαν πιο αδύνατες και πιο ψηλές τις πλώρες. Τώρα οι Συρακούσιοι ακόμα και με ένα μόνο χτύπημα θα μπορούσαν να βυθίσουν τα πλοία των Αθηναίων.(ΔΙΟΔ. ΙΓ', 10)** Ως πρόσθετο πλεονέκτημά τους οι Συρακούσιοι υπολογίζουν την αδυναμία των αντιπάλων να έχουν πρόσβαση στο λιμάνι, καθώς βρίσκεται πια στα δικά τους χέρια και δεν υπάρχει ουσιαστικά κανένα άλλο σημείο εισόδου στο λιμάνι για τους Αθηναίους.¹⁰⁵

Οι Αθηναίοι κατάπληκτοι βλέπουν να έρχονται εναντίον τους τα πλοία των Συρακουσίων, καθώς πίστευαν πως ότι η επίθεση θα γινόταν με το πεζικό. Στην αρχή οι δύο στρατοί δοκίμαζαν ο ένας τον άλλον χωρίς αξιοσημείωτη επιτυχία. Μόνο όταν οι Συρακούσιοι βύθισαν δύο πλοία των αντιπάλων διασπάστηκαν και αποσύρθηκαν για την ώρα. Την επόμενη μέρα άρχισαν πάλι οι αψιμαχίες στο πεζικό και στο ναυτικό. Τότε ο Αρίστων έδωσε εντολή, έμποροι να βρίσκονται κοντά στα πλοία ώστε να μπορούν οι στρατιώτες να βγαίνουν για να γευματίζουν, κι έτσι έγινε. Αφού ετοιμάστηκε η αγορά, οι Συρακούσιοι οπισθοχώρησαν για να γευματίσουν, ενώ οι Αθηναίοι νόμισαν πως η οπισθοχώρηση οφειλόταν στην ήττα τους. Με χαλαρό πνεύμα οι Αθηναίοι αφιερώθηκαν σ' άλλες ετοιμασίες και τότε ξαφνικά οι Συρακούσιοι τους ξανά επιτέθηκαν.

Οι Αθηναίοι έχοντας πληροφορηθεί πως ενισχύσεις καταφτάνουν αποφασίζουν να μην διακινδυνέψουν με μία επίθεσή τους έναντι των Συρακουσίων, αλλά οι τελευταίοι θέλοντας να έχουν τον έλεγχο και να ξεκαθαρίσουν την κατάσταση πριν φτάσει ο Δημοσθένης, έκαναν συνεχώς επιθέσεις στα πλοία των Αθηναίων. Οι Συρακούσιοι έκαναν παράλληλα επιθέσεις και στο στρατόπεδο των εχθρών χωρίς

¹⁰⁴ Βλ., Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J., (1970 : 416)

¹⁰⁵ ο.π., (1970 : 417)

όμως ουσιαστικά αποτελέσματα, αφού οι Αθηναίοι αρχικά δεν ανταπαντούσαν. Όταν δεν άντεξαν άλλο, μ' όλες τις τριήρεις αντιτάχθηκαν στο μεγάλο λιμάνι και πραγματοποιήθηκε ναυμαχία. Ήταν γεγονός πως η κατασκευή των αθηναϊκών πλοίων δεν βοηθούσε σε μάχη που διεξαγόταν σε έναν τόσο στενό τόπο, με αποτέλεσμα να εγκαταλείψουν και επιπλέον να καταφέρουν οι Συρακούσιοι να τους βυθίσουν εφτά τριήρεις, όπως μας λέει ο Διόδωρος. (ΔΙΟΔ. ΙΓ', 10)

Οι Συρακούσιοι αφού προξένησαν σοβαρές ζημιές στους Αθηναίους, αιχμαλώτισαν πολλούς από τα πληρώματα των πλοίων και άλλους τους σκότωσαν. Τέλος, αποσύρθηκαν και έστησαν τρόπαιο για τη νίκη τους στη ναυμαχία, που διήρκησε δύο ημέρες, με περίσσια αυτοπεποίθηση πλέον πως υπερέχουν στη θάλασσα έναντι των Αθηναίων. Το Μεγάλο Λιμάνι ήταν πολύ στενό για τα αθηναϊκά πλοία και την αξιοποίηση της δεξιοτεχνίας τους, καθιστώντας ανέφικτο κατάλληλο ελιγμό.¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:460)

5. Συντριπτική καταστροφή των Αθηναίων

Μετά τον θρίαμβο τους οι Συρακούσιοι και με ακόμα μεγαλύτερο θάρρος ετοιμάζονταν να επιτεθούν πάλι σε ξηρά και σε θάλασσα την ώρα που έφτασαν στο νησί ο Δημοσθένης και ο Ευριμέδοντας με στρατιωτικές δυνάμεις από την Αθήνα. Ο Θουκυδίδης υπολογίζει στα εβδομήντα τρία αθηναϊκά πλοία και πέντε χιλιάδες οπλίτες. Ο αριθμός των Αθηναίων στρατιωτών όπως ήταν φυσικό προκάλεσε μεγάλη έκπληξη στους Συρακούσιους. Μπροστά στο θέαμα αυτό οι Συρακούσιοι συνειδητοποιούσαν πως ούτε η οχύρωση της Δεκέλειας εμπόδιζε τους Αθηναίους να στείλουν ισχυρό στρατό και δεν ήξεραν με ποιόν τρόπο επιτέλους θα μπορούσαν να απαλλαγούν από τον εχθρό.

Ο Δημοσθένης απ' την άλλη αντιλαμβανόταν ότι έπρεπε να δράσει άμεσα και να μη χρονοτριβήσει, όπως είχε πράξει ο Νικίας με την άφιξη του στο νησί ξεχειμωνιάζοντας στην Κατάνη και δίνοντας περιθώριο στον αντίπαλο για ανασύνταξη. Στην ουσία ο Θουκυδίδης είναι αυτός που έμμεσα κατηγορεί τον Νικία για ραθυμία. Παρουσιάζει τις επικρίσεις ως σκέψεις του Δημοσθένη.¹⁰⁷ Στην ουσία ο Δημοσθένης ήθελε να εκμεταλλευτεί τη δεδομένη χρονική στιγμή τον φόβο που προκαλούσε ο πολυάριθμος στρατός του στους Συρακούσιους. **Όπως αναφέρει ο Διόδωρος, ο Δημοσθένης είχε πλεύσει από την Αθήνα με μεγάλη δύναμη, έχοντας πάρει συμμαχική βοήθεια από τους Θούριους και τους Μεσσάπιους. Στις ογδόντα τριήρεις και πέντε χιλιάδες στρατιώτες δεν συμπεριλαμβάνονταν σ' αυτούς το πλήρωμα των πλοίων. Μετέφεραν επίσης όπλα, χρήματα, σύνεργα για πολιορκία και άλλα εφόδια. Δικαιολογημένα λοιπόν οι Συρακούσιοι κοιτάζοντας αυτά έχαναν τις ελπίδες τους.**(*ΔΙΟΔ. ΙΓ', 11*)

Άκρως διορατικός ο Δημοσθένης αντικρίζοντας το εγκάρσιο τείχος των εχθρών και με το οποίο οι Αθηναίοι εμποδίστηκαν να ολοκληρώσουν τον αποκλεισμό των Συρακουσών, αντιλήφθηκε πως μία νίκη θα ήταν κοντά μόνο εάν καταλάμβανε τις Επιπολές και την έκταση που οδηγούσε στο μέρος. Βιαστικός ο στρατηγός να αρχίσει την εφαρμογή του σχεδίου του πιστεύοντας πως αυτό θα σήμανε και το τέλος του πολέμου. Έτσι, γρήγορα ο στρατός των Αθηναίων επιδόθηκε στο ρήμαγμα της γης των Συρακουσών.

Στη συνέχεια ο Δημοσθένης επιχείρησε να καταλάβει το εγκάρσιο τείχος με πολιορκητικές μηχανές που είχε εφοδιαστεί, όμως οι αντίπαλοι που αμύνονταν απ' το τείχος κατάφεραν να τις κάψουν όταν τις έφεραν κοντά, ενώ οι επιθέσεις των Αθηναίων

¹⁰⁷ Βλ., Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J., (1970 : 419)

αποκρούονταν. Ο Δημοσθένης έκρινε πως δεν πρέπει να χρονοτριβήσουν άλλο κι έπεισε τους συναρχηγούς του να επιτεθούν στις Επιπολές όπως εξ αρχής είχε σχεδιάσει, διαφορετικά ήταν αδύνατον να καταστρέψουν το τείχος της πόλης. Με δέκα χιλιάδες οπλίτες κι άλλους ελαφρά οπλισμένους τη διάρκεια της νύχτας έκανε αιφνίδια επίθεση εναντίον των Συρακούσιων, με αποτέλεσμα να επιτύχουν την κατάληψη ορισμένων φρουρίων και την κατεδάφιση ενός μέρους του τείχους, όπως μας περιγράφει ο Διόδωρος. (ΔΙΟΔ. ΙΓ', 11)

Στην αρχή οι Αθηναίοι είχαν επιτυχία. Οι περισσότεροι από τους Συρακούσιους κατάφεραν να διαφύγουν, ανάμεσα σ' αυτούς και εξακόσιοι στρατιώτες με επικεφαλής τον ίδιο τον Ερμοκράτη.¹⁰⁸ Μόνο ορισμένοι φρουροί είναι που δεν γλίτωσαν από τη σπάθη του εχθρού. Οι Συρακούσιοι ενημέρωσαν για τη ξαφνική έφοδο των Αθηναίων και πολλοί διασκορπισμένοι σύμμαχοί τους έσπευσαν να βοηθήσουν, αλλά παρά τη γενναία αντίστασή τους, ο Δημοσθένης κατόρθωσε να τους τρέψει σε φυγή. Οι Αθηναίοι άρχισαν να καταλαμβάνουν το εγκάρσιο τείχος, σε πλήρη αταξία οι Συρακούσιοι δεν μπόρεσαν να τους αποτρέψουν, όμως οι Βοιωτοί ήταν αυτοί που αντιτάχθηκαν και κατάφεραν να τρέψουν τους Αθηναίους σε φυγή. Ο Διόδωρος παραλείπει να αναφέρει τις δυσκολίες που βίωσαν οι Συρακούσιοι και τις διακυμάνσεις του αγώνα, παρά μόνο στέκεται στην τελική έκβασή του χάρη τη συμβολή των συμμάχων τους. Συγκεκριμένα γράφεται πως οι Συρακούσιοι με τους συμμάχους τους έτρεψαν σε φυγή τους Αθηναίους, τους καταδίωξαν, σκότωσαν δύο χιλιάδες πεντακόσιους απ' αυτούς και τραυμάτισαν πολλούς. Ύστερα από τη μάχη έστειλαν έναν στρατηγό τους στις άλλες πόλεις να αναγγείλει τη νίκη τους και να κάνει έκκληση για βοήθεια. (ΔΙΟΔ. ΙΓ', 11)

Την επόμενη οι Συρακούσιοι έστησαν δύο τρόπαια ένα στις Επιπολές και ένα εκεί που οι Βοιωτοί πρόβαλαν αντίσταση, απ' την άλλη οι Αθηναίοι ζήτησαν ανακωχή και παρέλαβαν τους νεκρούς τους. Μετά απ' την απρόσμενη αυτή νίκη τους, οι Συρακούσιοι πήραν πάλι θάρρος. Ο Γύλιππος κατευθύνθηκε προς άλλες περιοχές της Σικελίας για να φέρει ενισχύσεις με την ελπίδα πως θα μπορέσει να κυριεύσει το τείχος των Αθηναίων. Το σχέδιο του Σπαρτιάτη στρατηγού από αμυντικό γίνεται επιθετικό.¹⁰⁹

Οι Αθηναίοι απελπισμένοι σχετικά με την επικρατούσα κατάσταση συσκέπτονταν και συζητούσαν τις επόμενες κινήσεις τους. Το ηθικό του στρατεύματος ήταν πεσμένο και οι αρρώστιες αποδυνάμωναν τους άνδρες. Επίσης εμφανή ήταν η δυσφορία των στρατιωτών για την παράταση της παραμονής τους στο νησί της Σικελίας. Ο Δημοσθένης άρχισε να

¹⁰⁸ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:460)

¹⁰⁹ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 257)

σκέφτεται ότι η μόνη λύση για να περισώσουν ότι τους έμεινε και να διαφυλάξουν κάποιες από τις δυνάμεις της Αθήνας, είναι να εγκαταλείψουν. Το σχέδιο του Δημοσθένη απ' την αρχή ήταν να επιχειρήσει την άλωση της πόλης κι αν αποτύχει να λύσει την πολιορκία και να φύγει.¹¹⁰

Ο Διόδωρος γράφει πως ο Δημοσθένης υποστήριζε τη λύση της πολιορκίας και την επιστροφή τους στην Αθήνα, καθώς ήταν προτιμότερο να αγωνιστούν για την πατρίδα τους εναντίον των Λακεδαιμόνιων, παρά να παραμένουν στη Σικελία σπαταλώντας χρόνο και χρήμα χωρίς να κάνουν κάτι χρήσιμο.(ΔΙΟΔ. ΙΓ, 12)

Στην πραγματικότητα την ίδια άποψη θα ασπαζόταν κι ο άτολμος Νικίας, του οποίου γνωρίσαμε τον χαρακτήρα του και τη στάση του καθ' όλη τη διάρκεια των επιχειρήσεων, αλλά και τη διστακτικότητά του για το μεγάλο εγχείρημα της εκστρατείας πριν ακόμα αποφασιστεί. Ωστόσο, δεν θέλησε να παραδεχτεί σ' αυτό το σημείο την αδυναμία τους και να γίνει επίσης γνωστό στους εχθρούς ότι οι αντίπαλοι στρατηγοί ψηφίζουν ανοιχτά υπέρ της αποχώρησης. Υποστήριξε μάλιστα πως αν επέμεναν στην πολιορκία οι εχθροί δεν θα άντεχαν για πολύ ακόμα οικονομικά και ήδη γίνονταν κάποιες συζητήσεις από κάποια μερίδα Συρακουσών για παράδοση της πόλης στους Αθηναίους. Βέβαια κάτι τέτοιο αποτελεί αυθαίρετη κρίση του Νικία που προφανώς θέλησε να αγνοήσει πως όλη η Σικελία βρισκόταν στο πλευρό των Συρακουσίων.¹¹¹ Αυτά είχε στο νου του ο Νικίας και αντιστεκόταν στην πρόταση του Δημοσθένη. **Πολύ σωστά επισημαίνει ο Διόδωρος τον φόβο του Νικία για την αντιμετώπιση που θα είχε από τους Αθηναίους σε μία ενδεχόμενη σύναψη ειρήνης με τους Συρακούσιους και εγκατάλειψη του νησιού.(ΔΙΟΔ. ΙΓ', 12)**

Ο Νικίας φαίνεται να ενδιαφέρεται περισσότερο για την υστεροφημία του, παρά για το κοινό καλό της πατρίδας του. Το εγχείρημά του σχετικά με τα παρελκόμενα που θα ακολουθούσαν και τη δυσaréσκεια των Αθηναίων που θα επικρατούσε με την απόφαση της επιστροφής δεν μπορεί να ευσταθεί. Ο Νικίας λέει ότι προτιμά να σκοτωθεί στις Συρακούσες παρά να καταδικαστεί άδικα σε θάνατο από τους Αθηναίους. Αν ψηφίζε, όπως αναφέρει, ο λαός μέσα σ' αυτόν θα συμπεριλαμβάνονταν οι χιλιάδες οπλίτες και ναύτες που μάχονταν εκεί, έτσι δεν έχει λογική αυτοί να καταδίκάζαν τους στρατηγούς τους που τους επέστρεψαν σώους πίσω στην πατρίδα.¹¹²

¹¹⁰ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 258)

¹¹¹ ο.π., (1994 : 259)

¹¹² Βλ., Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J., (1970 : 426) • ο.π., (1994 : 258)

Ο Δημοσθένης και ο Ευρυμέδοντας επέμεναν στην άποψή τους έχοντας απέναντι τον γηραιότερο στρατηγό Νικία. Με την υπόνοια ότι μπορεί κάτι παραπάνω να ξέρει συνέχισαν να μένουν στο μέρος και μόνο ο Δημοσθένης πρότεινε να μετακινηθούν στην Κατάνη ή στη Θάψο, ώστε οι ναυτικές επιδρομές να γίνονται σ' ανοιχτό πέλαγος που θα ευνοούσε τα αθηναϊκά πλοία και όχι σε περιορισμένο χώρο που τους δυσκολεύει. Άλλοι συμφωνούσαν με τη μία άποψη κι άλλοι με τη δεύτερη. Επομένως αφού δεν κατέληγαν σε καμία απόφαση παρέμεναν άπραγοι.

Στο εξής ο Γύλιππος έφτασε στις Συρακούσες με νέα εφεδρικά σώματα που είχε συγκεντρώσει. Οι στρατηγοί των Αθηναίων βλέποντας πως είχε προστεθεί κι άλλος στρατός στους αντιπάλους και καθώς η δίκη τους κατάσταση δεν σημείωνε βελτίωση, κυρίως λόγω των ασθενειών, αποφάσισαν ως μοναδική λύση την αποχώρηση. Πλέον ούτε ο Νικίας δεν εναντιώθηκε με την παρούσα κατάσταση. Εντολή δόθηκε σ' όλους να είναι έτοιμοι για αναχώρηση όταν δοθεί σύνθημα. Κι ενώ ήταν όλα έτοιμα για αποχώρηση και λύση της πολιορκίας στις 27 Αυγούστου του 413 π. Χ.¹¹³ έγινε έκλειψη της σελήνης. Το φαινόμενο τάρραξε το στράτευμα και ζητούσε αναβολή της αναχώρησης. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, ο Νικίας ήταν εξαιρετικά προληπτικός και δεν θα μπορούσε να ερμηνεύσει το συμβάν ως τίποτα άλλο εκτός από κακό οινόν.¹¹⁴ Έδινε ιδιαίτερη σημασία σ' αυτά και δήλωσε ότι δεν επρόκειτο να πλεύσουν εάν δεν περάσουν 27 μέρες αναμονής τους, δηλαδή μέχρι την επόμενη πανσέληνο. Όπως ήταν φυσικό αυτό αποθάρρυνε ολόκληρο τον στόλο που ήταν έτοιμος για επιστροφή. **Σύμφωνα με τον Διόδωρο, ο Νικίας να μεν συμβουλευτήκε τους μάντεις για το φαινόμενο, αλλά αυτοί του δήλωσαν ότι είναι απαραίτητο να αναβάλουν το ξεκίνημα τρεις μόνο μέρες.**(ΔΙΟΔ. ΙΓ', 12) Στην ουσία η διαφορά ημερών αναμονής που παραθέτουν οι δύο ιστορικοί δεν έχει καμία σημασία, αφού οι Συρακούσιοι δεν έχασαν χρόνο και πέρασαν στην απευθείας επίθεση.

Οι Αθηναίοι μετά από πολλές ήττες θα δοκιμάζονταν σε νέα μάχη και ο Νικίας διαισθανόταν τον κίνδυνο, έτσι τους προειδοποιεί και τους υπενθυμίζει πως δεν πρέπει να χάσουν το θάρρος τους ή να λειτουργούν όπως οι πιο άπειροι άνθρωποι, που επειδή ατύχησαν στις πρώτες συγκρούσεις, απογοητεύονται. Βέβαια οι αρχηγοί των Συρακουσίων αυτό υπολογίζουν ότι θα συμβεί και δεν σταματούν βασιζόμενοι στο πεσμένο ηθικό του αντιπάλου.¹¹⁵

¹¹³ Βλ., Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J., (1970 : 428)

¹¹⁴ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 263) • Niedzielski, E. B. (2017:46)

¹¹⁵ Βλ., Romilly, J. (2003²:107)

Οι Συρακούσιοι όταν πληροφορήθηκαν τον λόγο της αναβολής της αναχώρησης έγιναν ακόμα περισσότερο πειστικοί. Επιπλέον επιδίωκαν να μην επιτρέψουν τη μετεγκατάσταση των Αθηναίων σ' άλλο σημείο, άλλα να τους αναγκάσουν να ναυμαχήσουν στο τόπο που ήταν πιο ευνοϊκές οι συνθήκες για τους ίδιους. Περίμεναν την κατάλληλη στιγμή κι άρχισαν τις επιθέσεις στα αθηναϊκά τείχη. Το αποτέλεσμα ήταν να τρέψουν τους Αθηναίους σε φυγή, να απομονώσουν ορισμένους απ' αυτούς, να χάσουν εβδομήντα άλογα τους και λίγους οπλίτες.

Αυτή τη μέρα ο στρατός των Συρακουσών αποσύρθηκε, όμως την επόμενη με εβδομήντα τέσσερις τριήρεις και με πεζικές δυνάμεις, όπως μας λέει ο Διόδωρος, έκαναν διπλή επίθεση στους Αθηναίους από στεριά και από θάλασσα. Οι Αθηναίοι επάνδρωσαν ογδόντα έξι τριήρεις. Παρόλο που η παράταξη των Αθηναίων ήταν μεγαλύτερη λόγω των περισσότερων πλοίων με επικεφαλής τον Ευρυμέδοντα, οι Συρακούσιοι κατάφεραν να υπερισχύσουν και να καταστρέψουν επτά αθηναϊκές τριήρεις στο μέρος αυτό. Στη μάχη αυτή ο στρατηγός έχασε τη ζωή του. (ΔΙΟΔ. ΙΓ', 13) Εν αντιθέσει με την περιγραφή του Διοδώρου για τη ναυμαχία αυτή, η περιγραφή του Θουκυδίδη είναι πολύ σύντομη, ίσως επειδή δεν είχε σαφείς και διασταυρωμένες πληροφορίες.

Μετά την ήττα, η μία σκέψη των Αθηναίων ήταν απόδραση, αλλά οι Συρακούσιοι ήταν αποφασισμένοι να μην επιτρέψουν κάτι τέτοιο. Οι Συρακούσιοι απέκλεισαν με κάθε είδους πλοiάριο την είσοδο-έξοδο του Μεγάλου Λιμανιού και η μοίρα των Αθηναίων εξαρτιόταν από την επιτυχία τους να σπάσουν το φράγμα αυτό. Έτσι, οι Αθηναίοι επιβιβάστηκαν στα πλοiα τους ¹¹⁶ **Βάσει των λεγομένων του Διόδωρου, οι Συρακούσιοι πλέον δεν μάχονταν για την πόλη τους, αλλά πολύ περισσότερο για την κατάληψη του εχθρικού στρατοπέδου και για την αιχμαλωσία των αντιπάλων. Τότε ο Νικίας υπολογίζοντας το μέγεθος του κινδύνου, άφησε την παράταξη του, επιβιβάστηκε σ' ένα πολεμικό πλοiό και έπλευσε κοντά στις αθηναϊκές τριήρεις προφέροντας λόγια ενθαρρυντικά σ' έναν έναν τους τριηράρχους. (ΔΙΟΔ. ΙΓ', 15)**

Οι Αθηναίοι με επικεφαλής τον Δημοσθένη πλησίασαν το φράγμα και κατέβαλαν με την πρώτη επίθεση τα εχθρικά πλοiα που ήταν παρατεταγμένα στο σημείο αυτό. Προσπάθησαν να κόψουν τις αλυσίδες που έκλειναν το άνοιγμα, όμως οι Συρακούσιοι μαζί με τους συμμάχους τους επιτέθηκαν εναντίον τους απ' όλες τις πλευρές, έτσι η ναυμαχία δεν περιορίστηκε στο φράγμα, αλλά επεκτάθηκε σ' όλο το λιμάνι. Ακολουθεί η

---

¹¹⁶ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:461)

καταπληκτική περιγραφή της σύγκρουσης. Η σύγκρουση που επικρατεί είναι αποτέλεσμα του στενού χώρου όπου γίνεται η μάχη, πράγμα που δεν επιτρέπει ελιγμούς ή υποχώρηση σε αρκετή απόσταση ώστε να γίνει αντεπίθεση.¹¹⁷

Στο τέλος οι Αθηναίοι υποχώρησαν επιστρέφοντας στο οχυρό τους. Περίπου εξήντα πλοία τους απέμειναν από τα εκατόν δέκα. Ύστερα απ' αυτή τη σκληρή μάχη οι Συρακούσιοι και οι σύμμαχοι τους όντας νικητές απέπλευσαν προς την πόλη, όπου έστησαν τρόπαιο. Ο Δημοσθένης πρότεινε πάλι την αποχώρηση μ' όσα πλοία τους είχαν απομείνει. Ο Νικίας συμφώνησε, όμως οι ναύτες καταπτοημένοι αρνήθηκαν να επιβιβαστούν, θεωρώντας πως δεν υπάρχει ελπίδα σωτηρίας. Εν τέλει αποφασίστηκε να δραπετεύσουν από τη ξηρά. Όταν όλα ήταν έτοιμα ξεκίνησε ο στρατός την τρίτη μέρα από τη ναυμαχία.

Η κατάσταση ήταν φρικτή, αφού οι Αθηναίοι είχαν χάσει όλα τους τα πλοία, οι νεκροί τους έμεναν άθαφτοι, αναλογίζονταν τις προσδοκίες για τις οποίες είχαν έρθει και τώρα κινδύνευαν να χάσουν και την πατρίδα τους.

---

¹¹⁷ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 281)

6. Η υποχώρηση

Οι στρατηγοί με τα χωρισμένα τμήματα στρατιωτών ξεκίνησαν το ταξίδι της επιστροφής. Πότε ο Νικίας, πότε ο Δημοσθένης με ενθαρρυντικά λόγια οδηγούσαν τον συντεταγμένο στρατό. Όταν έφθασαν στη διάβαση του ποταμού Ανάπου, συνάντησαν εκεί παραταγμένους Συρακούσιους. Κατάφεραν να τους απωθήσουν, κατέλαβαν το πέρασμα και συνέχισαν την πορεία τους. **Ο Δημοσθένης είχε προτείνει τη γρήγορη επιβίβαση στις τριήρεις τώρα πια που είχε διαλυθεί το φράγμα. Εν τέλει ακολούθησαν την πρόταση του Νικία, σύμφωνα με την οποία εγκατέλειψαν τα πλοία και σκόπευαν από το εσωτερικό να αναχωρήσουν προς τις συμμαχικές πόλεις για να γλιτώσουν, όπως μας λέει ο Διόδωρος.(ΑΙΟΔ. ΙΓ', 18)**

Αν είχαν αποφασίσει να αναχωρήσουν νωρίτερα, τώρα θα ταξίδευαν με ασφάλεια. Τρεις μέρες οι Συρακούσιοι τους καταδίωκαν και τους παρενοχλούσαν, τους εμπόδιζαν με κάθε τρόπο να πορευθούν χωρίς παρακάμψεις στη συμμαχική τους πόλη, την Κατάνη. Θα μπορούσε ο Θουκυδίδης να περιγράψει πολύ σύντομα την υποχώρηση των Αθηναίων, αλλά ήθελε πιθανότατα να δώσει στον αναγνώστη την εικόνα της τραγικής κατάστασης και των απεγνωσμένων προσπαθειών του Νικία και του Δημοσθένη να σώσουν το στράτευμα. Οκτώ ολόκληρες μέρες μάχονταν με γενναιότητα οι Αθηναίοι για να σωθούν.
118

Οι Αθηναίοι την επόμενη μέρα προχώρησαν σαράντα στάδια και στάθμευσαν σ' έναν λόφο. Την επόμενη συνέχισαν την πορεία τους αλλά τους εμπόδισαν οι Συρακούσιοι κι αναγκάστηκαν να επιστρέψουν πίσω. Νωρίς το επόμενο πρωί, την τέταρτη μέρα της πορείας τους, ξεκίνησαν πάλι και κατάφεραν με πολλές δυσκολίες να φτάσουν στο λόφο, στο Ακράιον λέπας, που οι Συρακούσιοι είχαν φράξει με τείχος κι από πάνω στέκονταν παρατεταγμένοι. Οι Αθηναίοι επιτέθηκαν αλλά δεν κατάφεραν να καταλάβουν το τείχος και υποχώρησαν.

Εγκαταλείποντας την ιδέα να φθάσουν στον προορισμό τους απ' αυτό το σημείο, κινήθηκαν προς τα νότια. Η κατεύθυνση του στρατού δεν ήταν πια προς την Κατάνη, αλλά προς την άλλη μεριά τη Γέλα και τις άλλες ελληνικές και βαρβαρικές πόλεις που ήταν προς τα εκεί. Τα τμήματα στρατού είχαν να διασχίσουν πολλά ποτάμια κι έπρεπε να

---

¹¹⁸ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 287)

βιαστούν προτού οι Συρακούσιοι αποκλείσουν το πέρασμα. Κοντά στον ποταμό Κακύπαρη οι Αθηναίοι συνάντησαν Συρακούσιους, τους οποίους απώθησαν.¹¹⁹

Το επόμενο πρωινό ο Γύλιππος κατηγορήθηκε από τους Συρακούσιους και τους συμμάχους τους πως εσκεμμένα είχε επιτρέψει την απόδραση των Αθηναίων, όμως δεν ήταν δύσκολο οι ίδιοι να καταλάβουν προς ποιά κατεύθυνση είχαν κινηθεί και έτσι συνέχισαν να τους καταδιώκουν. Νέα μάχη ακολούθησε μεταξύ των Συρακουσίων και των τμημάτων του Δημοσθένη που είχαν μείνει πιο πίσω.

Κατά τον Διόδωρο, οι Συρακούσιοι αναγκάζοντας τους Αθηναίους ν' αλλάξουν πορεία στο Ελώριο πεδίο, τους περικύκλωσαν κοντά στον Ασίναρο ποταμό, σκότωσαν δεκαοχτώ χιλιάδες και αιχμαλώτισαν επτά χιλιάδες, ανάμεσα τους και τους στρατηγούς Δημοσθένη και Νικία. Οι Αθηναίοι αναγκάστηκαν να παραδώσουν τα όπλα τους και τους εαυτούς τους στον εχθρό. Νικητές οι Συρακούσιοι έστησαν δύο τρόπαια και κάρφωσαν στο καθένα απ' αυτά τα όπλα των Αθηναίων στρατηγών.(ΔΙΟΔ. ΙΓ', 19)

Οι Συρακούσιοι μετέφεραν τους αιχμαλώτους στην πόλη και ο λαός προσέφερε θυσίες στους θεούς για τη μεγάλη νίκη. Ορισμένους από τους αιχμαλώτους Αθηναίους και τους συμμάχους τους τους κατέβασαν στα λατομεία της Αχραδίνης για ασφαλέστερη φρούρηση. Ήταν βαθιές, υπόγειες φυλακές, χωρίς στέγη, εκτεθειμένες στο κρύο και τον καύσωνα, ενώ τους έδιναν μια μόνο μικρή ποσότητα νερού και τροφής ημερησίως για εβδομήντα ολόκληρες μέρες.¹²⁰ Οι αιχμάλωτοι έγιναν δούλοι και η νίκη των Συρακουσίων μετατρέπεται σε οικονομική επιχείρηση.¹²¹ Τόσο μεγάλο ήταν το μένος των Συρακουσίων για εκδίκηση των επιδρομών τους. Όπως πολύ σωστά χαρακτηρίζει ο Θουκυδίδης με τη χρήση δύο υπερθετικών επιθέτων «λαμπρότατον» και «δυστυχέστατον» αντίστοιχα τη νίκη των Συρακουσίων και την καταστροφή των Αθηναίων, αφού ποτέ δεν είχε συμβεί κάτι ανάλογο μέχρι τη δεδομένη στιγμή στο παρελθόν.¹²² Οι δύο στρατηγοί του αθηναϊκού στόλου εκτελέστηκαν, καθώς έτσι αποφασίστηκε στη συνέλευση των Συρακουσίων και παρά την πρόταση του Γυλίππου να φερθούν με ανθρωπιά εφόσον πλέον είχαν νικήσει τον πόλεμο.

Η τραγική μοίρα των Αθηναίων δεν αφήνει περιθώρια συμπάθειας για τους Συρακούσιους, παρόλο που την άξιζαν γιατί η χαρά τους οφείλεται στη νίκη για την

¹¹⁹ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:463)

¹²⁰ ο.π., (1998³:464)

¹²¹ Βλ., Βλάχος, Α. Σ., (1994 : 293)

¹²² ο.π., (1994 : 295)

απελευθέρωσή τους. Πέρασαν δύσκολα χρόνια για να υπερασπιστούν την πατρίδα τους και κατόρθωσαν να καταστρέψουν τους επιδρομείς τους. Μάλιστα τα επόμενα χρόνια για να γιορτάσουν τις επετείους του θριάμβου τους, θέσπισαν αγώνες και τους ονόμασαν Ασινάριους, από το όνομα του ποταμού που δόθηκε η τελευταία μάχη και αναδείχθηκαν νικητές.¹²³

---

¹²³ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:465)

Γ. Πρωταγωνιστές

1. Οι δημηγορίες στον Θουκυδίδη

Παρατηρήθηκε ότι από τα τέλη του 5^{ου} αιώνα π.Χ. ο όρος *ρήτωρ* χρησιμοποιείται ως γενικός χαρακτηρισμός για πολιτικούς, καθώς ο δημόσιος αγορητής ενώπιον της Εκκλησίας του Δήμου με όργανο του το λόγο διαμορφώνει την πολιτική του ισχύ και επιρροή κατά τα χρόνια της δημοκρατίας.¹²⁴ Ο Θουκυδίδης στο έργο του συνηθίζει στα σημεία που αναφέρεται στις πολεμικές συγκρούσεις, να αφιερώνει μεγαλύτερη έκταση. Η αφήγηση του διακόπτεται από «αγώνα λόγων», μέσω των οποίων αναλύει διεξοδικά μία κρίσιμη κατάσταση. Εισάγει μεμονωμένη δημηγορία για να παρουσιάσει ιδέες και συλλογισμούς, ενώ εντάσσοντας στην ιστορία του αντιθετικές δημηγορίες αποσκοπεί στην εξαντλητική έρευνα όλων των απόψεων επί του θέματος.¹²⁵

Δεν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το Θουκυδίδη πρωτοπόρο της μεθόδου αυτής, καθώς χρησιμοποιήθηκε και πριν απ' αυτόν. Επομένως πηγές μας οδηγούν να αναζητήσουμε τον πυρήνα της στο πρόσωπο του Πρωταγόρα. Κατά τον τελευταίο επικρατούσε και διατηρήθηκε η άποψη πως για κάθε ζήτημα υπάρχουν δύο αντίθετα επιχειρήματα. Την οποία προσδιορίζει η χαρακτηριστική έκφραση *δισσοὶ λόγοι*. Δηλαδή σήμαινε ότι για κάθε επιχείρημα υπάρχει περιθώριο για αντιτιθέμενη επιχειρηματολογία.¹²⁶ Οι ανταγωνιζόμενες απόψεις τοποθετούνται «απέναντι» η μία στην άλλη δίνοντας στο λόγο τη μορφή ταιριάσματος και θυμίζοντας τις μονομαχίες των ηρώων που μας παρουσιάζονται στα έργα του Ομήρου.¹²⁷ Στην πράξη προβάλλεται ένα επιχείρημα ικανό να εξουδετερώσει το επιχείρημα του αντιπάλου και αυτό καλείται αντιστροφή. Ενώ είναι δυνατόν να επιτευχθεί ακόμα και η ανατροπή, αποδεικνύοντας πως το ίδιο επιχείρημα του αντιπάλου, το οποίο πριν λίγο θεωρούσε ευνοϊκό για εκείνον, είναι εντέλει καταστρεπτικό για τον ίδιο.¹²⁸

Απ' την αρχή του έργου του δηλώνει ο Θουκυδίδης πως πρόκειται να αντιμετωπίσει την ιστορία με αντικειμενικότητα και να αφηγηθεί τα γεγονότα όσον το δυνατόν πιο κοντά στην αλήθεια. Αναφέρει επίσης ότι έχει καταγράψει τα *δέοντα*, προσπαθώντας να

---

¹²⁴ Βλ., Carrey, C. (2010 : 93)

¹²⁵ Βλ., Romilly, J. (1988 : 179)

¹²⁶ ο.π., (1988 : 181)

¹²⁷ ο.π., (2010 : 95)

¹²⁸ ο.π., (1988 : 184)

παραμένει κοντά στο γενικό νόημα των *ἀληθῶς λεχθέντα*. Επιλέγει αυτά που διαφωτίζουν τα γεγονότα και παραλείπει ή αναφέρει σε πλάγιο λόγο τα ανούσια. Φυσικά αυτό δεν σημαίνει ότι η διαδικασία της επιλογής στην οποία προέβη έρχεται σε αντίθεση με τη δέσμευση του για πίστη στην αλήθεια.¹²⁹

Ο Θουκυδίδης λοιπόν εντάσσει τις δημηγορίες στο έργο του ως έμπρακτη απόδειξη των όσων διαδραματίστηκαν. Μέσω αυτών εκθέτει τις σκέψεις, τις προθέσεις των προσώπων και αφήνει να διαπιστωθούν προβλέψεις, πράγμα που δημιουργεί στον αναγνώστη την εντύπωση εφαρμοσμένης στρατηγικής. Οι δημηγορίες καθιστούν την εξιστόρηση των γεγονότων περισσότερο κατανοητή. Με τη μεθοδολογία του αυτή πετυχαίνει να φανεί ο τρόπος με τον οποίο οι ομιλητές αντιλαμβάνονταν και αντιμετώπιζαν τα γεγονότα.¹³⁰ Επίσης οι λόγοι προοικονομούν μεταγενέστερα γεγονότα με τη βοήθεια προβλέψεων, προειδοποιήσεων και προτεινόμενων στρατηγικών. Οι προβλέψεις αυτές μπορεί να είναι βραχυπρόθεσμες, είναι δυνατόν όμως να αφορούν μακρινά γεγονότα, όπως οι λόγοι του Νικία διατυπώνουν προβλέψεις, οι οποίες επιβεβαιώνονται δύο χρόνια αργότερα.¹³¹

Κατά τη μελέτη των αντιλογιών διαπιστώνουμε ότι τις διέπει μεγάλη ακρίβεια και αυστηρότητα. Επίσης διακρίνουμε έντονη διαγραφή στοιχείων των προσωπικοτήτων, όπως για παράδειγμα ο Αλκιβιάδης παρουσιάζεται κατά τον λόγο του πριν την τέλεση της εκστρατείας στη Σικελία, να καυχιέται και να χρησιμοποιεί φράσεις που τονίζουν τον εγωκεντρισμό του. Μέσα από τους λόγους τους, οι ομιλητές πολλές φορές μας αποκαλύπτουν τον πραγματικό τους εαυτό, στοιχεία τα οποία υπονομεύει η αφήγηση¹³².

Όσον αφορά τους λόγους μεταξύ του Νικία και του Αλκιβιάδη, τους διακρίνουμε σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος των δημηγοριών περιλαμβάνει αναφορές σχετικά με την κατάσταση στη Σικελία και την Ελλάδα. Στο δεύτερο μέρος μέσω της αγόρευσης τους οι ομιλητές κάνουν επίθεση ο ένας εναντίον του άλλου. Φυσικό είναι, η κάθε δεύτερη δημηγορία στις αντιλογίες να είναι μεγαλύτερη σε έκταση, επειδή αρχικά πρέπει να αναιρεθούν τα επιχειρήματα του αντιπάλου και έπειτα να ακολουθήσει η αναστροφή των επιχειρημάτων.¹³³

---

¹²⁹ Βλ. Hornblower, S. (2003: 37, 101)· Κωνσταντινόπουλος, Β. Α. (2013: 81)

¹³⁰ Βλ., Said, S., Tredre, M., Boulluec, A. (2001²: 251)· ο.π., (2013: 79)

¹³¹ Βλ., Morrison, J. V. (2011 : 271)

¹³² Βλ., Hornblower, S. (2003: 37, 107, 121)

¹³³ Βλ., Romilly, J. (1988 : 195)

2. Πολιτικοί αντίπαλοι

Ο Θουκυδίδης στοχεύει σ' ένα αντικειμενικό τρόπο παρουσίασης της ίδιας της ιστορίας και δεν προβάλλει προσωπικές απόψεις. Σε λίγες προσωπικότητες μέσα στο έργο του δίνει βάρος. Η ιδιωτική ζωή και ο χαρακτήρας των προσωπικοτήτων αναφέρεται μόνο όσο χρειάζεται για να έχουμε μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα. Μας δίνει αυστηρά πορτρέτα των πρωταγωνιστών και χρησιμοποιούνται λέξεις, οι οποίες τονίζουν τις δυνατότερες πτυχές του χαρακτήρα τους.

Η αποστολή της Σικελικής εκστρατείας έχει αποφασιστεί με κύριο σκοπό την κατάκτηση του νησιού και αυτό αποτελεί μία πρώτη φάση του σχεδίου, καθώς προβλεπόταν στη συνέχεια του σχεδίου η κατάκτηση της Καρχηδόνας, ύστερα έρχεται αυτή της Σπάρτης και τέλος η υποταγή ολόκληρης της Ελλάδας, όπως γνωστοποιείται κατά το λόγο, τον οποίο εκφωνεί αργότερα ο Αλκιβιάδης στη Σπάρτη.¹³⁴ Κατά τις παραμονές της πλεύσης, συγκλήθηκε ο δήμος για να επανεξεταστεί η υπόθεση και να ακουστούν οι δύο πολιτικοί αντίπαλοι, Νικίας και Αλκιβιάδης, ο μεν πρώτος αντίθετος στην απόφαση της εκστράτευσης και ο δε υποκινητής της.

Ο Νικίας είχε εκλεγεί στρατηγός της εκστρατείας, παρόλο την άρνηση του στην εκτέλεση της, θεωρώντας ασήμαντους τους λόγους της, προσπάθησε με την αγόρευσή του ενώπιον της Εκκλησίας του Δήμου να την αποτρέψει. Κατά τη γνώμη του και βάσει της διορατικότητας του, οι προσδοκίες των Αθηναίων περί κατάκτησης, ήταν αδύνατον να επιτευχθούν. Επισήμανε ότι η Αθήνα ήταν έτοιμη να εγκαταλείψει τα σίγουρα για τα αβέβαια (*έτοιμοις περι τῶν ἀφανῶν καὶ μελλόντων*) (ΘΟΥΚ. 6.9.2). Πρόκειται για παραδοσιακή αντίθεση που συχνά επαναλαμβάνεται απ' τον Θουκυδίδη. Η ουσιαστική αιτία της καταστροφής της Αθήνας ήταν ότι η αρχηγεία της εκστρατείας ανατέθηκε σε στρατηγούς που δεν διέθεταν τα προαπαιτούμενα χαρακτηριστικά. Ο Νικίας μπορεί να ήταν έντιμος, αλλά δεν ήταν δραστήριος. Ενώ ο Αλκιβιάδης ήταν ικανός, μπορούσε να δει τι έπρεπε να γίνει και να έχει επιρροή στον λαό, όμως ήταν εξαιρετικά ατομιστής, πάσχιζε από πατριωτικό φρόνημα και ήταν φιλοχρήματος.¹³⁵

Ύστερα απ' την εκδήλωση της αποστροφής του, ο Νικίας απαριθμεί τους κινδύνους σε περίπτωση ενός «παραπατήματος», όπως χαρακτηρίζει. Υποστηρίζει λοιπόν ότι σ' αυτή την περίπτωση όλοι θα βρεθούν στο πλευρό των Σικελών και ότι θα ήταν πιο λογικό να εξασφαλίσουν τα κεκτημένα αντί με ανυπέρβλητη αλαζονεία να στοχεύουν στην

¹³⁴ Βλ., Romilly, J. (2004⁴: 276)

¹³⁵ Βλ. Finley, J. H. (2004⁶: 208)

επέκταση.¹³⁶ Προσποιείται ότι για χάρη των συμμάχων, Εγεσταίων γίνεται η εκστρατεία, παραβλέποντας τα ουσιαστικά κίνητρα που είχαν εκδηλωθεί στην προηγούμενη συνέλευση, όπου πάρθηκε και η οριστική απόφαση.¹³⁷

Η ατολμία του Νικία είναι εμφανής με την πρόταση του για μία σύντομη επίδειξη δύναμης του αθηναϊκού στόλου στο νησί της Σικελίας και την άμεση επιστροφή. Νέο επιχείρημα προσθέτει στην ομιλία του, την προφύλαξη της δημοκρατίας απ' το ολιγαρχικό πολίτευμα, με την ιδέα ότι η απειλή της ολιγαρχικής Σπάρτης βρίσκεται δίπλα και δεν πρέπει να αναλώνονται για χάρη των μακρινών Εγεσταίων. Επιλέγοντας αυτό το επιχείρημα, διαλύει έτσι την παραμικρή υποψία να θεωρηθεί φιλολάκων (ΘΟΥΚ. 6.11.7).¹³⁸ Όσον αφορά τα επιχειρήματα του σχετικά με το λοιμό και τις μεγάλες δαπάνες λόγω του πολέμου που είχε προηγηθεί δεν φαίνεται να πείθουν τους Αθηναίους, εφόσον την περίοδο αυτή μετά από τις συνεχόμενες επιτυχίες, γεμάτοι αυτοπεποίθηση παραβλέπουν κάθε ενδεχόμενο κίνδυνο, σίγουροι στη δύναμη τους. Στη συνέχεια του λόγου του, πρωτίστως δεν κατονομάζει τον αντίπαλο Αλκιβιάδη, αλλά υπαινίσσεται κατηγορίες εις βάρος του (ὅπως θαυμασθῆ μὲν ἀπὸ τῆς ἵπποτροφίας) (ΘΟΥΚ. 6.12.2). Δεν καθυστερεί να γίνει εμφανές ποιον συγκεκριμένα στοχεύουν οι κατηγορίες, όταν ο Νικίας αναφέρεται και συγκεκριμενοποιεί σχολιάζοντας τη νιότη του Αλκιβιάδη. Ολοκληρώνει το πρώτο μέρος του λόγου του ζητώντας απ' τον πρύτανη να συζητηθεί εκ νέου η απόφαση για εκστρατεία.¹³⁹

Κι άλλοι ανέβηκαν στο βήμα για να μιλήσουν, οι περισσότεροι εκ των οποίων ήταν υπέρ της εκστρατείας και ελάχιστοι εναντίον, μέχρι που ήρθε η σειρά του Αλκιβιάδη. Πολιτικός αντίπαλος του Νικία, ευελπιστούσε στην κατάκτηση της Σικελίας και έπειτα της Καρχηδόνας, αποσκοπώντας στην προσωπική του δόξα και στα χρήματα που θα αποκόμιζε από μια τέτοια επιτυχία. Όμως οι υπερβολές στη ζωή του είχαν ως αντίκτυπο να σχηματισθεί αρνητική εικόνα γι' αυτόν στο λαό. Ας ήταν αναγνωρισμένη η ισχύ του στη δημόσια σφαίρα, δυσανασχέτηση προκαλούσε ότι αφορούσε την ιδιωτική του ζωή. Σκοπούσε φόβο στο λαό μία ενδεχόμενη τυραννική επιβολή. Η υποψία του λαού για τυραννικό καθεστώς θεωρήθηκε από ορισμένους προσδοκία του Αλκιβιάδη και αυτό είναι που αποτέλεσε στην πορεία την καταστροφή του αθηναϊκού στόλου κατά την εκστρατεία, η οποία ήταν μάλιστα «δημιούργημα» του ίδιου.

¹³⁶ Βλ., Romilly, J. (2004⁴: 280)

¹³⁷ Βλ., Βλάχος, Α. Σ. (1994 : 126)

¹³⁸ ο.π., (1994 : 127)

¹³⁹ ο.π., (1994 : 129)

Ο Αλκιβιάδης θεωρούσε τον εαυτό του άξιο να εκλεγεί στρατηγός και θεωρούσε ότι το δικαιούταν μάλιστα. Η τόση μεγάλη αυτοπεποίθησή του απέρρευε λόγω της προσωπικής του επιτυχίας στους Ολυμπιακούς Αγώνες (416), γεγονός που συνέβαλε για να αποκτήσει τεράστια φήμη σ' όλη την Ελλάδα. Είχε λόγους να είναι ευχαριστημένος στη ζωή του και να οραματίζεται το μέλλον του. Στο λόγο του δεν περιορίζεται στις νίκες του, αλλά αναφέρεται και στη δραστηριότητά του ως πολίτη.¹⁴⁰ Μετά την αυτοπροβολή της εικόνας του ιδανικού πολίτη, για να δικαιολογήσει τα λεγόμενα του, δηλαδή ότι δικαιωματικά οφείλει ο λαός να του εμπιστευτεί τη στρατηγία, χρησιμοποιεί το επιχείρημα ότι ο ανώτερος πρέπει να κατέχει εξέχουσα θέση και ο κατώτερος τη θέση που του αρμόζει. Επίσης για να θυμίσει στο ακροατήριο και να κερδίσει την εύνοια του, καυχείται ότι κατόρθωσε να συνάψει ισχυρή συμμαχία εναντίον της Σπάρτης.

Με ευφυή τρόπο χειρίζεται τη ψυχολογία του κοινού, καθώς επιλέγει να παρουσιάσει ως ιδεώδη συνδυασμό για το καλό της πόλης, τη συνεργασία του ίδιου με τον Νικία. Έτσι σε αντίθεση με την επίθεση που του έκανε προηγουμένως ο Νικίας, ο Αλκιβιάδης αναφέρει ότι τα νιάτα του και η πείρα του πολιτικού του αντιπάλου θα οδηγήσουν την πόλη σε σίγουρη επιτυχία, πετυχαίνοντας να σχηματίσει άριστη εντύπωση στο ακροατήριο με τη φαινομενική εικόνα του καλού πολίτη που πρωτίστως ενδιαφέρεται για το καλό του συνόλου.¹⁴¹

Στο πρώτο μέρος της δημηγορίας του ο Νικίας ξεκίνησε από την κυρίως Ελλάδα, ενώ ο Αλκιβιάδης αρχίζει από τη Σικελία, δηλαδή ο καθένας ξεκινά από την περιοχή στην οποία θέλει να δώσει βαρύτητα γι' αυτά που υποστηρίζει.¹⁴² Για την ορθότητα της εκστρατείας ο Αλκιβιάδης παρουσιάζει τη Σικελία ως εύκολη λεία, στηριζόμενος στις έριδες μεταξύ των πόλεων της.¹⁴³ Επίσης για να πετύχει τους σκοπούς του εκμεταλλεύεται το φιλότιμο των Αθηναίων και προσθέτει εκφράζοντας την αγωνία του σχετικά με το ποια θα μπορούσε να ήταν η πρόφαση για να αρνηθούν την παροχή βοήθειας στους συμμάχους που τους τη ζήτησαν. Κλείνει τον λόγο του με τη διατύπωσή του ότι η αδράνεια θα φέρει την καταστροφή, κατηγορώντας έμμεσα για απραγμοσύνη τον Νικία.¹⁴⁴ Το στοιχείο της απραγμοσύνης και της πολυπραγμοσύνης φαίνεται να απασχολούσε πολύ τους Αρχαίους Έλληνες, καθώς αποτελεί ισχυρή αντίθεση σε πολλά κείμενα της αρχαιότητας κάθε είδους.

¹⁴⁰ Βλ., Romilly, J. (1995⁴: 87)

¹⁴¹ Βλ., Βλάχος, Α. Σ. (1994: 132-133)

¹⁴² Βλ., Romilly, J. (1988: 198)

¹⁴³ Βλ., Finley, J. H. (2004⁶: 224)

¹⁴⁴ ο.π., (1994: 135)

Μετά την ολοκλήρωση της ομιλίας του Αλκιβιάδη, ο λαός είχε ακόμα μεγαλύτερο ενθουσιασμό, πράγμα που ο Νικίας γρήγορα αντιλήφθηκε. Δύσκολα ένας λαός όπως οι Αθηναίοι θα μπορούσε να υποταχθεί στην ήρεμη πολιτική του Νικία. Σ' αυτό το σημείο κατά το λόγο του, ο Νικίας προχώρησε στο μεγάλο σφάλμα, να προτάξει σημαντική αύξηση της πολεμικής δύναμης σε σχέση μ' αυτή που είχε οριστεί προηγουμένως. Είχε την πεποίθηση ότι με το να τονίσει, ακόμα και να υπερβάλει, τις τεράστιες απαιτήσεις ενός τέτοιου εγχειρήματος θα κατάφερνε κατ' αυτόν τον τρόπο να αποτρέψει τους Αθηναίους απ' τη λανθασμένη απόφαση. Όμως κι αυτόν τον παράγοντα τον παράβλεπαν στα πλαίσια του ξέφρενου ενθουσιασμού τους οι Αθηναίοι.¹⁴⁵

Όλα ήταν έτοιμα για τη μεγάλη εκστρατεία, ύστερα από λαμπρή τελετή ξεκίνησε το μεγάλο ταξίδι με τους τρεις στρατηγούς, το Νικία, τον Αλκιβιάδη και το Λάμαχο. Οι στόχοι της εκστρατείας δεν είχαν οριστεί με ακρίβεια κατά τη συνέλευση της εκκλησίας του δήμου. Ο Νικίας υποστήριζε να πλεύσουν, να βοηθήσουν τους Εγεσταίους στη διένεξη τους με τους Σελινούντιους και να επιστρέψουν στην πατρίδα. Το σχέδιο του Αλκιβιάδη ήταν να ενώσουν όλες τις μη δωρικές πόλεις εναντίον στις δωρικές, συνεπώς στους Συρακούσιους. Σ' αυτήν του την πρόταση είχε τη στήριξη και του τρίτου στρατηγού, του Λάμαχου, αν και ο τελευταίος θα προτιμούσε την άμεση επίθεση ενάντια στις Συρακούσες όσο ακόμα ήταν απροετοίμαστοι. Εν τέλει αποφασίστηκε το σχέδιο του Αλκιβιάδη.¹⁴⁶ Όμως η απρόσμενη έκκληση του Αλκιβιάδη, λόγω της δίκης που εκκρεμούσε για τη βεβήλωση των Ερμών, σήμανε την αρχή του τέλους. Το δεύτερο χτύπημα ήταν ο θάνατος του Λάμαχου και να μείνει μόνος του στον έλεγχο της στρατηγίας ο Νικίας.

Ας συνοψίσουμε τα λάθη του Νικία καθ' όλη τη διάρκεια της εκστρατείας, τα οποία οδήγησαν στην εξολόθρευση του αθηναϊκού στόλου: 1) Απέρριψε δίχως σκέψη το σχέδιο του Λάμαχου για άμεση επίθεση στις Συρακούσες. Εκείνη τη χρονική στιγμή όντως οι Συρακούσιοι ήταν εντελώς απροετοίμαστοι για να μπορέσουν να αμυνθούν σε μία τέτοια κίνηση. Προτίμησε να ξοδέψει όλο τον χειμώνα στην Κατάνη, δίνοντας χρόνο να φτάσουν ενισχύσεις από την Πελοπόννησο υπέρ των αντιπάλων. 2) Αγνοεί την πληροφορία για την άφιξη του Γυλίππου με τα λίγα πλοία σε αριθμό, μη αισθανόμενος απειλή, αλλά όταν η κατάσταση αναδείχθηκε κρίσιμη και έστειλε τέσσερα πλοία για αναχαίτιση, ήταν ήδη αργά. 3) Επιτρέπει στο Γύλιππο να εισχωρήσει στις Συρακούσες απ' το στενό του Ευρυάλου. 4) Στέλνει με μεγάλη καθυστέρηση είκοσι πλοία να ανακόψει τις ενισχύσεις

¹⁴⁵ Βλ., Finley, J. H. (2004⁶ : 226)

¹⁴⁶ ο.π., (2004⁶ : 232)

της Κορίνθου προς τις Συρακούσες. 5) Αφήνει το Γύλιππο να χτίσει μέσα σε μία νύχτα το τείχος των Συρακουσών. 6) Δεν συναντά εμπόδιο ο Γύλιππος στην κατάληψη του Πλημμυρίου, με αποτέλεσμα οι Συρακούσες να είναι απόρθητες, καταλαμβάνοντας έτσι και τις δύο μεριές του πορθμού . 7) Επιτρέπει στους Συρακούσιους να στείλουν ενισχύσεις στη Ν. Ιταλία και να αποκόψουν τον αθηναϊκό στόλο με τις πηγές προμηθειών. 8) Οδήγησε το στόλο σε ναυμαχία όταν τα μέλη του ήταν εξουθενωμένα και απροετοίμαστα. 9) Απορρίπτει την πρόταση του Δημοσθένη και του Ευρυμέδοντα να εγκαταλείψουν τη Σικελία αμέσως μετά την αποτυχία της νυχτερινής επίθεσης στις Επιπολές. 10) Φοβούμενος από μία έκλειψη της σελήνης , καθώς ήταν πολύ προληπτικός, άκουσε τους μάντιες που την ερμήνευσαν ως κακό οινό και δίνει διαταγή να μείνουν άπραγοι για είκοσι επτά μέρες 11) Αναβάλλει τη μεγάλη ναυμαχία, ξεγελασμένος απ' τους αγγελιοφόρους του Ερμοκράτη. Αυτό ήταν και το μεγαλύτερο λάθος του, το οποίο κατέστησε την καταστροφή αναπόφευκτη.¹⁴⁷

Η αποτυχία ήταν αποτέλεσμα μίας σειράς σημαντικών λαθών, από μία άποψη ο Νικίας ήταν άτυχος γιατί ενώ σ' όλη του τη ζωή θεωρείτο πετυχημένος στρατηγός, στην ουσία επωμίστηκε όλο το βάρος της αποτυχίας μίας επιχείρησης, την οποία τότε δεν υποστήριξε.

---

¹⁴⁷ Βλ., Smith, C. F. (1903 : 382-383)

3. Αθηναίοι

α. Νικίας

Ο Θουκυδίδης μέσα από τη αφήγηση του και αναλύοντας τη στάση του Νικία σε χρονικές στιγμές κρίσιμες για την τύχη της Αθήνας, μας τον παρουσιάζει όχι ως έναν άξιο στρατηγό, αλλά περισσότερο ως ασφαλή ηγέτη που νοιάζεται για το προσωπικό του καλό, αλλά και της πατρίδας του. Ως πετυχημένος στρατηγός στη μέχρι τότε σταδιοδρομία του απέφευγε τον πόλεμο, με την πεποίθηση ότι έτσι θα διατηρούσε την υστεροφημία του. Επέλεγε να παραμένει μακριά από κινδύνους και να μη στηρίζεται στην τύχη.¹⁴⁸ Αντλούμε απ' το έργο σημαντικές πληροφορίες σχετικά με την επικοινωνία και το ρόλο της κοινής γνώμης για εκείνη την εποχή.

Κατά τον Αρχιδάμειο πόλεμο ο Νικίας σημείωσε σημαντικές νίκες, γεγονός που βοήθησε στη φήμη του. Όμως το μειονέκτημα του γρήγορα αναιρεί τα δεδομένα. Διακατέχεται από ανησυχία και αμφιβολία σχετικά με τους συλλογισμούς των Αθηναίων. Επιζητά τις ειρήνη παρά τις διαδοχικές του επιτυχίες.¹⁴⁹ Ο Νικίας είναι αντίθετος στη συζήτηση για τη Σικελική Εκστρατεία, στηρίζοντας τη θέση του με τη φράση *«νομίζων ὁμοίως ἀγαθὸν πολίτην εἶναι ὅς ἂν καὶ τοῦ σώματός τι καὶ τῆς οὐσίας προνοῆται»* (θεωρώ εξίσου καλό πολίτη και όποιον νοιάζεται για τη ζωή του και την περιουσία του) (ΘΟΥΚ. 6.9.2). Ωστόσο εκλέγεται στρατηγός και αυτό είναι που συντέλεσε στη μεγάλη καταστροφή της εκστρατείας. Επρόκειτο να καθοδηγήσει το στράτευμα ένας ηγέτης που δεν έβρισκε λόγο ύπαρξης της επιχείρησης. Στην πρώτη δημηγορία του, προσπαθεί να αποτρέψει την εκστρατεία λέγοντας στον αθηναϊκό πλήθος, το οποίο ήταν κατευνασμένο από ενθουσιασμό και φιλοδοξίες, πως θα έπρεπε να διασφαλίσουν τα ήδη υπάρχοντα, να μη στοχεύουν στην επέκταση, κυνηγώντας έτσι τον κίνδυνο. Τόνιζε το μεγάλο κόστος της εκστρατείας, αλλά αντί να χάσει ο λαός τον ενθουσιασμό του φαίνεται ότι με τα λόγια του ο Νικίας πετύχαινε το αντίθετο. Πιο σίγουρος από ποτέ ο αθηναϊκός στόλος επιζητούσε νέες περιπέτειες.¹⁵⁰

Ο ενθουσιασμός του λαού για την κατάκτηση της Σικελίας, την κατάκτηση ενός μακρινού νησιού στο δυτικό κόσμο, απέτρεπε αυτούς που ήταν αντίθετοι να εκφράσουν την άποψη τους, επειδή φοβόντουσαν να μην κατηγορηθούν ως μη πατριώτες. Ενώ ο Αλκιβιάδης ήταν ο προδότης, άτυχος στάθηκε ο Νικίας, εφόσον αναγκαζόταν να

¹⁴⁸ Βλ., Smith, C. F. (1903 : 380)

¹⁴⁹ Βλ., Τσακμάνης, Α. (2011: 171)

¹⁵⁰ ο.π., (1903: 380-381)· Gribble, D. (2011: 477)

εκστρατεύσει ακούσια. Σε πολλά σημεία φαίνεται ο Νικίας προληπτικός, δεισιδαίμων και φοβόταν τις αντιδράσεις των Αθηναίων σ' όποια απόφαση και να έπαιρνε.¹⁵¹ Ο Θουκυδίδης τον παρουσιάζει ως σεβαστό και ευσυνείδητο άτομο, όμως κύριο μέλημα του ήταν να διατηρήσει την καλή φήμη του και ανίκανος να εμπνεύσει και να ελέγξει τον λαό.¹⁵²

Στη δεύτερη δημηγορία του θα μπορούσαμε να αναγνωρίσουμε την πολιτική ανευθυνότητα του Νικία, όπου παρά τη μοιρολατρική αποδοχή της εκλογής του, επιμένει στην ενίσχυση του στρατεύματος, αυξάνοντας έτσι τους κινδύνους για την πόλη. Η ανευθυνότητα του επισημαίνεται ακόμα πιο έντονα στο σημείο, το οποίο ο Δημοσθένης ψηφίζει αποχώρηση, ενώ ο Νικίας αρνείται να αποχωρήσει από το νησί, επειδή ξανά εκδηλώνει το φόβο του για τις αντιδράσεις των Αθηναίων. Παρουσιάζεται μικρόψυχος, άτολμος, αναποφάσιστος, αποφεύγει να πάρει ριζικές αποφάσεις εν αντιθέσει με τον συνστράτηγό του Δημοσθένη, θέτοντας ολόκληρο το στρατιωτικό σώμα σε κίνδυνο.¹⁵³ Η απόφαση του αυτή αποδείχθηκε μοιραία όπως είδαμε, καθώς σήμανε την ολοκληρωτική καταστροφή του αθηναϊκού στόλου. Από παθητικός αντίπαλος της εκστρατείας γίνεται ηγέτης της και σύμβολο της αποτυχίας της.¹⁵⁴

Μία διαφορετική εικόνα της προσωπικότητας του στρατηγού μας παρουσιάζει ο Θουκυδίδης στην §7. 77, όπου για πρώτη φορά και τελευταία ο Νικίας φέρεται ως ηγέτης. Ενώ ήταν μεγάλος σε ηλικία και άρρωστος δεν διστάζει να τρέξει από μονάδα σε μονάδα και να προφέρει ενθαρρυντικά λόγια στους στρατιώτες ώστε να τους εμπνεύσει πριν την έναρξη της δύσκολης μάχης. Ίσως αισθανόταν υπαίτιος για την απελπιστική κατάσταση του στρατού. Τους μιλάει ως άνθρωπος προς ανθρώπους και επιδιώκει την επίκληση στο συναίσθημα φέρνοντας τους ως παράδειγμα τον εαυτό του. Λέγοντας πως όντας γέρος και άρρωστος μπορεί ο ίδιος να σταθεί μπροστά στον εχθρό, αυτοί που είναι νέοι και υγιείς ν' ακολουθήσουν το παράδειγμά του.¹⁵⁵

Γεγονός είναι πως η ακαταλληλότητά του και η αδεξιότητα του κατέστρεψαν την εκστρατεία και οδήγησαν στην κατάρρευση της Αθήνας. Όμως πόσο υπεύθυνος μπορεί να θεωρηθεί γι' αυτήν την καταστροφή όταν αναφερόμαστε σε στοιχεία της φύσης του; Πραγματικός υπεύθυνος της κατάστασης δεν μπορεί να θεωρηθεί άλλος εκτός από τον ίδιο τον λαό, που με τόση επιμονή ήθελε τον Νικία ηγέτη της εκστρατείας. Στοιχείο του

---

¹⁵¹ Βλ., Smith, C. F. (1903: 382)

¹⁵² Βλ. Finley, J. H. (2004⁶:222)

¹⁵³ Βλ., Βλάχος, Α. Σ. (1994 :252)

¹⁵⁴ Βλ., Gribble, D. (2011:478)

¹⁵⁵ ο.π., (1994 :286)

χαρακτήρα του ήταν η ευθυνοφοβία, έτσι για τη θέση του αρχηγού που απαιτεί την ανάληψη των ευθυνών ήταν παντελώς ακατάλληλος. Η εκλογή του βέβαια δείχνει πως ήταν δημοφιλής και ενέπνεε σεβασμό στον λαό. Ιδιαίτερα δημοφιλής ήταν και στους στρατιώτες του, αλλά βάσει της περιγραφής του Θουκυδίδη και τη δεσπόζουσα αταξία που επικρατούσε στο σώμα σε κρίσιμες στιγμές, αντιλαμβανόμαστε πως δεν μπορούσε να επιβληθεί και να πειθαρχήσει τους στρατιώτες του.¹⁵⁶ Ακόμα και η ελαστικότητα του με το στράτευμα μπορεί να ήταν εσκεμμένη, καθώς αναλογιζόμενος πως οι στρατιώτες έχουν δικαίωμα ψήφου στην εκκλησία του δήμου θα μπορούσαν να του εναντιωθούν και γι' αυτό να επέλεγε να είναι περισσότερο διπλωμάτης. Μια τέτοια υπόθεση μας επιτρέπει να σκεφτούμε πως ο Νικίας ενδιαφερόταν περισσότερο για την πολιτική του υπόσταση από κάθε τι άλλο.

---

¹⁵⁶ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:465)

β. Αλκιβιάδης

Υπό το καθεστώς της δημοκρατίας οι Αθηναίοι πολιτικοί ηγέτες προέρχονταν από αριστοκρατικές οικογένειες, που βασιζόνταν στο πλούτο της γης. Εξελικτική πορεία παρουσιάζεται στο τελευταίο τρίτο του 5ου αιώνα π.Χ. κατά το οποίο εμφανίστηκε ένα νέο είδος πολιτικών ηγετών. Η θέση απαιτούσε οικονομική δύναμη, αλλά η εκλογή ηγετών εξαρτήθηκε περισσότερο από την εμπορική καταγωγή, παρά την καταγωγή εκείνων που τους κληροδοτήθηκε ιδιοκτησία γης. Ωστόσο οι αριστοκράτες δεν αφανίστηκαν απ' την πολιτική σκηνή, όπως ο Αλκιβιάδης, ο οποίος καταγόταν από τη μεριά της μητέρας του από τους Ακλαιωνίδες, κυρίαρχοι του 7ου αιώνα π.Χ.¹⁵⁷

Το πάθος είναι το βασικό κίνητρο στην περίπτωση του Αλκιβιάδη. Έχει μάθει να ζει με πλούτη, δόξα και εξουσία. Πρόκειται για έναν φιλόδοξο χαρακτήρα με πολλές ικανότητες. Διακατέχεται από υπερβολική αυτοπεποίθηση, από μία τάση να εντυπωσιάζει και αυτό αποτελεί το τρωτό στοιχείο για την επιτυχία που φιλοδοξεί. Πολλές πολιτικές μορφές, έχει παρατηρηθεί κατά τη μελέτη της Ιστορίας, να θέτουν το προσωπικό τους όφελος πιο ψηλά απ' το κοινό καλό της πατρίδας. Στο χωρίο των αντιλογιών μεταξύ του Νικία και του Αλκιβιάδη, ο πρώτος κατηγορεί τον αντίπαλο για υπερφίαλη πλεονεξία και ο δεύτερος υπερασπίζεται τον εαυτό του με το πρόσχημα πως μια τέτοια εκστρατεία θα πρόσφερε πολλά πλεονεκτήματα στην πόλη.¹⁵⁸ Συνδυάζει βάσει της αγόρευσης του ο Αλκιβιάδης, άτομο με υπερβολική δύναμη, κύρος και αυτοεκτίμηση.

Το 416 π.Χ. πέτυχε λαμπρές ολυμπιακές νίκες και από αυτή του την επιτυχία απορρέει η τόση αυτοπεποίθηση, επιτυχία που του επέφερε μεγάλη φήμη. Όμως από τη συμμετοχή του στους Ολυμπιακούς αγώνες, λέγεται ότι αποδυναμώθηκε κατά κάποιον τρόπο οικονομικά, πράγμα που δεν θα μπορούσε να υποστεί ένα άτομο σαν τον Αλκιβιάδη το οποίο καθ' όλη τη ζωή του, είχε γνωρίσει την πολυτέλεια και τη σπατάλη. Ένας προσωπικός λόγος λοιπόν, να ταχθεί σθεναρά υπέρ της εκστράτευσης, ήταν η προσδοκία του να βελτιώσει τα οικονομικά του.¹⁵⁹

Παρουσιάζεται ως ένα άτομο που υπηρετεί το προσωπικό του συμφέρον, διακρίνεται από ματαιοδοξία, εγωισμό, ατομικισμό, ωστόσο με πολλές ικανότητες, που προβάλλονται στους λόγους του, από την αυτοπαρουσίαση, τη δολοπλοκία και τον χειρισμό της ρητορείας του κατορθώνει να επηρεάσει το κοινό. Ο Θουκυδίδης καταγράφοντας ως

¹⁵⁷ Βλ., Carrey, C. (2010 : 40)· Gschnitzer, F. (2011: 361)

¹⁵⁸ Βλ., Τσακμάνης, Α. (2011: 181, 183)

¹⁵⁹ Βλ., Romilly, J. (1995⁴: 87)· Gribble, D. (2011: 479)

μειονέκτημα για την πορεία της εκστρατείας, την ανάκληση του Αλκιβιάδη, αφήνει να εννοηθεί ότι παρόλα τα ελαττώματα του, η επιχείρηση στηριζόταν στις στρατηγικές του δυνάμεις.¹⁶⁰

Το μεγάλο του σχέδιο αφορά την κατάκτηση της Σικελίας. Επιθυμούσε να ξεπεράσει σε δόξα το Θεμιστοκλή και εκδήλωνε μεγάλο ενθουσιασμό για την εκστρατεία αυτή, που θα πρόσφερε στην Αθήνα πολλές υποσχέσεις. Στο πλευρό του κυρίως τάχθηκαν οι νεότεροι σε ηλικία που οραματίζοντας την κυριαρχία στο μακρινό νησί της Δύσης. Όμως υπήρχαν και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία, απ' τους οποίους ορισμένοι νόμιζαν ότι εύκολα θα κατακτούσαν τη Σικελία βασιζόμενοι στη μεγάλη τους δύναμη, κυρίως στη ναυτική. Ήταν και το πλήθος στρατιωτών που πίστευε πως απ' αυτή την εκστρατεία θα εξασφάλιζε για πάντα τη μισθοδοσία του.¹⁶¹

Στην πρώτη δημηγορία του, παρουσιάζεται ως έξυπνος πολιτικός που μεταχειρίζεται ήπιες εκφράσεις για τον αντίπαλο του Νικία, γνωρίζοντας ότι αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές αθηναϊκές προσωπικότητες. Περιαντολογεί έντονα, αλλά και πάλι με τρόπο ευφυή αναφερόμενος στις ολυμπιακές του νίκες και τις δραστηριότητες του ως πολίτη για να επισημάνει πως οι επιτυχίες του ανυψώνουν το γόητρο της πατρίδας.¹⁶²

Το συμβάν του ακρωτηριασμού των Ερμών, αποτέλεσε την αρχή της καταστροφής του Αλκιβιάδη, ο οποίος κατηγορήθηκε ότι ενεπλάκη και οι καχυποψία του αθηναϊκού λαού κορυφωνόταν στην ιδέα ότι δεν ήταν πιστός στη δημοκρατία και επιθυμούσε την τυραννία.¹⁶³ Τα σκάνδαλα σημάδεψαν την πορεία της ζωής του. Η πολυτέλεια, η θρασύτητα, η επιθυμία να προκαλεί και οι απάτες που έπραξε είχαν ως αποτέλεσμα την αυτοεξορία του. Ακόμα και κατά την εξορία του δεν αποστασιοποιήθηκε παρά στράφηκε ενάντια στους Αθηναίους, έδωσε πληροφορίες στους Σπαρτιάτες, παίρνοντας μ' αυτό το τρόπο εκδίκηση και ταΐζοντας το «εγώ» του.

Βέβαια κατά την αγόρευση του μπροστά στους εύθικτους Σπαρτιάτες, όπως ήταν φυσικό, ήταν εξαιρετικά προσεκτικός στα λεγόμενα του, ελέγχοντας τη μετριοπάθειά του. Μόνο όταν τους δίνει συμβουλές δράσης στη συνέχεια χαλαρώνει λίγο στο λόγο του, μιλάει με μεγαλύτερη άνεση και δίνει ένταση. Προδίδει τους Αθηναίους και τους χαρακτηρίζει εχθρούς του, ενώ επιδιώκει τη συμπάθεια των Σπαρτιατών. Για μια τέτοια συμπεριφορά μόνο πατριώτη δε θα μπορούσαμε να τον χαρακτηρίσουμε.

---

¹⁶⁰ Βλ., Gribble, D. (2011: 481, 482)

¹⁶¹ Βλ., Romilly, J. (1995⁴:92-93)

¹⁶² Βλ., Βλάχος, Α. Σ. (1994 :132)

¹⁶³ ο.π., (1995⁴:111)

Εύστοχο είναι το σχόλιο του Hornblower, όταν αναφέρει πως ο Αλκιβιάδης κατάφερε τη χαρισματική ηγετική θέση να την πετύχει με την προσωπικότητά, ότι είχε κατορθώσει ο Περικλής με την πολιτική του. Μάλιστα ο ρόλος του Αλκιβιάδη στον Θουκυδίδη προετοιμάζει το έδαφος για τον προσωποκεντρικό 4^ο αιώνα, αφού τότε οι ιστορίες γράφονταν γύρω από τις προσωπικότητες ατόμων.¹⁶⁴

---

¹⁶⁴ Βλ., Hornblower, S. (2003:216)

γ. Λάμαχος

Ο Λάμαχος ορίστηκε απ' την εκκλησία του δήμου ο ένας από τους τρεις στρατηγούς της εκστρατείας. Δεν ήταν πολιτικός όπως ο Νικίας και ο Αλκιβιάδης, αλλά ήταν καλά ενημερωμένος για τα πολεμικά πράγματα, καθώς στην πορεία της ζωής του είχε συμμετάσχει ουκ ολίγες φορές σε κρίσιμες μάχες. Ωστόσο, πολύ σύντομα κατά τη διάρκεια σε μία από τις πρώτες συγκρούσεις στη Σικελία θανατώθηκε χωρίς να προλάβει να προσφέρει το ύψιστο των δυνατοτήτων του σ' αυτόν τον δύσκολο αγώνα που οι Αθηναίοι είχαν αρχίσει.

Δεν ήταν ο άριστος δημαγωγός που προσπαθούσε με τη ρητορική του τέχνη να πείσει το ακροατήριο για την εφαρμογή ενός σχεδίου που πρότεινε και γι' αυτό πολλές φορές παραγκωνιζόταν η δική του άποψη, ενώ ψηφίζοταν να ακολουθηθεί κάποιο εκ των προτάσεων των δύο συνστρατηγών του. Φαίνεται ο Νικίας και ο Αλκιβιάδης υπερείχαν του Λαμάχου όσον αφορά το λόγο και την επιχειρηματολογία, ώστε κατάφερναν να πείσουν το κοινό για την καταλληλότητα των δικών τους σχεδίων, ακόμα κι αν ο Λάμαχος ήταν πιο έμπειρος στις πολεμικές αναμετρήσεις, γνωρίζοντας πως πρέπει να κινηθεί την κάθε στιγμή.

Απ' την πρώτη κιόλας στιγμή στη Σικελία ο Λάμαχος φάνηκε διορατικός, όταν σθεναρά υποστήριξε πως για να οδηγηθούν στην επιτυχία θα πρέπει να επιλέξουν ως σχέδιο δράσης την άμεση επίθεση χωρίς καμία χρονοτριβή, όσο οι Συρακούσιοι είναι ακόμα απροετοίμαστοι. Επίσης πρότεινε ως καλύτερη εγκατάσταση του αθηναϊκού ορμητηρίου τα Μέγαρα, τοποθεσία ακατοίκητη πολύ κοντά στην πόλη των Συρακουσών. Αν είχε εφαρμοστεί το σχέδιο του ίσως η κατάληξη ήταν διαφορετική και ο πόλεμος πιο σύντομος. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως τα επιχειρήματα που παρουσιάζει είναι σωστά, οι προβλέψεις του πιθανές και ότι κατέχει γεωγραφικές γνώσεις. Ο Λάμαχος μας είναι γνωστός από την αποφασιστικότητα και την ικανότητα που είχε επιδείξει στην εκστρατεία στον Εύξεινο Πόντο, όπου μία πλημμύρα ποταμού κατέστρεψε τα δέκα πολεμικά πλοία του στόλου, αλλά αυτός κατάφερε μαζί με τους στρατιώτες δια ξηράς σε ασφαλές έδαφος.¹⁶⁵

Άτυχος στάθηκε κατά τη μάχη στις Επιπολές, όπου οι αντίπαλοι κατάφεραν να τον περικυκλώσουν και να τον θανατώσουν, αλλά ακόμα πιο άτυχος ήταν ο αθηναϊκός στόλος που με τον χαμό του δεν είχαν άλλη επιλογή από το να βασίσουν τη μοίρα τους στον μοναδικό εναπομείναντα αρχηγό της επιχείρησης, τον ακατάλληλο Νικία. Ο Νικίας μετά την ανάκληση του Αλκιβιάδη και τον αιφνίδιο χαμό του Λαμάχου, είχε απομείνει μόνος του να καθοδηγεί το στράτευμα και να παίρνει αποφάσεις.

---

¹⁶⁵ Βλ., Βλάχος, Α. Σ. (1994 :153)

Δ. Δημοσθένης

Τα πράγματα στη Σικελία δεν έβαιναν καλώς, όταν κατόπιν έκκλησης του Νικία για ενισχύσεις από την Αθήνα, ο αθηναϊκός λαός όρισε για συνστράτηγο του στην εκστρατεία τον ικανότατο Δημοσθένη και τον Ευρυμέδοντα. Τον δεύτερο οι Αθηναίοι τον έστειλαν κατευθείαν στη Σικελία, ενώ ο Δημοσθένης αρχικά έμεινε πίσω να προετοιμάσει την εκστρατεία.

Ακόμα περισσότερο καθυστέρησε να φτάσει στη Σικελία επειδή του δόθηκε εντολή να κατευθυνθεί στην Πελοπόννησο. Κρίσιμη εκείνη την περίοδο ήταν η κατάσταση και στην Ελλάδα, εξαιτίας των πολεμικών επιθέσεων που δεχόταν οι Αθήνα από τους Λακεδαιμόνιους. Γενικά ο Δημοσθένης χρονοτριβούσε σημαντικά και αναλωνόταν σε μικροεπιχειρήσεις στη Πελοπόννησο, δείχνοντας πως δεν αντιλαμβανόταν τη σοβαρότητα της κατάστασης στη Σικελία αν και ήταν ενήμερος από την επιστολή του Νικία. Στην επιστολή αναφερόταν επίσης η αδυναμία του Νικία λόγω ασθένειας και αυτό θα έπρεπε να ήταν κριτήριο για να βιαστεί. Ωστόσο δεν έδειξε να ευαισθητοποιείται.¹⁶⁶

Οι αργοπορίες του Δημοσθένη ήταν μοιραίες. Φτάνει στις Συρακούσες την επόμενη μέρα απ' τη δεύτερη ναυμαχία. Αρχικά σταμάτησε και κατέστρεψε την Επίδουρο Λιμηρά και οικοδόμησε ένα τείχος σε ισθμό της ακτής της Λακωνικής. Σταμάτησε στη Ζάκυνθο και την Κεφαλληνία για να συγκεντρώσει οπλίτες. Ενώ πληροφορείται για την απώλεια του Πλημμυρίου από τον Γύλιππο, βραδυπορεί στη Θουρία για να στρατολογήσει άνδρες και να επιθεωρήσει το σώμα. Η καθυστέρηση του από τη στιγμή της ενημέρωσης του για την πτώση του Πλημμυρίου δεν δικαιολογείται.¹⁶⁷

Ωστόσο η άφιξη του ισχυρού στρατηγού έφερε ένα αίσθημα ελπίδας στους απελπισμένους Αθηναίους. Απ' την πρώτη κιόλας στιγμή στο νησί φαίνεται η διαφορά ανάμεσα στον Νικία και τον Δημοσθένη. Ο πρώτος άτολμος, αναποφάσιτος και ο δεύτερος ηγέτης που με την πρώτη ματιά σταθμίζει τα πράγματα. Το σχέδιο του είναι να δοκιμάσει να κυριέψει τις Συρακούσες, αλλά αν δεν τα καταφέρει να υποχωρήσει ώστε να διαφυλάξει τους άνδρες του, παραδεχόμενος την ήττα του χωρίς το άγχος του απολογισμού. Όλο του το σχέδιο βασίζεται στον αιφνιδιασμό, για τον οποίο κατηγορεί τον Νικία, ο οποίος είχε την ευκαιρία στην αρχή της εκστρατείας και αυτός δεν επιχείρησε.

Το σημαντικότερο λάθος του Νικία που σήμανε και την ολοκληρωτική καταστροφή είναι ότι δεν συναίνεσε στην συνετή πρόταση του Δημοσθένη για αποχώρηση από το νησί

¹⁶⁶ Βλ., Βλάχος, Α. Σ. (1994 :233)

¹⁶⁷ ο.π., (1994 :250)

όταν ο αθηναϊκός στρατός ηττήθηκε στις Επιπολές. Υποστηρικτής της άποψης του ήταν όμως ο Ευρυμέδοντας, έτσι αφού αριθμητικά υπερίσχυαν του ενός, θα έπρεπε να επιμείνουν και να μην υποχωρήσουν στο πείσμα του Νικία.¹⁶⁸

Τέλος, ο Δημοσθένης είχε την ίδια κατάληξη με αυτή του Νικία, αιχμαλωτίστηκε από τους Συρακουσίους και εκτελέστηκε.

---

¹⁶⁸ Βλ., Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³:460-461)

4. Συρακούσιοι

α. Ερμοκράτης

Όταν άρχισαν οι πληροφορίες να διαρρέουν για την επικείμενη άφιξη των Αθηναίων στη Σικελία, αλλά και για τις προθέσεις τους, οι Συρακούσιοι θορυβήθηκαν, έτσι συγκλήθηκε συνέλευση του λαού προκειμένου να συζητηθεί το ζήτημα αν οι φήμες ευσταθούν. Πρώτος τον λόγο ανάμεσα στους Συρακούσιους πήρε ο Ερμοκράτης και ανέβηκε στο βήμα.

Κατά τη δημηγορία του, απ' το προοίμιο κιόλας, μην επιθυμώντας να λογιστεί ως κινδυνολόγος με υστερόβουλες σκέψεις και περισσότερες πληροφορίες απ' άλλους, παίρνει τα μέτρα τους. Μία βεβαίωση του τύπου « εγώ ξέρω καλύτερα από εσάς », κακοδιαθέτει το ακροατήριο. Στην ουσία ο Ερμοκράτης το μόνο που επιδιώκει μέσα από τον λόγο του όντας διορατικός, είναι να διαφωτίσει τους συμπολίτες του ισχυριζόμενος πως αυτή τη φορά η «επίσκεψη» των Αθηναίων προμηνύει επίθεση.¹⁶⁹

Ο Ερμοκράτης φαίνεται να ασπάζεται την λογική της εξισορρόπησης. Σύμφωνα με τους πολιτικούς ο ασφαλέστερος τρόπος για την κατοχύρωση της ειρήνης είναι η διατήρηση της ισορροπίας των δυνάμεων, δηλαδή τα κράτη πρέπει να μεριμνούν για την ασφάλεια τους όταν απειλούνται. Στη δημηγορία του κυριαρχεί αυτή η ιδέα, καθώς ενόψει της επικείμενης εκστρατείας προτείνει μία σειρά από εξισορροπητικές ενέργειες.¹⁷⁰

Παρουσιάζεται ως σκεπτόμενος άνθρωπος και τα επιχειρήματά του βασίζονται στη λογική των πραγμάτων, στηριγμένα σε περιστατικά του παρελθόντος. Τα σχέδια που προτάσσει και τα επιχειρήματα που αναπτύσσει, δείχνουν άνδρα τολμηρό και ριψοκίνδυνο. Επίσης, έχει την ικανότητα να προβλέπει όλα τα ενδεχόμενα και για όλα έχει μία απάντηση. Τα λεγόμενα του αποδεικνύουν πως είναι εξαιρετικά ενημερωμένος γύρω από τα αθηναϊκά πράγματα, σε τέτοιο βαθμό που δημιουργούν υπόνοιες δολοπλοκίας με στόχο προσωπικό συμφέρον και αυτός είναι ο λόγος που το κοινό παρουσιάζεται δύσπιστο στα όσα εξήγγειλε.¹⁷¹ Κατηγορήθηκε μάλιστα ότι θέλει να εκφοβίσει τον λαό για να διευκολύνει την επιβολή ολιγαρχίας.

Ο Θουκυδίδης με αντικειμενικότητα χαρακτηρίζει τον Ερμοκράτη ως άνθρωπο συνετό, ανδρείο και καταξιωμένο στα πολεμικά πράγματα. Έτσι σε κρίσιμη στιγμή για τους Συρακούσιους, ύστερα από την ήττα τους στην πρώτη μάχη με τους Αθηναίους, αφού ο

¹⁶⁹ Βλ., Βλάχος, Α. Σ. (1994 :144)

¹⁷⁰ Βλ., Πλατιάς, Γ. Π. (2000²:51)

¹⁷¹ ο.π., (1994 :146)

Ερμοκράτης με κάθε τρόπο προσπάθησε να ενθαρρύνει τους άνδρες, πρότεινε να περιορίσουν την εξουσία σε λιγότερους στρατηγούς για τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα. Κι έτσι έγινε. Με απόλυτη εμπιστοσύνη πλέον οι Συρακούσιοι τον άκουσαν και ψήφισαν όλα αυτά που ζήτησε, εκλέγοντας στρατηγό τον ίδιο, τον Ηρακλείδη και τον Σικανό.

Ο Ερμοκράτης πρωταγωνιστεί μέχρι τη στιγμή που έρχεται στο νησί ο Σπαρτιάτης Γύλλιπος, ο οποίος λαμβάνει όλα τα βάρη του πολέμου και είναι αυτός που ορίζει την εξέλιξή του. Σταματάει να αναφέρεται ο Θουκυδίδης στη δράση του απ' την § 7.21, πιθανότατα αυτό δεν σημαίνει πως αποστασιοποιήθηκε έτσι ξαφνικά, αλλά να θεωρηθεί ο νους που κατηύθυνε όλη τη δραστηριότητα των Συρακουσών σε συνεργασία με τον Γύλλιπο.

B. Γύλιππος

Οι επιχειρήσεις των Αθηναίων στη Σικελία διατηρούνται σε μία σταθερότητα μέχρι τη χρονική στιγμή που ο Σπαρτιάτης στρατηγός Γύλιππος κατόπιν εκκλήσεως βοήθειας από τους Συρακούσιους καταφτάνει στο νησί με τους άνδρες του. Τότε, οι μάχες αρχίζουν να κερδίζονται μία μία από τους Συρακούσιους και άρχισε να αναπτρώνεται το ηθικό τους.

Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του ο Γύλιππος με προορισμό τη Σικελία, λάμβανε πληροφορίες διογκωμένες που δεν ευσταθούσαν στο έπακρο. Όπως για παράδειγμα ότι οι Συρακούσες ήταν αποκλεισμένες. Χάνοντας την ελπίδα του ο στρατηγός για σωτηρία της πόλης, στρέφει την προσοχή του στην Ιταλία. Αρχικά, η ναυτική απειρία του Γυλίππου δεν προκαλούσε καμία ανησυχία στους Αθηναίους, βλέποντας τον να πλέει παράκτια των περιοχών της εγκατάστασής τους.

Με την άφιξη του στη Σικελία πληροφορείται πως τίποτα ακόμα δεν έχει τελειώσει για την πόλη των Συρακουσών και υπάρχει ελπίδα. Αρχίζει να θέτει σε εφαρμογή σχέδιο απελευθέρωσης της πόλης και τον ευνόησε ιδιαιτέρως η χαλαρότητα του πνεύματος του αθηναϊκού στόλου.

Ο Γύλιππος παρουσιάζεται ως κυρίαρχος της κατάστασης και στέλνει μάλιστα με κήρυκα τελεσίγραφο με πρόταση στους Αθηναίους, που αν την έκαναν δεχτή θα σωζόντουσαν. Δεν ζητά απλά τη λύση της πολιορκίας των Συρακουσών, αλλά την αποχώρησή τους από το νησί. Αυτό μπορεί να ήταν απλά ένα δείγμα εντυπωσιασμού προς τους αντιπάλους, γνωρίζοντας από πριν πως οι πιθανότητες ήταν ελάχιστες να γινόταν η πρότασή του δεχτή. Επομένως, δεν του αφήνει περιθώριο ο αντίπαλος και στη συνέχεια στρέφει την προσοχή του στην απομάκρυνση των Αθηναίων από τις Επιπολές.¹⁷²

Η παρουσία του Λάκωνα στρατηγού σίγουρα είχε εγκαρδιώσει τους Συρακούσιους και αυτό φάνηκε με τις συνεχόμενες νίκες τους που ακολούθησαν. Από την αρχή ο Γύλιππος έχει την απόλυτη ελευθερία κινήσεων και η αποφασιστικότητα του ανέτρεψε την κατάσταση. Με την στρατηγική τακτική που ακολούθησε κατάφερε ουκ ολίγες φορές να αιφνιδιάσει τον αντίπαλο.

Υπό την αρχηγία του και με τη σύμπραξη του Ερμοκράτη κατορθώνει να καθιστά εφικτή την πτώση του Πλημμυρίου, μάχη που θεωρείται ορόσημο καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Με αιφνιδιασμό και σχέδιο καλά μελετημένο, έφτασε πάλι στην επίτευξη του

---

¹⁷² Βλ., Βλάχος, Α. Σ. (1994 :211)

στόχου του. Ούτε ο Δημοσθένης με τον πολυάριθμο στρατό του δεν κατάφερε να του σταθεί εμπόδιο, οδεύοντας βήμα βήμα προς την επιτυχία.

Προς το τέλος του πολέμου, παρά την σημαντική του προσφορά, δεν έλειψε να κατηγορηθεί από τους Συρακούσιους ως υπεύθυνος για την απόδραση των Αθηναίων. Ισχυρίστηκαν ότι ο Γύλιππος είναι αυτός που τους επέτρεψε να περάσουν, αλλιώς δεν θα τα κατάφερναν. Ίσως ο Γύλιππος να είχε δείξει μία χαλαρότητα αυτή την περίοδο και έναν καθησυχασμό λόγω των νικητήριων μαχών κι γι' αυτό να κίνησε τις υποψίες στους Συρακούσιους ώστε να στηρίζουν έναν τέτοιο ισχυρισμό. Ακόμα μπορεί ο Γύλιππος να θεώρησε ότι δεν χρειαζόταν άλλη μάχη, εφόσον ο αντίπαλος δεν ήταν αξιόμαχος. Πράγμα που δεν ικανοποιούσε τους Συρακούσιους που επιθυμούσαν την ολοκληρωτική καταστροφή του εχθρού.¹⁷³ Παρόλα αυτά κανείς δεν μπορούσε να αμφισβητήσει ότι ο Γύλιππος ήταν ο δοξασμένος νικητής του Σικελικού πολέμου.

---

¹⁷³ Βλ., Βλάχος, Α. Σ. (1994 :288)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η επιθετική πολιτική της Αθήνας είναι αυτή που οδήγησε στη Σικελική εκστρατεία και αποτέλεσε την αιτία για να χάσει η πόλη την υπεροχή της σ' ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Η απόφαση της εκτέλεσης ήταν μία στιγμή που ο λαός παραφρόνησε. Υπερίσχυσε η αλαζονεία και έφερε τα ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα απ' τα επιθυμητά.

Καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου δόθηκαν επαναλλελημένα ευκαιρίες στους Αθηναίους που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην επιτυχία. Αν αρχικά είχαν ακολουθήσει τη συμβουλή του Λάμαχου για απευθείας επίθεση και δεν χρονοτριβούσαν, οι Συρακούσιοι δεν θα είχαν χρόνο να αντιδράσουν. Αν ο Νικίας δεν είχε καθυστερήσει και είχε προχωρήσει στην ολοκλήρωση του τείχους στις Επιπολές, ο Γύλιππος ποτέ δεν θα είχε καταφέρει να εισχωρήσει στην πόλη. Αν δεν είχε οριστεί αρχηγός εξαρχής ο άτολμος Νικίας, που τον βαραίνει το μεγαλύτερο μέρος της αποτυχίας και είχε αναλάβει ο Δημοσθένης που ήταν πιο ικανός, ίσως η κατάληξη ήταν διαφορετική.

Όλα αυτά τα σφάλματα απέδειξαν πως το σύστημα της Αθήνας εκείνη την περίοδο κάπως χάλαινε, αν σκεφτούμε πως οποιαδήποτε ενεργεία που σχετιζόταν με την εκστρατεία, όπως είδαμε, ήταν συνυφασμένη με την συνέλευση του λαού. Αυτό σημαίνει πως μπορεί κάποιο απ' τα σχέδια να εμποδιζόταν μόνο και μόνο λόγω πολιτικής τακτικής, δηλαδή δεν εξυπηρετούσε συμφέροντα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εκδόσεις

- Powell, J. S. (1970⁸): *Thucydidis Historiae*, eds. Oxford Classical Texts
- Σκουτερόπουλος, Μ. Ν. (2014⁵): *Θουκυδίδη (Εισαγωγή – Μετάφραση – Σημειώσεις)*, εκδ. Πόλις
- Μαυρόπουλος, Γ. Θ. (2011): *Διόδωρος Σικελιώτης: Ιστορική Βιβλιοθήκη*, τ. 5, εκδ. Ζήτρος

Έργα & Μελέτες

- Bakker, E. J. (2011): «Συμβόλαιο και σχέδιο», στο Ρεγκάκος, Α., Τσαγγάλης, Χ., *Τριάντα δύο μελέτες για τον Θουκυδίδη* : 111
- Bengston, H. (1991): *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος*, εκδ. «Μέλισσα»
- Βλάχος, Α. Σ. (1994): *Παρατηρήσεις στον Θουκυδίδη: Ξυγγραφής Α' – Θ', τ. 2*, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι. Δ. Κολλάρου & Σίας Α. Ε.
- Botsford, Robinson (2015⁶): *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
- Bury, J. B., Meiggs, R. (1998³): *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας*, τ. Α' - Β', εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου –Α. Καρδαμίτσα
- Carrey, C. (2010): *Η δημοκρατία στην κλασική Αθήνα*, εκδ. Παπαζήση
- Finley, J. H. (2004⁶): *Θουκυδίδης*, εκδ. Παπαδήμα

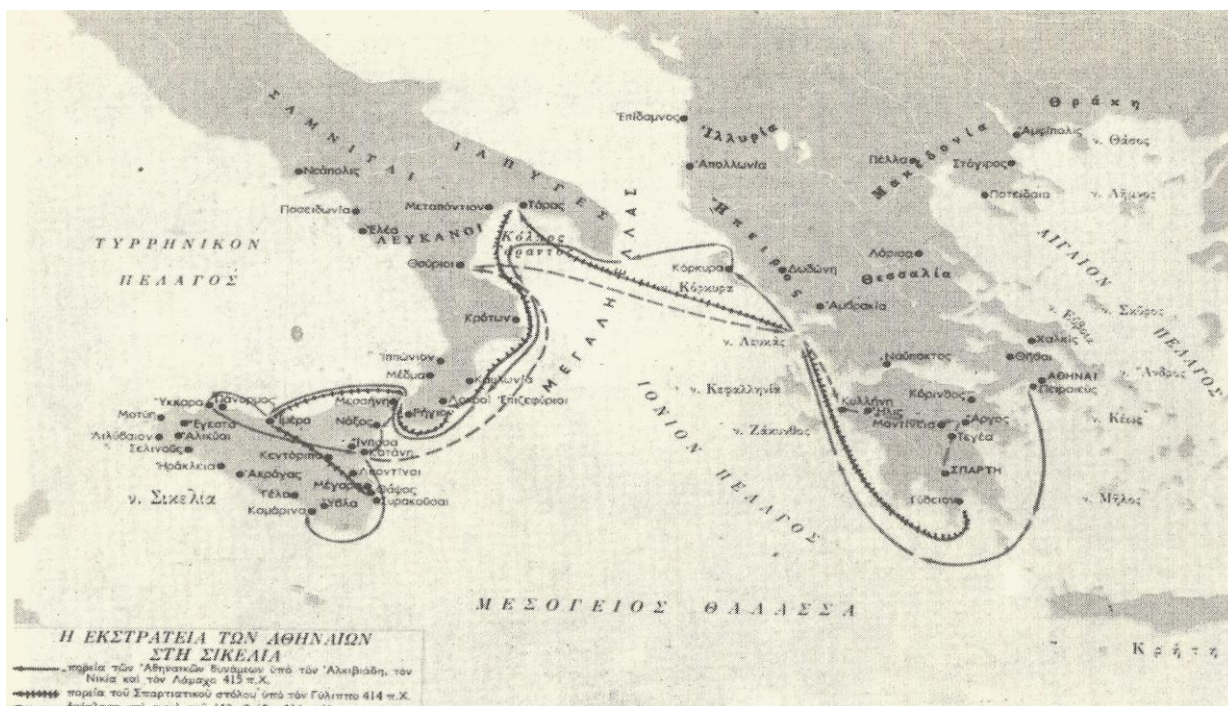
- Gomme, A. W., Andrewes, A., Dover, K. J. (1970): *A historical commentary on Thucydides*, vol. 4, eds. Oxford University Press
- Gribble, D. (2011): «*Τα άτομα στον Θουκυδίδη*», στο Ρεγκάκος, Α., Τσαγγάλης, Χ., *Τριάντα δύο μελέτες για τον Θουκυδίδη* : 455
- Gschnitzer, F. (2011): *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας* , εκδ. Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής τραπέζης
- Hau, L. I. (2016): *Moral History from Herodotus to Diodorus Siculus*, eds. Edinburgh University Press
- Hornblower, S. (2003): *Θουκυδίδης , ο Ιστορικός και το Έργο του* , εκδ. τυπωθήτω
- Hornblower, S. (2010): *A commentary on Thucydides*, vol. 3, eds. Oxford University Press
- Kagan, D. (1996²): *The Peace of the Nicias and the Sicilian Expedition*, Cornell University Press
- Κωνσταντινόπουλος, Β. Α. (2010): *Το ύφος του αρχαίου ελληνικού πεζού λόγου*, εκδ. Παπαζήση
- Κωνσταντινόπουλος, Β. Α. (2013): *Αρχαία ελληνική ιστοριογραφία*, εκδ. Ι. Σιδέρης
- Lesky, A. (1981⁵): *Ιστορία της αρχαίας ελληνική λογοτεχνίας*, εκδ. Αδελφών Κυριακίδη α. ε.
- Morrison, J. V. (2011): «*Αλληλεπίδραση μεταξύ λόγων και αφήγησης στον Θουκυδίδη*», στο Ρεγκάκος, Α., Τσαγγάλης, Χ., *Τριάντα δύο μελέτες για τον Θουκυδίδη* : 255
- Montanari , F. (2010²): *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας* , εκδ. University Studio Press
- Mosse, C. (2007⁸): *Επίτομη ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας (2000-31 π.Χ.)*, εκδ. Παπαδήμα

- Niedzielski, E. B. (2017): “*The Complex Depiction of Nicias in Thucydides*”,
UCLA Historical Journal, 28: 37-48
- Πλατιάς, Γ. Π. (2000²): *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, εκδ. Εστία
- Romilly, J. (1988): *Ιστορία και λόγος στον Θουκυδίδη*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
- Romilly, J. (1995⁴): *Αλκιβιάδης*, εκδ. Το άστυ
- Romilly, J. (2003²): *Η οικοδόμηση της αλήθειας στον Θουκυδίδη*, εκδ. Παπαδήμα
- Romilly, J. (2004⁴): *Ο Θουκυδίδης και ο αθηναϊκός μπερριαλισμός*, εκδ. Παπαδήμα
- Rood, T. (2004): *Thucydides : narrative and explanation*, eds. Oxford University Press
- Said, S., Trede, M., Boulluec, A. (2001²): *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας*, τ. 1, εκδ. Παπαζήση
- Smith, C. F. (1903): “*Character-Drawing in Thucydides*” , The American Journal of Philology, 4 : 369-387
- Stylianou P. J. (2007²): *A historical commentary on Diodorus Siculus : book 15*, eds. Clarendon Press
- Τσακμάνης, Α., (2011): «*Ηγέτες, πλήθη και η δύναμη της δημόσιας εικόνας: Η πολιτική επικοινωνία στον Θουκυδίδη*», στο Ρεγκάκος, Α., Τσαγγάλης, Χ., *Τριάντα δύο μελέτες για τον Θουκυδίδη* : 163
- Zahrt, M., (2011), «*Η Σικελία και η Κάτω Ιταλία στον Θουκυδίδη*», στο Ρεγκάκος, Α., Τσαγγάλης, Χ., *Τριάντα δύο μελέτες για τον Θουκυδίδη* : 654

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Σύμμαχοι Αθηναίων και Σπαρτιατῶν

Ἡ ἐκστρατεία τῶν Αθηναίων στη Σικελία.